

Obsah

Kronika projektu je určena:

- » vlastníkům národních kulturních památek – majitelé, nájemci či správci památkově chráněných objektů mohou čerpat ze zkušeností z realizace projektu
- » pracovníkům Národního památkového ústavu – bez ohledu na vlastníka památkově chráněného objektu je pro schvalování a provádění projektových prací nezbytná součinnost s pracovníky NPÚ. Aby mohli být kterémukoliv projektovému týmu skutečnými partnery, bylo by vhodné umět se „vžít“ do jejich situace. K tomu by jim tato kronika mohla pomoci
- » odborné veřejnosti – poslouží jako zdroj informací pro zájemce z řad blízkých vědeckých oborů a pro budoucí návštěvníky edukačního centra

Autoři fotografií:

Kamil Kristen Brzák, Petr Hudec, Jan Kadeřábek, Vojtěch Láška, Jiří Mrázek, Tomáš Proněk, Anna Svobodová

ISBN: 978-80-7415-110-1

EVROPSKÁ UNIE
EVROPSKÝ FOND PRO REGIONÁLNÍ ROZVOJ
ŠANCE PRO VÁŠ ROZVOJ

MINISTERSTVO
PRO MÍSTNÍ
ROZVOJ ČR

1. Úvodní slovo ředitele Dušan Michelfeit 5	2. Charakteristika památky – historie a zhodnocení Jan Holeček 6	
3. Každodenní život Chotků v parku Veltrusy Ivo Cerman 10	4. Popis výchozího stavu Jan Holeček Jiří Mrázek 18	5. Záměr a cíle projektu Schola naturalis Petr Svoboda 22
7. Obnovené objekty Jan Holeček Jiří Mrázek 34	6. Schola naturalis – informace o projektu Alexander Kratochvíl 28	8. Restaurování nástěnných maleb v severozápadním křídle zámku Veltrusy Zuzana Kuřátková 54

9. Zahradnické služby v areálu státního zámku Veltrusy

Václav Kraut

64

10. Ovocný sad

Radim Lokoč

70

11. Provozní fáze – problematika ekonomické udržitelnosti

Pavel Ecler

82

12. Expozice v severo-západním křídle

Petra Načeradská

114

13. Edukační centrum Schola naturalis

Anna Svobodová

122

14. Identifikace vzorových prvků obnovy

Jan Holeček
Jiří Mrázek

128

15. Závěr

134

Úvodní slovo ředitele

Vážení,

jsem velmi rád, že mohu konstatovat, že Schola naturalis – projekt revitalizace zámku Veltrusy a centrum Evropské úmluvy o krajině naplnil svou realizační fázi a dospěl do fáze provozní. Díky tomuto projektu financovanému z Integrovaného operačního programu (IOP) byla obnovena řada staveb, rozsáhlé části zámeckého parku a byly vytvořeny předpoklady pro úspěšné zahájení činnosti edukačního centra pro implementaci Evropské úmluvy o krajině.

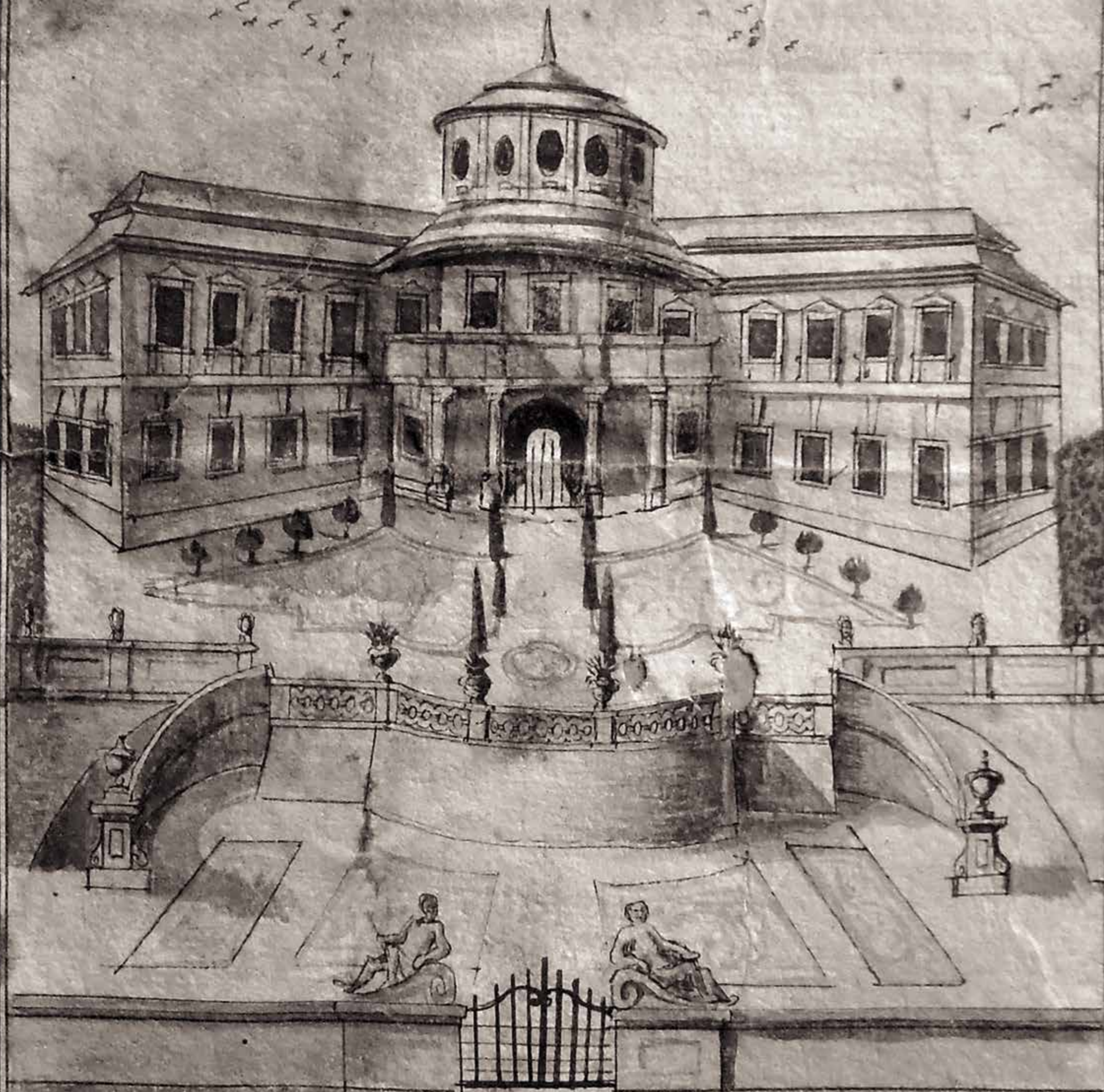
Areál státního zámku Veltrusy v sobě uchoval až do dnešních dnů historickou koncepci „okrasného statku“, přírodně krajinářského parku spojujícího krásu a hospodárnost, koncepci, která ve své době naplňovala ideál soužití člověka s přírodou. Také proto je tím správným místem pro prezentaci myšlenek Evropské úmluvy o krajině, která byla podepsána v roce 2000 ve Florencii a v České republice vstoupila v platnost v roce 2004. Tento dokument nevelkým rozsahem je však důležitý svým významem pro naše další chápání krajiny a přístupu k ní. Úmlu-

va se zaměřuje nejen na ochranu krajiny, ale také na její správu a plánování. V centru pozornosti tohoto strategického dokumentu jsou všechny podoby krajiny, tedy krajina pozoruhodná i běžná, krajina venkova i města, krajina původní i krajina narušená. A konečně je to úmluva o komplexním přístupu ke krajině, který se vyrovnává s ochranou přírody, ale také s potřebou hospodaření s ní a se sociálními faktory. Jedním z hlavních opatření je zvyšování povědomí celé společnosti o hodnotě krajiny, a to mimo jiné formou vzdělávání.

Jsem přesvědčen, že v obnovených historických budovách s využitím všech dalších revitalizovaných částí veltruského areálu přispějeme realizací kulturního a ekologického vzdělávání k naplnění závazků, které máme k dnešku, ale také k budoucím generacím, pro něž historický a přírodní odkaz spravujeme.

Dovolte mi závěrem poděkovat všem, kteří se na projektu Schola naturalis podíleli, a popřát veltruskému areálu mnoho spokojených frekventantů vzdělávacích programů.

Mgr. Dušan Michelfeit
ředitel NPÚ ÚPS v Praze
hlavní manažer projektu Schola naturalis

Charakteristika památky – historie a zhodnocení

Mgr. Jan Holeček

Historie zámku ve Veltrusech je od svého založení na počátku 18. století až do poloviny století 20. spojena s jediným šlechtickým rodem, rodem hrabat Chotků z Chotkova a Vojnína. Rozhodnutí vybudovat zámek učinil první chotkovský majitel Veltrus, hrabě Václav Antonín. Vedly jej k tomu zřejmě zvláštní přírodní podmínky místa, které byly odedávna určovány bezprostřední blízkostí řeky Vltavy. Jedna z povodní na konci 17. století zde vyhloubila nové boční koryto, které oddělilo velké území od okolní krajiny a spolu s hlavním tokem jej uzavřelo ve svém středu. Byl tak vytvořen slavný veltruský „Ostrov“, který musel být pro svou izolovanost a určitou nedostupnost vnímán jako velmi atraktivní místo, vhodné pro založení reprezentativního venkovského šlechtického sídla.

Jan Křížek, Mapa Veltrus a Ostrova, 1785, detail. Ústav dějin umění AV ČR, Oddělení dokumentace, i. č. SPD 05427.

Hlavní zámecká budova byla postavena podle plánů Giovanni Battisty Alliprandiho již v průběhu prvního desetiletí 18. století. V návaznosti na její budování byl rozvržen i prostor čestného dvora vymezený dvěma bočními křídly s charakteristickou oblomenou dispozicí. Na severní straně byl dvůr ve 30. letech 18. století uzavřen dvěma protějškově řešenými objekty – konírnou a špýcharem a křivkově tvarovaným pilířovým ohrazením mezi nimi.

Objekty čestného dvora měly původně poněkud jinou podobu, než je tomu dnes. Hlavní budova byla drobným loveckým zámečkem, jehož dispozicí tvoří ústřední válcové těleso se salou terénou v přízemí a hlavním sálem v patře, k němuž se na bocích připojovaly vždy dvě dvojice radiálních křídel o délce dvou okenních os. Tato koncepce zůstala zachována, nicméně před rokem 1754 byla ještě radiální křídla prodloužena o dvě okenní osy. Upravena byla také původně přízemní boční křídla vymezující na stranách prostor čestného dvora. Ta byla patrně před rokem 1800 zvýšena o patro. Velmi náročně byly vybaveny i interiéry hlavní zámecké budovy, z nichž některé byly opatřeny nástěnnými malbami, štukovými dekoracemi, hodnotným mobiliářem a především nesmírně cenným souborem barokních hedvábných a papírových tapet. Ten se dochoval do současnosti a tvoří jeden z nejvzácnějších souborů barokních tapet u nás.

Během desetiletí 18. století vznikla též základní koncepce parku. Vnitřní kompozici i jeho spojení s okolní krajinou tvoří mohutné aleje. Centrem se stal otevřený prostor zemědělsky obdělávaných polí po obvodu uzavřený stromovými alejemi, vodou a lužním lesem. Základní estetickou kvalitou místa byla jeho izolovanost od okolí. Ve svém nitru pak areál působí jako ohromný krajinný „interiér“. Tento charakter si i přes pozdější změny udržel do současnosti.

V letech 1784 a 1785 vstoupila do dějin areálu opět velká voda. Dvě velké, bezprostředně po sobě následující povodně značně poničily areál. Především ale způsobily zánik bočního koryta řeky. Ostrov a s ním spojený exkluzivní charakter vodou uzavřeného místa přestal existovat. Přesně v této pro areál tak kritické době se panství ujímá hrabě Jan Rudolf Chotek. Situace vyžadovala rychlé řešení. Povahu Jana Rudolfa dobře ilustruje fakt, že se nerozhodl pouze pro provedení nezbytných utilitárních oprav, ale situaci využil pro realizaci daleko širšího konceptu úpravy parku. Ten v mnoha směrech pozměnil původní barokní založení, jeho základní hodnoty však přesto zůstaly zachovány.

Pokud měl areál přežít, bylo nezbytné do něj vrátit tekoucí vodu, na níž byl závislý lužní les. Vybudování vodního kanálu na místě dřívějšího bočního ramene řeky se stalo patrně prvním velkým rozhodnutím Jana Rudolfa Chotka, na nějž pak v dalších

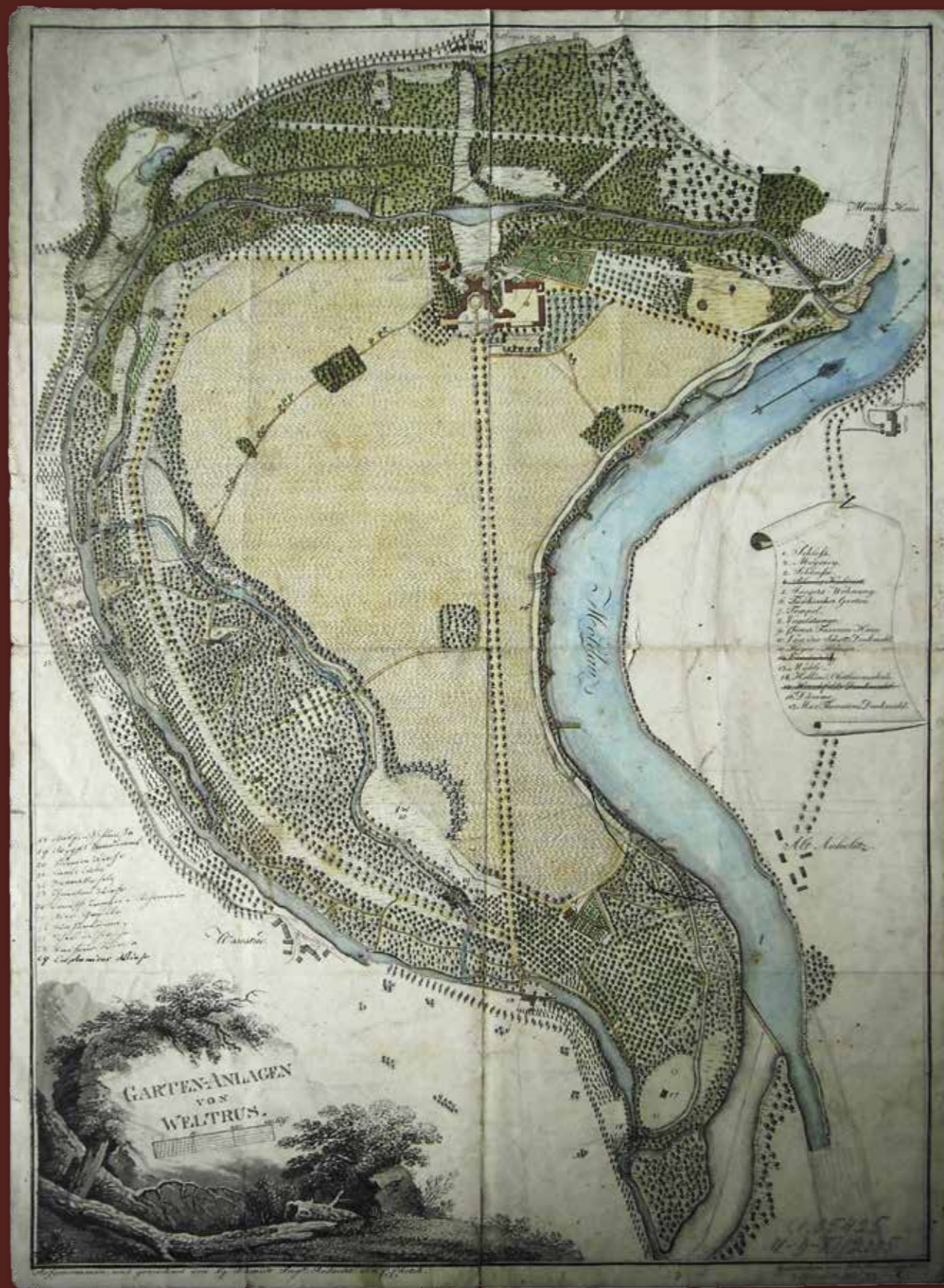
letech navázala řada kroků, jež v duchu oblíbených dobových koncepcí zahradních teoretiků Williama Chamberse a Christiana Lorenze Hirschfelda postupně proměnily veltruský areál v romanticko-klasicistní přírodně krajinářský park.

Většina původních barokních os byla zachována. Naopak nově byla vybudována rozsáhlá cestní síť parkového charakteru. Cesty na mnoha místech překračují pomocí mostků nový vodní kanál a propojují tak vnitřek bývalého Ostrova s okolním prostorem. Návštěvník je přiváděn do míst kam dříve neměl přístup. Cestní systém souvisí i s budováním nových „výrazných míst“. Tato místa byla jako určité drobné „luxusní interiéry“ vkládána do velkého „přírodního“ celku parku. Návštěvník byl tak po průchodu otevřeným prostorem polí, luk či nečleněným porostem lesa přiveden do drobnějšího, stromy vymezeného místa s osobitou prostorovou režií. Právě taková místa pak nechal Jan Rudolf Chotek osazovat drobnými parkovými architekturami tvořícími jejich dominanty. Příkladem zde může být Chrám obránců vlasti a přátel zahradnictví, Dórský chrám a samozřejmě pavilón Marie Terezie. V poněkud jiném duchu, ale neméně výrazně fungují stavby vázané na umělý vodní kanál: Egyptský kabinet, Laudonův pavilón, Červený mlýn a dnes již zaniklý objektu Dolního stavidla.

Po smrti Jana Rudolfa Chotka panství zdědil Jindřich Chotek, který završil období rozkvětu Veltrus. Od druhé poloviny 19. století již žádné významné prvky v areálu nevznikají a začíná postupný úpadek panství a ústup z dřívější slávy. Do roku 1945, kdy zámek přechází do majetku státu, zůstaly Veltrusy v držení rodu Chotků.

Velká povodeň v srpnu roku 2002 ukázala po delší době opět ohromnou sílu Vltavy a znovu podstatně zasáhla do historie Veltrus. Patrně největší ze zaznamenaných záplav (poprvé byla zatopena i hlavní zámecká budova) po sobě zanechala ohromné škody, avšak jako již tolikrát v minulosti také probudila velké úsilí, které je v současnosti vynakládáno na obnovu celého areálu.

Dne 30. 4. 2010 bylo vydáno rozhodnutí o poskytnutí dotace pro projekt **Schola naturalis – Projekt revitalizace zámku Veltrusy a Centrum Evropské úmluvy o krajině**. Tento projekt je financován z Evropského fondu pro regionální rozvoj a státního rozpočtu ČR pomocí Integrovaného operačního programu, oblasti intervence 5.1 b.

Ignác Schmidt, po 1810, kolorováno před 1835. Plán veltruského parku, kolorovaná a doplněná rytina, Ústav dějin umění AV ČR, Oddělení dokumentace, i. č. SPD 05425.

Každodenní život Chotků v parku Veltrusy

doc. PhDr. et Dr. phil. Ivo Cerman, Ph.D.

„Obědovali jsme v pokoji, protože venku bylo ošklivo,“ poznamenala si Marie Sidonie Chotková 21. června 1793 během svého pobytu na zámku Nové Dvory. Podobnou poznámku nalezneme v jejím deníku k 7. září 1801, kdy pobývala na zámku Veltrusy. Tyto záznamy nás upozorňují na důležitý rys šlechtické kultury. Zámecké parky Veltrusy a Nové Dvory nesloužily jen k odpočinku a slavnostem, měly trvalou funkci v každodenním životě rodiny Chotků. Pokud tomu nezabránilo špatné počasí, každodenní život rodiny Chotků se neodehrával na zámku, ale venku, v parku, kde běžně trávili i snídani, obědy a večere. Objekty v zámeckém parku Veltrusy tedy nelze nahlížet jako zbytečné ozdoby, ani jako náhodně rozmístěné kratochvilné atrakce. Rozsáhlý deník hraběnky Marie Sidonie Chotkové, který pokrývá roky 1790 až 1818, nás informuje o tom,

že Chotkové svým způsobem bydleli v parku. Poznamenejme, že autorka deníku trávila ve Veltrusích víc času než její manžel Jan Rudolf Chotek, protože ten byl zaměstnán úředními povinnostmi. Její svědectví doplňuje neméně rozsáhlý deník jejího zetě Lolo Claryho, který na Veltrusy pravidelně jezdil. Objekty byly rozmístěny tak, aby jim umožňovaly pobývat v parku a okolí celý den, aniž se museli vracet

Jak se žilo v parku

Projíždkou v parku začínala každá sezóna ve Veltrusích. Chotkové se totiž vydávali do Veltrus zpravidla v létě, zatímco podzim a zimu trávili ve Vidni. Kromě Veltrus měli sice ještě Nové Dvory a rezidence v Praze, ale Veltrusy byly jejich nejoblíbenějším sídlem. V létě 1799 přijela Marie Sidonie do Veltrus z Nových Dvorů na zpožděnou sezónu a její první kroky nesměřovaly do zámku, nýbrž do Bujukderé v parku. Je to jedna z úvodních projíždek parkem, o které zanechala delší záznam. „Prošli jsme se k Bujukderé, mé mladší děti přijely později, jely k propusti. Na některých místech jsou zkáza a záhuba natolik viditelné, že z toho až krvácí srdce.“ V této souvislosti musíme podotknout, že deník přináší svědectví o tom, že různé nehody a zkázy postihovaly park již v této době. Chotkové s tím museli počítat a park neustále obnovovat.

Trasy projíždek byly již vcelku upevněné a neměnné, takže Marie Sidonie si občas stěžovala, že projíždky jsou monotónní. Buď se plavili kanálem od propusti („ecluse“) k mlýnu, nebo po Vltavě směrem od propusti až na konec parku. Tyto projíždky se snad podaří brzy obnovit, jelikož byl opraven přívod vody, který po nynější rekonstrukci dosahuje takové síly, že v kanále je znovu udržitelná proudící voda. Poznamenejme, že již deník přináší svědectví o tom, jak těžké bylo udržovat kanál v provozu. V roce 1803 prý byl takový prudký déšť, že kanál zanesl a několik dní se nedal vůbec používat. Hraběnka Chotková tehdy s mrzutostí konstatovala, že po snídani mohou vyjít leda tak na balkón. Na plavbě kanálem se zpravidla konala zastávka v Bujukderé, nebo se jelo v jednom kuse až k Holandskému domu. V červnu 1792 však hraběnka Chotková poznamenává, že projíždka obvykle končí v chrámu. Je ovšem pravda, že monotónnost vnímala Marie Sidonie jen tehdy, když byl pohyb v parku z nějakého důvodu omezen. V srpnu roku 1800 to bylo kvůli vedru, které nedovolovalo cestovat daleko a nutilo Chotky zdržovat se pouze na Ostrově. „Procházky jsou tak monotónní. Kvůli vedru se nedá jít ven daleko. Je třeba se spokojit s procházkami na Ostrově. Manžel je smutný, já nejsem nadšená ze společnosti zde, četba je milým zpříjemněním. Potěší mne hlavně

do zámku. Kromě toho byly tyto objekty hlavními médii, která vyjadřovala myšlenkové poselství celého parku jako oslavy patriotismu. Zatímco ve studii Patriotický park Veltrusy, kterou autor publikoval v Zprávách památkové péče č. 13/2013 a věnoval se v ní spíše myšlenkovému poselství parku, předkládaný příspěvek se zaměřuje na způsob trávení každodenního času v parku.

Wilczek, který nám čte, protože nikdo jiný nemá takový hlas,“ poznamenala si hraběnka Chotková. V červenci 1797 byly zase důvodem omezení pohybu práce na propusti. Jelikož se hrabě Chotek nechtěl od zmíněného místa hnout, nezbyvalo zbytku rodiny, než se zdržovat jen na Ostrově. Hraběnka Chotková však k projíždkám nepřistupovala s rigidní představou, že nesmí vyjet za hranice parku. Naopak, bylo běžné, že se projíždky pořádaly ve vozech, se kterými vyjeli do vesnic v okolí a pak se zastavili v parku, nebo přes něj přešli dále. V deníku se jako cíle takových rozšířených cest objevují Vepřek, Všestudy, Dušníky, Jedibaby, Kozomín, Nové Ouholičky, šlosarský les a výjimečně i Hostín. Vzdor teoretickým představám německých sociologů Eliase, Habermase či Luhmana se šlechta upadajícího feudalismu rozhodně v zahradách neuzavírala, aby tu symbolicky skrývala svou upadající moc. Ještě se dostaneme k tomu, že Chotkové se s vesničany s okolí stýkali dokonce velmi rádi a často pro ně sami pořádali různé oslavy.

Deník nám zanechal svědectví o celé řadě objektů v parku, některé už dnes ani nelze identifikovat, některé nesly v době zakladatelů jiné jméno než dnes, u některých Marie Sidonie podrobněji popisuje využívání. Je třeba mít na paměti, že budovy, které měly střechu, umožňovaly bezpečné stolování na vyšší úrovni a byly k tomuto účelu každodenně využívány. Nejstarší a nejčastěji využívaný byl zřejmě Holandský dům, kde se běžně konala důležitější jídla, jako byl oběd a večeře. Po obědě v Holandském domě následoval často odpočinek v Modrém kabinetu a procházka po louce. Rovněž Červený mlýn – v té době nazývaný le moulin, Rottenhaus nebo Mühlhausen – sloužil zřejmě pouze k odpočinku a ne ke stolování. Jednou hraběnka Chotková hovoří o tom, že šli do „gotického domu“ (Maison gothique), není však jasné, zda tím měla na mysli Červený mlýn. Soudě podle toho, že gotický dům se měl nacházet blízko Bujukderé, mohlo jít i o myslivnu. Od července 1793 se začala využívat nová bažantnice, postavená v čínském stylu. Marie Sidonie ji někdy nazývala čínským pavilónem, jindy čínskou gloriétou. Její zeť Lolo Clary zanechal ve svém deníku velmi detailní popis celé stavby i interiéru. Kupodivu také toto místo

sloužilo občas k stolování při snídani a obědě. Oblíbeným odpočívadlem bylo Bujukderé, kde se často pila káva. Místo získalo svůj název od mezinárodní diplomatické čtvrti v tureckém Istanbulu. Chotková ho poprvé zmiňuje v roce 1792 a k roku 1793 píše, že slaví výročí založení. Z toho by se dalo usuzovat, že Bujukderé vzniklo až v roce 1792 a ne v době turecké války, jak se dříve soudilo. V této době zde zřejmě stálo i dřevěné přístřeší a něco na sedění. Celé zařízení mělo skutečně evokovat Orient, jelikož jej Chotkové využívali jako improvizovanou kavárnu. Do Bujukderé se chodilo pěšky od zámku, nebo se jezdilo loďkou po vodě. Bylo to rovněž místo, které se s hrdotí ukazovalo návštěvám. O požívání kávy vypráví Marie Sidonie obsírně v zápisu z června 1801, kdy vyhlížela s dcerou Louisou jejího ženicha knížete Clary-Aldringena. Ženich stále nepřijížděl, a tak se obě dámy vydaly od teplické silnice ke kabinetu na hrázi (dnes Laudonův pavilon) a odtud na loďce k Bujukderé. Tam si krátily čas tím, že si „užívaly po tureckém způsobu“ a pily kávu. Stejně často se přebývalo v domě na hrázi („ecluse“), jemuž se dnes říká Laudonův pavilon. Marie Sidonie toto označení nikdy nepoužívá. Dům byl ovšem častým začátkem projíždek a poté, co byl vnitřek vybaven nábytkem, jej Marie Sidonie často využívala k četbě. Někdy sloužil i obědům a večeřím. Velmi často chodila hraběnka Chotková do Modrého kabinetu, který se nacházel blízko propusti. Uvnitř byl tento objekt nepochybně vybaven nábytkem a mohl se využívat k čtení a hraní karet. Za hezkého počasí se snídalo na Louisině louce. Nejspíše šlo o louku v severní části parku, která se nachází blízko dnešní oranžerie. Na tomto místě je zajímavé, že se dle deníkových záznamů využívalo jen k snídaním. Vedle oblíbených budov zde však byly i takové, které Marie Sidonie ráda neměla a nevyužívala je. Její nelibost se soustředila hlavně na poustevnu (hermitage), kterou řadila mezi extravagantní výstřelky. Neměla ji ráda snad právě proto, že nevyhovovaly vkusu racionál-

Čím se bavila šlechta

Součástí každodenního využívání parku byly i odpočinkové aktivity. Dnešního čtenáře asi nepřekvapí, že šlechta trávila volný čas hraním karetních her, jako byl tric-trac, whist a boston. Zatímco Marie Sidonie nechává tyto hry bez komentáře, její zeť se ve svém deníku netají tím, že se při nich nesmírně nudil. Při zápisu ze srpna 1795 Lolo zaznamenává, že museli na zámku hrát domácí hry a při tom jim – zřejmě rodiče – říkali: Buďte veselí! Stejně tak dnešního čtenáře nepřekvapí, že ve veltruském parku se občas lovilo. Avšak jediný způsob lovu doložený z deníků je střelení na ptáky.

ního klasicismu. Její zeť Lolo Clary byl k poustevně shovívavější. Z jeho deníku víme, že v domku žil skutečně poustevník, kterého Chotkové občas ukazovali návštěvám. Byl to prý přátelský chlapík, který si zakládal na své ovocné zahradce (obr. 1).

Kromě budov hrály svou roli v každodenním životě rovněž lesíky a lesy, které sloužily k procházkám. Často je v deníku zmiňován dubový les, Hirschfeldův les, les ve Šlosarech a topoly. Dubový les se měl nacházet „naproti Všestudům“. Zároveň však zřejmě blízko Chrámu obránců vlasti a přátel zahradnictví. Deník jejího zetě Lolo Clary-Aldringena, který do Veltrus často jezdil, nás o nich informuje podrobněji. Bohužel nám sděluje, že tyto vzrostlé a krásné stromy měly být vykáčeny v roce 1803, aby uvolnily místo nově založené daňčí oboře. Staleté duby se však v jižní části parku dochovaly dodnes. Lolo daňky nenáviděl. Založení daňčí obory považoval za nerozumný rozmar Jana Rudolfa Chotka. Hirschfeldův les dostal své jméno nepochybně podle známého teoretika zahradního umění Christiana Caye Lorenze Hirschfelda, jehož obrázková kniha sloužila Janu Rudolfovi jako vzor při projektování parku a při stavbě Chrámu obránců vlasti a přátel zahradnictví. Háj se zřejmě nacházel v blízkosti Hirschfeldova památníku, který se dochoval dodnes, tzn. v severní části parku, blízko Holandského domu. Topoly byly rovněž velmi často využívanou částí zahrady. Nacházely se někde blízko Bujukderé. V době francouzské revoluce se topoly sázely jako projev sympatií k revolučnímu hnutí, protože topol se francouzsky řekne „peuplier“. Na základě zvukové podoby tento název stromu evokoval představu, že topol je jakýmsi symbolem lidu (francouzsky „peuple“). Kromě lesů zmiňovala hraběnka Chotková i zaniklé ostrovy. Občas se prý procházela po velkém ostrově na Vltavě, jemuž jednou dává jméno Kabauton. Jelikož deník je psán celý ve francouzštině, je pravděpodobné, že tento název je jen pofrancouzštělou verzí skutečného názvu ostrova.

Co však dnešního člověka asi překvapí, je významná úloha, kterou šlechtici přikládali společné četbě. Musíme chápat, že v tehdejší době ještě neexistovala televize, ani jiná audiovizuální média, lidé společně naslouchali četbě. Tuto praxi máme doloženou i z jiných šlechtických rodů. V šlechtické francouzštině se dokonce ujal nový termín – „lecture en commun“ (společná četba). Marie Sidonie je velmi dobrou svědkyní takových čtenářských podniků, podrobně o nich informuje i ve svých dopisech. Tyto zprávy autor již zužitkoval v dějinách rodu Chotků, takže zde se podíváme spíše na to, co říká ve svém deníku

o společném čtení ve veltruském parku. Z deníku lze odvodit, že četbě se šlechtická společnost věnovala nejčastěji navečer, občas po obědě. Četba byla skutečně organizovaná, jako divadelní představení. Číst pro ostatní byla svým způsobem společenská pocta a umění. V srpnu 1805 hraběnka píše, že četbou byl pověřen rodinný přítel hrabě Jan Josef Wilczek, který prý měl natolik příjemný hlas, že se mu nikdo jiný nevyrovnal.

Četbě o samotě se hraběnka Chotková věnovala rovněž poměrně často. V jednom z dopisů se svěřila, že se k takovéto tiché četbě uchýlovala v situacích, když jí nevyhovovala literatura zvolená ke společnému poslechu. Zdá se, že její manžel prosazovala praktickou četbu o hospodářství a četbu z právnických a historických příruček, které potřeboval k práci. Hraběnka dávala přednost dílům krásné literatury. Deník nás navíc informuje, že hraběnka volila tichou četbu i tehdy, když manžel odjel za úředními povinnostmi do Prahy. V létě 1805, kdy Jan Rudolf vykonával úřad nejvyššího purkrabí v Praze, si četla Homérovu Iliadu, dceři četla Fénelonova Telemacha. Hraběnka však dokázala plynule přecházet od četby krásné literatury k historii a pak k četbě soukromých dopisů, jak dokládá záznam ze 17. srpna 1805. Ráno ji pobavily dopisy od jistého Blanca, poté studovala Sullyho Paměti a po nich se dojíkala četbou sentimentálního románu Grandison do Samuela Richardsona. Po četbě románu se pobavila četbou dopisů od milé přítelkyně hraběnky Thürheimové. O dva dny později si zaznamenala: „Četla jsem a psala ve všech alejích, na všech terasách, v kiosku, na lodi, v holubníku a na červeném mostě. Dopřála jsem si ještě radosti obědovat pod borovicemi, byli jsme ještě ve Šlosarech, kde jsem obdivovala novou výsadbu třešní, kterou nechal udělat manžel před 2 lety.“ Ovšem zdá se, že i hraběnka by někdy

Slavnosti piva a hudby

Velké slavnosti, které se podnikaly v prostorách parku, souvisely nejčastěji se stavbou jednotlivých objektů v zahradním areálu. Chotkové samozřejmě slavili i při běžných rodinných příležitostech, jako byly narozeniny členů rodiny nebo výročí svatby, ale ty většinou nebyly spojeny s veřejnými představeními pro poddané. Výjimkou byly narozeniny dcery Isabely 6. července roku 1802, kdy Chotkové uspořádali velkou hostinu pro 51 chudých z celého panství. Tento charitativní oběd se servíroval v Bujukderé a v Chrámu obránců vlasti a přátel zahradnictví. Vzhledem k pohnuté době válek s Osmanskou říší a revoluční Francií se konalo i několik oslav skutečných či domnělých vítězství. Tyto války byly bez přehánění směřovatelné pro základní myšlenku pojmut veltruský park jako oslavu patriotismu. Veltrus se

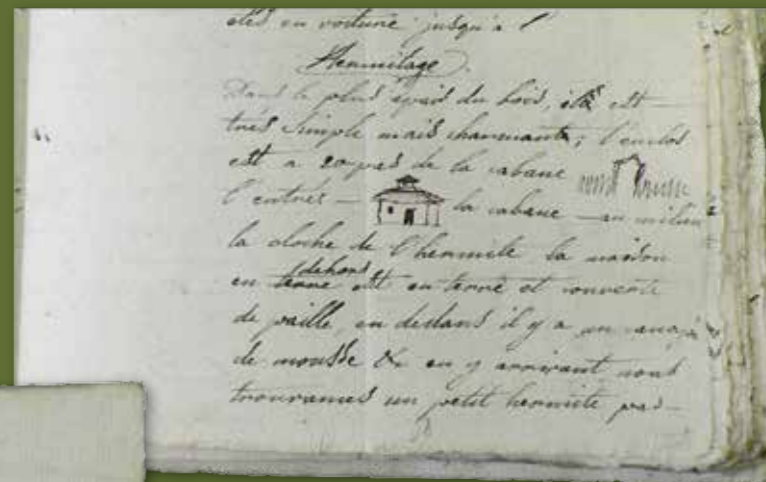
uvítala jinou zábavou. Na konci srpna téhož roku již litovala toho, že ve velkém vedru se nedá nic dělat, a proto jim nezbyvá než číst.

Hudební představení se sice neodehrávala každý den, ale přeci jenom jistý druh hudby byl součástí běžného života ve veltruském parku. Občas šlo o salonní představení, která hráli sami Chotkové, mnohem častěji však o veřejné koncerty žánru, kterému Marie Sidonie říkala turecká muzika. Tuto hudbu již nehráli Chotkové, ale poddaní z okolních vesnic. Proč se jí říkalo turecká a jak asi zněla, můžeme jen hádat na základě analogie. Jeden z dekretů Marie Terezie, který směřoval k napravení zbožnosti, označoval za tureckou hudbu používání bubnů a trubek při bohoslužbách, nástrojů naopak velmi vhodných ve vojenských ansámblech. Na základě této analogie lze odvodit, že turecká hudba měla své jméno podle používaných nástrojů a že zněla jako vojenské pochody. Vídeňští klasikové Mozart, Haydn a Beethoven označovali vojenské pochody za použití dechových nástrojů a bubnů jako „tureckou hudbu“ či „turecký styl“. Častá představení turecké hudby mohla souviset i s tím, že Marie Sidonie byla velkou ctitelkou Haydna, jehož skladby ve Vídni poslouchala velmi často. Je to bezesporu skladatel, který se v deníku objevuje nejčastěji. Občas ale Chotkové brali turecký žánr doslova. Příkladem je oslava konaná poddanými ku příležitosti příjezdu Chotků do Veltrus v červnu roku 1793. Poddaní přijeli skutečně oblečení jako Turci. Kvalita hudebních představení byla asi značně kolísavá. V záznamu k 31. srpnu roku 1798 Marie Sidonie cynicky konstatuje, že hudba byla natolik špatná, že ji radši sami ukončili a místo toho šli hrát whist. Obvykle se turecká hudba poslouchala na večer, někdy při projíždkách na loďkách ve vodním kanále a někdy i při slavnostních příležitostech.

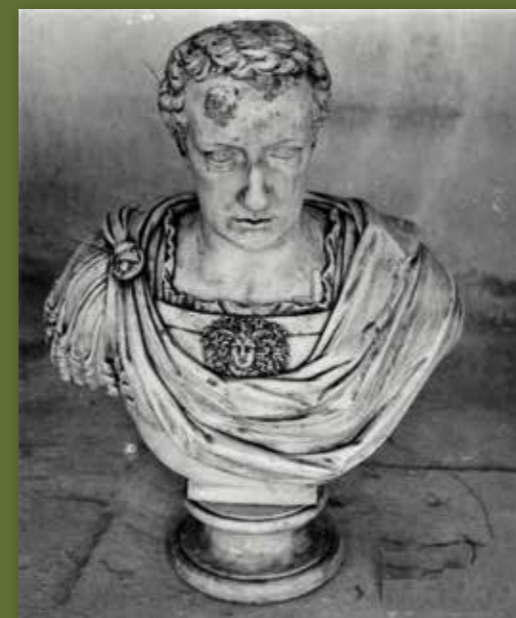
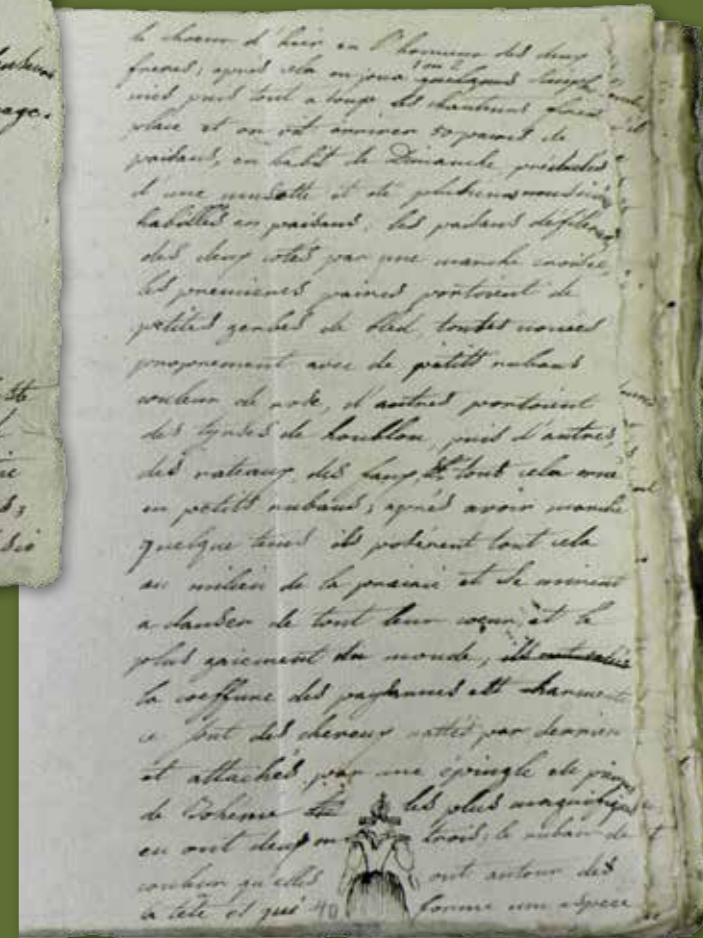
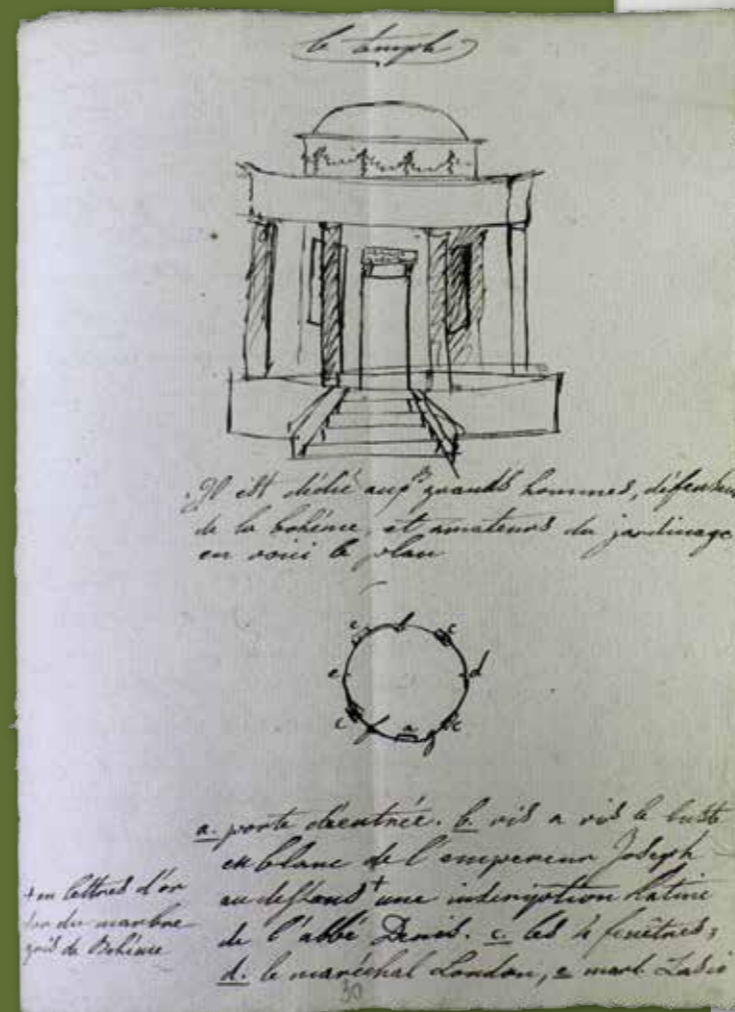
týkalo úmrtí generála Laudona v roce 1790, což inspirovalo Jana Rudolfa Chotka ke stavbě Chrámu obránců vlasti a přátel zahradnictví. Vítězství nad Napoleonem v bitvě národů u Lipska však uctili Chotkové velkou oslavou, která se konala v Nových Dvorech v říjnu 1813. I při této příležitosti se hrála nezbytná turecká hudba.

Pro Veltrusy byly typické spíše slavnosti spojené s postupem staveb objektů v parku. Na těchto stavbách pracovali zpravidla poddaní z okolních vesnic, a proto měly charakter venkovských veselí. Jejich cílem bylo v podstatě odměnit se venkovanům za jejich práci. Chotkové při nich nechávali čepovat pivo a hrát tureckou hudbu. První takovou lidovou oslavu pořádl Chotkové ku příležitosti pokládání střechy na Chrám obránců vlasti a přátel zahradnictví v roce

Obr. 1.
Náčrtek poustevny (Hermitage) s popisem stavby a okolí.
Deník Karla Josefa Clary Aldringen (1777–1831); SOA Litoměřice, pob. Děčín, RA Clary-Aldringen, 1794–1829

Obr. 2.
A – Náčrtek Chrámu přátel venkova a zahrad s komentářem jeho zasvěcení a s plánkem rozvrhu výzdoby. B – Náčrtek venkovanky při slavnostech ve veltruském parku s popisem jejího složitého účesu o deset stran deníku dále. Deník Karla Josefa Clary Aldringen (1777–1831); SOA Litoměřice, pob. Děčín, RA Clary-Aldringen, 1794–1829.

Obr. 3.
Busta císaře Josefa II. z Chrámu přátel zahrad a venkova.
Mobiiliární fond zámku Veltrusy.

1792. Jak autor informoval o patriotickém parku Veltrusy,¹ bylo již položení základního kamene spojeno s oslavou dne 5. října 1791. V záznamu o této první oslavě však hraběnka nezmiňuje širší účast poddaných, ani čepování piva. Při pokládání střechy o rok později to již bylo jinak. Jan Rudolf Chotek objednal na práci rolníky z Veltrus, kteří se dali do díla 25. července 1792. Ten den je také navštívila Marie Sidonie Chotková s manželem, aby se podívali, jak jim jde dílo od ruky. Na staveništi našli velké srocní lidí, kteří zpívali, poslouchali hudbu a pili pivo, které jim dodal hrabě Chotek.

Největší oslava se konala po dokončení Chrámu, protože Jan Rudolf Chotek se rozhodl jej spojit s veřejnou oslavou pro vojenské veterány z veltruského panství. Očekávaný den nadešel 26. července 1795. V tom roce byl vodní kanál znečištěn silnými dešti, které sužovaly park už od června. Hrabě Chotek byl velmi nervózní, protože nevěděl, zda na den slavnostního otevření vyjde počasí. Oslava, kterou podrobně popsala hraběnka Chotková, byla skutečně značně komplikovaná, protože měla vyjádřit myšlenkové poselství nového chrámu. Hlavními hrdiny bylo 24 vojenských veteránů z panství, kteří přišli k chrámu v doprovodu myslivců, kterým velel Chotkův nejstarší syn Karel. Na místě už čekal velký dav lidí. Jan Rudolf Chotek k nim měl projev, ve kterém vysvětlil, proč jsou v chrámu busty Josefa II., generála Laudona a maršála Lacyho. Ti všichni byli oslaveni pro své zásluhy o obranu vlasti. Nová budova měla centrální význam pro myšlenkové poselství celého parku. Byla věnována obráncům vlasti a přátelům zahradnictví. Měla připomínat návštěvníkům, že úkolem mužů je bránit vlast v době války a kultivovat ji v době míru. Tato myšlenka byla vyjádřena pamětní medailí, kterou ukryl Jan Rudolf a jeho budoucí zeť Lolo Clary do základů budovy už v roce 1791. A znovu byla vyjádřena napsáním na průčelí nové budovy i reliéfy se symbolickým zobrazením zemědělství a války. Idea chrámu vycházela z Hirschfeldovy teoretické příručky o zahradnickém umění, kde bylo připomenuto, že tyto chrámy nemají být vnímány jako striktně sakrální budovy. Měly být vybaveny vším pohodlným nábytkem a využívány ke každodennímu životu. Jan Rudolf se podle toho zařídil a opravdu tento občanský chrám vybavil nábytkem, který využíval ke stolování. Templ je přesnou kopií Chrámu vítězství, který stál v zahradě Kew v Londýně. Původní vzorová budova však už zanikla, takže veltruský templ je dnes již jedinou stavbou, která nám může evokovat, jak přesně tento typ chrámu vypadal. Důmyslná oslava k „zasvěcení“ chrámu byla spojená s hostinou pro vojenské veterány, kteří dostali od hraběte Chotka rovněž peněž-

ní dar. Uměleckým vrcholem bylo představení árií z opery Cora od německého skladatele Johanna Gottlieba Naumanna. Jde o osvícenské dílo na motivy Marmontelových knihy o dobytí Peru. Inspiruje se údajnou láskou Cory, dcery kněze z chrámu Slunce, a španělského conquistadora (*obr. 2 a, b*).

Poslední oslava spojená s chrámem, se konala koncem srpna 1795 ku příležitosti návratu plukovníka Wilczeka a Lolo Claryho z války. Zprávu o Wilczekově návratu dostali Chotkové už 28. srpna 1795, ale špatné počasí a Wilczekovo zdržení oslavy zkomplikovaly. Deník nás zpravuje o tom, že projížďky v loďkách nebyly vždycky bezpečné. Tentokrát je dokonce ohrozila vichřice tak silná, že ji hraběnka Chotková neváhala označit za uragán. Projížďka, kterou pořádali 28. srpna, skončila v Červeném mlýnu, kde se uspořádal velký sborový zpěv a všichni prý hráli na nejrůznější hudební nástroje. 31. srpna Wilczek konečně dorazil. Jan Rudolf jej nejprve zavedl do Holandského domu, kde všichni společně posnídali. Potom se společnost vydala na Louisinu louku, tedy zřejmě mýtinu, kde se dnes nachází Pávilon Marie Terezie. Tady stály tři vítězné oblouky zasvěcené Přátelství a bratrské lásce (Freundschaft und Bruderliebe). Tato dedikace byla vyjádřena napsáním na jednom z vítězných oblouků, společně s iniciálami Wilczeka a Claryho. V oblouku seděl připravený sbor 40 rolnických párů, čistě oblečených do lidových krojů, kteří zpívali národní písně. Ani tentokrát si však Jan Rudolf neodpustil připomenout symboliku zemědělství, takže oslavenci měli po zpěvu uchopit různé zemědělské nástroje, s nimiž se měli odebrat k zámku, kde oslava pokračovala. Rolníci dostali pivo a pokračovali v oslavě v hospodě, Chotkové odvedli Wilczeka k novému chrámu, aby mu vysvětlili jeho poselství.

Naproti tomu divadelní hry a velká hudební představení oper a oratorií se hrála vždycky Nových Dvorech. Lze to vysvětlit snad jen tím, že i starý zámek měl zřejmě vlastní divadelní budovu. Asi největším podnikem, který tu Chotkové pořádali, bylo představení Haydnova oratoria Stvoření světa. Marie Sidonie Chotková byla jeho velkou ctitelkou a oratorium se těšilo zřejmě její zvláštní přízni. V říjnu roku 1800 uspořádala velké představení Stvoření světa v Nových Dvorech, na které přišlo přes 200 osob. Jednu z rolí – tenor – zpíval pan učitel z Veltrus. Zajímavé je, že další představení téhož oratoria prý v roce 1804 uspořádal v Praze hrabě Clam. Kromě toho se však hrála i skutečná činohra, v níž účinkovali sami šlechtici. Pozůstalost Lolo Claryho nám dává trochu přesnější představu o tom, jak tato představení vypadala. Nehrál se totiž většinou nějaký konkrétní divadelní kus, ale spíše koláž úryvků z různých her. Zatímco hraběnka Chotková si všechna představení chválila, Lolo Clary v deníku přiznává, že šlechtici hráli příšerně. Zapomínali text, neuměli se hýbat

a jen málokterý z nich projevil talent vdechnout postavě život. Činohry, ve kterých by hráli poddaní, se nepořádaly.

Soužití panstva s prostým lidem mělo i humorové okamžiky. 24. července 1796 zaznamenala hraběnka Chotková zprávu o velké pošetilosti, kterou udělal jeden místní vesničan. Poté, co je dopoledne

obsluhoval při snídani v čínské bažantnici, dostal šílený nápad svléknout se a plavat nahý v kanále. Panstvo sice jeho smělý pokus nevidělo na vlastní oči, ale jeho hrdinský čin jim nezůstal utajen. Statečný vesničan prý ve vodním kanále neuspěl a poté, co byl přistižen, se pokusil uprchnout na loďce. Ztratil klobok a udělal si zřejmě pořádnou ostudu.

Po smrti zakladatelů

Od roku 1806 začaly Marii Sidonii trápit bolesti v ledvinách, které si vynutily výrazné změny v celoročních cyklech života. V roce 1807 se podrobila bližší neurčené operaci, ale přesto bylo nutné od té doby jezdit každý rok na dlouhé pobyty do lázní. Její pobyty ve Veltrusech se proto začaly zkracovat a místo toho jezdila hraběnka rovnou do lázní Teplice. Na zkrácení pobytů ve Veltrusích měly vliv i válečné události.

Už v roce 1796 popadla Chotky panická hrůza z toho, že nepřítel vtrhne do Čech a zmocní se Veltrus. Důvodem byla zpráva o vítězství Francouzů v Bavorsku. Hraběnka Chotková tehdy opouštěla Veltrusy s vědomím, že zámek i park vidí nejspíše naposledy. „Bylo by příliš hrozné opustit Ostrov s jistotou, že ho znovu uvidím jen vyrabovaný a zdevastovaný. Udělali jsme velmi smutnou procházku, která skončila v Chrámu,“ poznamenala si do deníku. Napoleonovo vítězství v Itálii však přimělo příští rok celou Vídeň, aby se evakovala. Chotkův nejstarší syn Jan Nepomuk si tehdy do deníku zapsal, že je to největší revoluce v dějinách a svět už nikdy nebude jako dřív. Údery válečných událostí však dopadaly na šlechtickou rodinu stále tvrději. Zajímavé je vidět, že ani oni sami neznali všechna tajemství vlády a budoucí plány, ačkoliv měli přístup do nejvyšších vládních kruhů. Marie Sidonie chodila dokonce za války do generálního štábu v Schönbrunnu. I přesto měli pocit, že události nemají pod kontrolou a že je nová doba smývá sem a tam. „Jsme jako nemocní, kterým podávají opium,“ povzdechla si Marie Sidonie na první stránce 10. svazku svého deníku, který začala psát v roce 1801. „Dostáváme jen paliativa, ale pak se probereme do ještě horšího stavu, než jaký byl před tím.“

Deník bohužel nepřináší svědectví o stavbě pavilonu Marie Terezie, který Jan Rudolf začal plánovat

v roce 1808, ani o plánech na obelisk míru, který Jan Rudolf chtěl postavit v roce 1813, na oslavu míru. O plánech ohledně pavilonu Marie Terezie jsme důkladně informováni díky zevrubným výzkumům Petry Načeradské, které byly provedeny v rámci projektu revitalizace zámeckého areálu Veltrusy. Pavilon Marie Terezie měl podle původních plánů představovat jakousi druhou ideovou dominantu parku. Měl zřejmě doplňovat Chrám obránců vlasti a přátel zahradnictví, který byl zasvěcen památce Josefa II. (*obr. 3*). Nový pavilon měl připomínat panovnické ctnosti a představit Marii Terezii jako osvícenskou vladařku, která všechny tyto ctnosti měla. Z ambiciózních plánů, které zahrnovaly množství soch, však nic nebylo. Chotkův dědic Jindřich Chotek chtěl symboliku pavilonu zaměřit na oslavu konce napoleonských válek, ale z jeho plánů se realizoval jen památník boha Marta, kterému místní lidé začali říkat mamlas. Projekt obelisku také nedopadl zcela podle původních představ. Mělo jít o vznešenou stavbu oslavující mír. Obelisky byly tajemné symboly, jejichž původ se hledal ve starověkém Egyptě. Z finančních důvodů však musel být obelisk zhotoven ze dřeva a jeho první provedení prý bylo křivé a Chotkovi se nelíbilo. Nicméně pozdější zobrazení Veltrus ukazují, že obelisk zde skutečně nějakou dobu stál. Vhodně tak dotvářel myšlenkové poselství veltruského parku, který měl v lidech probouzet patriotismus a občanské ctnosti.

V roce 1820 se zdravotní stav hraběnky Chotkové zhoršil, takže Jan Rudolf rozkázal, že v kostelech na panství se mají sloužit každý den tři bohoslužby za její uzdravení. Osudovým se stal pro rodinu rok 1824, kdy zemřela Marie Sidonie, její nejstarší syn Jan Nepomuk a nakonec i hlava rodiny Jan Rudolf.

¹ Ivo Cerman: *Patriotický park Veltrusy: každodenní život a myšlenkové poselství. Zprávy památkové péče (ZPP) 4/2013.*

Popis výchozího stavu

Mgr. Jan Holeček
Ing. arch. Jiří Mrázek

Unikátní a celoevropsky významný areál zámku ve Veltrusech je po dlouhou dobu posledních desetiletí zaslouženě středem pozornosti odborníků i široké veřejnosti. Přesto mu nemohla být věnována potřebná péče a na stavu památky se taková situace projevila výrazně negativním způsobem. Celkově neutěšený stav zámeckého areálu na konci dvacátého a začátku následujícího století je především výsledkem celospolečenských změn po druhé světové válce, jeho kořeny jsou však mnohem starší.

Historie je zde poměrně složitá a již přibližně v polovině století devatenáctého začal celý veltruský zámecký areál výrazně chátrat. Bylo to jednak již tehdejším zanedbáváním soustavné péče a také

Zadní část severozápadního křídla (foto J. Mrázek, 2014).

v případě parku zaváděním exploatačního, lesnického způsobu hospodaření, spojeného s výsadbou nevhodných porostů, zejména rychle rostoucích jehličnanů. Tehdy se poprvé začal projevovat problém příliš velkorysého založení a propracování původní podoby areálu, jehož pouhá základní údržba znamenala obrovské finanční nároky. V silách rodiny vlastníka již nebylo zajistit veltruskému zámku a zejména jeho unikátnímu parku potřebnou péči. Nastal tak poměrně obvyklý problém, kdy potomci tvůrce mimořádného díla již nebyli schopni nebo ochotni v započatém úkolu pokračovat. I při zachování vlastnictví, kdy zámek zůstával nadále v rukou původní rodiny, se přesto začal projevovat jeho zásadní úpadek.

K podstatné a osudové změně pak došlo v letech 1893–1894, kdy bylo regulováno koryto Vltavy. Vybudováním jezu a prohloubením toku byl natrvalo zámecký kanál oddělen od přirozeného spojení s řekou a tak zbaven zásobování vodou. Tím se zcela změnil poměr v areálu a její nejatraktivnější prvek, vodní tok, oživující rozlehlý park, se stal pouze zavodněným příkopem.

Nedostatek péče se pak v ještě větší míře projevil po druhé světové válce, po převzetí chátrajícího areálu do vlastnictví státu. Na začátku padesátých let kvůli připravovanému zpřístupnění areálu pro veřejnost byly sice opraveny hlavní zámecké budovy, na dlouhou dobu to však bylo vše. V nových podmínkách pak chyběly prostředky především na pravidelnou údržbu.

Zanedbání péče a nevhodný způsob hospodaření tak za více než sto let způsobil podstatnou proměnu areálu, který v mnoha partiích nabyl charakteru divoké přírody. Proto se stal předmětem zájmu státní ochrany přírody a jejími institucemi byl začleněn mezi chráněná přírodní území. Přitom v době svého uměleckého vrcholu byl celý areál uvědoměle a promyšleně kultivován jako dílo lidského ducha a lidských rukou. Ani jeho nejmenší část neměla povahu volné, nekultivované přírody a i pozůstatek původního lužního lesa zde byl postupně přetvářen.

Podstatné škody v areálu způsobily zásahy učiněné z rozhodnutí orgánů totalitní moci v šedesátých až osmdesátých letech dvacátého století, kdy byla v parku zřízena v podstatě parazitující zařízení, jako autokempink a letní kino. V této době byl také napříč celým parkem veden tranzitní plynovod, který si vyžádal zřízení trvalého širokého průseku ve směru východ–západ v souvislém stromovém porostu a zejména stavbu navazujícího obloukového mostu přes Vltavu. V blízkosti parku byla dále vedena nová trasa rychlostní komunikace, která se dotýká jeho jihozápadního cípu. Také se příliš nepodařilo zamezit škodlivým vlivům pro areál při projektování a následné stavbě nedaleké dálnice, míjející na východní straně zámecký park. Hlukem

z provozu této komunikace je dnes narušeno do té doby naprosto klidné prostředí severní části areálu, doplněné Červeným mlýnem, Egyptským pavilonem a pavilonem Marie Terezie. Období socialismu tedy postupný a dlouhodobý úpadek areálu ještě více prohloubilo a nakonec nastal až propastný rozdíl mezi stavem hlavní budovy, tedy vlastního zámku a mezi dalšími budovami a odlehlejšími částmi rozsáhlého areálu. Zámek sice byl poměrně dobře udržován a byla v něm provozována dosti zdařilá, byť dobově podmíněná, interiérová instalace, chyběla však síla pro stejný přístup i ke zbývajícím částem zámeckého komplexu. V nedávné době se pak problém ještě zhoršil.

V roce 2002 došlo k zasažení a poškození lokality záplavami při povodni, která byla patrně co do velikosti největší povodní v celé historii zámeckého areálu. Vzhledem k nutnosti provést okamžitě záchranné práce ve velkém rozsahu bylo současně nutné urychlit přípravy na již dříve chystanou celkovou obnovu místa. Výchozí stav pro připravovanou náročnou obnovu zámku a jeho celého areálu byl tedy dosti komplikovaný. Důkladným shrnutím dosavadních zkušeností a nových poznatků mohlo být nakonec přeci jen přikročeno ke koncipování záměru. Podkladem byla poměrně dosti dobrá znalost historického a architektonicko uměleckého vývoje areálu prohlubovaná pokračujícím archivním, stavebně historickým a restaurátorským výzkumem.

Základní prioritou investičního záměru pro areál zámku bylo maximální uchování a citlivá rehabilitace všech jeho dochovaných historických hodnot. Ty jsou výsledkem tvůrčích počínů i dalších procesů v průběhu celého vývoje lokality. Východiskem pro stanovení koncepce byly tedy hodnoty vytvořené v rozhodujících etapách vzniku a budování zámku a parku, ale také kvalitní zásahy z let pozdějších. Respektován tedy musel být dochovaný stav, přitom ale bylo nutno eliminovat následky evidentně znehodnocujících zásahů, převážně realizovaných ve druhé polovině dvacátého století. Zároveň bylo nutné se vyrovnat se zmíněnou obrovskou zanedbaností celého areálu, jeho jednotlivých stavebních objektů i zámeckého parku. Limitujícím kritériem byl ohled na integritu a autenticitu postupně vytvořeného unikátního kulturního díla. Pro připravovanou obnovu areálu bylo nezbytné naplnit poslání objektu dané statutem Národního památkového ústavu, tedy vzorová prezentace památky veřejnosti. Byl tak vytčen hlavní cíl – poskytnout návštěvníkům umělecké a estetické zážitky, poučení i kultivovaný oddech. Byla přitom zvolena myšlenka využít pro výukové programy mimořádně hodnotného a neobvykle autentického prostředí severozápadního zámeckého křídla. Toto předvedení tzv. živé historie plně odpovídá současným prezentačním trendům a mohlo by se stát často vyhledávaným cílem. Záro-

veň musí být v areálu zámku také k dispozici veškeré běžné služby, které by se měly přiblížit obvyklému evropskému standardu.

Pokud měly být zachovány veškeré již zmíněné hodnoty a pokud se měl záměr současně vyrovnat s enormní zanedbaností areálu, bylo třeba v prvé řadě vymezit podmínky pro celkové oživení areálu zámku. Uvažováno muselo být v tom smyslu, aby všechny jeho části byly využity nebo alespoň měly určitou konkrétní a odpovídající náplň. Rozsáhlé dřívější zchátrání této památky bylo logickým důsledkem malého zájmu a nedostatečného využívání v dlouhém období minimálně od konce devatenáctého století. Pokud by se ani dnešní opravou a revitalizací nepodařilo dosáhnout opětovného uplatnění všech součástí areálu, nejlépe pro potřeby kulturního a společenského využití, toto chátrání by mohlo pokračovat i v budoucnosti. Specifické nároky na přístup k opravě a adaptaci je dán statutem a povahou kulturní památky. Využití jednotlivých částí areálu, jeho objektů a jednotlivých prostor musí být vždy přizpůsobeno možnostem daným jejich vlastním charakterem a kapacitou. Není myslitelné, aby nově zvolený účel naopak vynucoval provedení změn, které by byly v rozporu s jejich danými možnostmi a měl tak nevratně zasahovat do podstaty součástí unikátního památkového areálu. V tomto smyslu byly pečlivě připravovány jednotlivé projekty oprav a adaptací a všichni zúčastnění se také snažili využít osobitých možností konkrétních objektů. Areál navíc leží v záplavovém území řeky Vltavy, s touto obtížnou skutečností je nutno neustále počítat. Není možné předpokládat, že technickými zásahy nebo pomocí jiných razantních opatření dokážeme přírodní a naprosto přirozený jev území zcela odstranit. Při všech úpravách budov v areálu i v případě zámeckého parku bylo nutno řešení navrhovat tak, aby škody způsobené případnou další povodní byly minimalizovány.

Veltruský zámek má také, jako každý jiný historický objekt, svá určitá osobní specifika. V prvé řadě byl vybudován jako letní sídlo, není to tedy nijak masivní stavba, naopak, hlavní budova má relativně subtilní obvodový plášť. Okna jsou dosti rozměrná a je zde velký

poměr zasklené plochy vůči plným stěnám. K těmto aspektům, které již samy o sobě mají zásadní vliv na kvalitu vnitřního prostředí zámeckých interiérů, se připojuje také poloha objektu v těsné blízkosti řeky. Projevuje se zde písčité, silně propustné podloží a také bohatá vegetace okolního parku, zadržující vlhkost a podobné vlivy. Z těchto skutečností vyplývají závažné problémy udržení vhodného mikroklimatu vnitřních prostor zejména hlavní zámecké budovy – dosavadní opakované promrzání jednotlivých místností, vysoká absolutní vlhkost a následné problémy vztahu relativní vlhkosti a teploty rosného bodu. Svoji roli zde sehrává také netěsnost pláště budovy, zejména okenních rámců, ale i prostup vzduchu komínovými tělesy. Pronikání venkovního vzduchu do interiéru, intenzivní přehřívání v letním období, vlhnutí v přechodném a promrzání v období zimním mělo v minulosti přímý vliv na degradaci původního historického vybavení zámku z citlivých materiálů. Docházelo zde k jistému ohrožení uměleckých děl, nábytku a také například unikátních malovaných hedvábných a papírových tapet v některých zámeckých salonech.

Vzhledem k umělecké hodnotě, velkému památkovému významu, územnímu rozsahu a značné míře poškození celého areálu zámku a parku ve Veltrusech byla veškerá dokumentace související s přípravou obnovy ve všech stupních zpracování svěřena odborným firmám s potřebnou zkušeností a konzultována s dalšími příslušnými odborníky. Stejně tak byl zajištěn odborný dohled nad obnovovacími pracemi a veškeré úpravy byly svěřeny kvalifikovanému týmu památkových odborníků a specialistů. K posouzení složitých, případně i problematických aspektů obnovy byli přizváni také externí znalci a specialisté.

Zadní část severozápadního křídla (foto K. K. Brzák – Theresiae RTM, 2015).

Záměr a cíle projektu Schola naturalis

Ing. Petr Svoboda

Dne 11. srpna 2002 začala hladina Vltavy pod Prahou rychle stoupat. Zaplavila dvě ze tří přístupových cest do zámku Veltrusy, a protože bylo jasné, že se situace ještě zhorší, byl zámecký park pro veřejnost uzavřen. Tehdejší kastelánka Eva Hájková rychle organizovala záchranné práce: nájemníci byli evakuováni, mobiliář přesunut do panského patra jak jen to možnosti dovolovaly. O dva dny později už vzaly události rychlý spád – voda protrhla pětisetmetrový úsek vltavské hráze a zaplavila část parku v podobě říční laguny. Parkem se hnala proudící voda a stále se přibližovala k samotnému zámku. Pod hladinou začaly mizet některé romantické pavilony. Do toho všeho chodily zprávy o aktuálním rozvodnění Berounky, které dávaly jen ty nejhorší vyhlídky. V dalších dnech už byli tři odvážní zaměstnanci správy zámku

uvěznění v prvním patře. Když voda začala opadávat, bylo možné počítat první škody. Vltava toho hodně přinesla: kromě nánosů šterku a písku třeba i sedačky z pražských tramvají nebo sudy z neratovické Spolany s neurčitým obsahem. Narušena byla statika budov, zničena část zámecké techniky a vybavení dílen. V parku padlo téměř dva tisíce stromů a další vinou povodně odumírají do součas-

První koncepce obnovy

Areál zámku Veltrusy je se svojí rozlohou 298 ha jedním z nejrozsáhlejších zámeckých parků u nás. Z toho je přibližně 100 ha polí, 100 ha lužního lesa a zbytek zabírají upravené zahradnické plochy, louky, vodní plochy a architektura. Součástí areálu je 2,5 km říčního břehu řeky Vltavy, přes 6 km Mlýnského potoka s jeho bočními rameny, 5 km alejí a celkem 54 km historických cest, cestiček a parkových pěšin. V parku je celkem 30 památkově chráněných objektů drobné i velké architektury v nejvyšším národním režimu památkové ochrany – národní kulturní památky (NKP). Součástí areálu je historická daňčí obora a celý areál je státem uznanou hnitbou. Areál je nejzachovalejším exemplářem přírodně-krajinářského parku typu okrasného statku u nás – mimo území Velké Británie snese srovnání snad jen s Hameau Marie Antoinetty ve Versailles či s areálem Dessau-Wörlitz. Okrasný statek v sobě slučoval funkce estetické, jež měly pozvedávat ducha od věcí přízemních a tříbit mysl s funkcemi hospodářskými a (dnes bychom řekli) rekreačními. Původní okrasný statek zahrnoval všechny polohy soužití člověka s přírodou od divokého lužního lesa s volně žijící zvěří, přes sady, parkovou úpravu a oborní chov spárkaté zvěře, až po hospodářsky obdělávané plochy s chovem domestikovaných zvířat a nad to ještě sbírku cizokrajných dřevin a ukázky chovu ci-

Implementace Evropské úmluvy o krajině

Nové programové období přineslo nové operační programy a s nimi jiný systém priorit. Pro obnovu národních kulturních památek byla vyčleněna oblast intervence 5.1 Národní podpora využití kulturního dědictví v rámci Integrovaného operačního programu (IOP). V roce 2007, kdy se dokončoval programový dokument IOPu, již bylo v areálu veltruského zámku proinvestováno zhruba 60 mil. Kč. Dokončovaly se rekultivace ploch, statická stabilizace, případně provizorní zakrytí všech budov, u vybraných staveb začala památková obnova. První dokončenou stavbou se stal špýchar, který okamžitě začal sloužit veřejnosti pro sezónní výstavy,

nosti. Škoda byla v prvních chvílích vyčíslena na 250 mil. Kč, v následujících letech se však objevila řada dalších poškození zaviněných povodněmi. Bylo jasné, že nemá-li být osud tohoto zcela jedinečného areálu zpečetěn, bude potřeba najít prostředky výrazně přesahující možnosti Národního památkového ústavu jako správce památky a že nebudou stačit ani dostupné národní dotační zdroje.

zokrajných zvířat a ptactva (daněk skvrnitý, bažant zlatý a stříbrný). Ani rozvětvený rod Chotků neměl dostatek prostředků na péči o park o rozloze dvou Stromovek, a tak se podhodnocení údržby začíná projevovat už na začátku 20. století. Druhá světová válka, ani období kolchozního hospodaření nezpůsobilo areálu tak citelnou ránu, jako ničivé povodně v roce 2002.

První koncepce obnovy a využití areálu tak začala vznikat bezprostředně po provedení nejnútnejších sanačních prací po povodni – na jaře roku 2003. Ve Veltrusích začal pracovat odborný tým zahrnující geodety, statiky, architektky, historiky umění a další profese. Ve veřejné soutěži byl vybrán zhotovitel studie proveditelnosti, kterým se stal Martin Stránský (2004). Ten vytýčil jako středobod zájmu právě koncept okrasného statku a na něj navázal vzdělávací a turistické aktivity. Podrobný koncept obnovy a využití jednotlivých staveb pak zpracoval v Koncepci rehabilitace národní kulturní památky areál zámku Veltrusy (2005) památkář Jiří Mrázek (NPÚ ÚOP SČ). Projektové práce však vzhledem ke stále ještě trvajícím sanačním pracím nemohly pokračovat dost rychle. Žádost o dotaci do poslední výzvy programu SROP (2006) byla zpracována ve značné časové tísní a snad právě proto ve velké konkurenci projektů neuspěla.

kulturní akce se začaly konat v severovýchodním zámeckém křídle. Pevně byl stanoven program pro hlavní budovu zámku, kde bude obnoven tradiční návštěvníkový provoz s průvodci. Přesto k dokončení celkové obnovy chyběla částka zhruba dvou miliard korun a na své využití čekala větší část rozsáhlého areálu. Nosnou myšlenkou pro vyřešení tohoto problému se stala Evropská úmluva o krajině (EÚoK). Tento dokument byl v roce 2003 ratifikován všemi státy EU a od 1. 10. 2004 se stal závazným i pro Českou republiku. Již v předkládací zprávě pro vládu ČR (MŽP ČR 2002) se uvádí: „Krajina hraje významnou a vpravdě nezastupitelnou

roli při utváření prostředí, kultury a života společnosti, je tedy ukotvení její aktivní a dynamické ochrany, jakož i řízené péče (managementu) nepochybně jednou z priorit veřejného zájmu. Specifický charakter krajiny přispívá k vytváření místní kultury, je základní složkou evropského přírodního a kulturního dědictví a významně se spolupodílí jak na plnohodnotném životě lidí, tak i na udržování a posilování evropské identity. Tyto parametry svrchovanou měrou naplňuje i krajina historických českých zemí, která je v řadě svých rysů typická a jedinečná.“ Pokud Česká republika má dostát svým závazkům, ke kterým se podpisem a ratifikací EÚoK zavázala, je nevyhnutelné, aby tento doku-

Zapojení kraje, obcí i občanů

Vzhledem k nastavení příslušné oblasti intervence bylo zvažováno zařazení do aktivit „metodické centrum“ (A) nebo „vzorová obnova“ (B). Po dobu několika měsíců byly obě varianty otevřeny. Varianta B byla zvolena s ohledem na hlavní cíl projektu, kde celý budoucí provoz areálu bude jednou živoucí a zcela praktickou metodikou pro péči a využití kulturní krajiny. Klíčovým indikátorem tak nebude počet metodik, ale počet frekventantů, kteří se programů ve vztahu kulturního a přírodního dědictví zúčastní. Na vzniku záměru se od počátku podílelo město Veltrusy i dobrovolný svaz obcí Veltrusdominio. Prostřednictvím prezentací a besed byli do přípravy vtaženi také místní občané – vzhledem k rozsáhlosti areálu se některé prezentace odehrávaly také formou cyklistické prohlídky. Partneri pro

Charakteristika projektu a jeho cílů – vize projektu

Vizi projektu byla od počátku implementace Evropské úmluvy o krajině do života a myslí obyvatel krajiny Dolního Povltaví, České republiky a Evropy. Dosaženo jí bude vytvořením vzdělávacího centra s akcentací všech tří složek kulturní krajiny: přírodní, kulturně-technické i sociálně-psychologické a spojením teoretické a praktické výuky. Vzorová obnova národní kulturní památky zde slouží jako prostředek

Realizace v provozní fázi projektu

Centrum kulturně-ekologického vzdělávání (Edukační centrum Veltrusy) bude sloužit především školám, ale také dalším dětským kolektivům či individuálním frekventantům. Nabídne připravené specializované výukové programy s kulturní a envi-

ment účinným způsobem reflektovaly nejen vládní instituce a politická uskupení, ale aby byla přijata i na regionální a lokální úrovni a především, aby význam kulturní krajiny reflektovalo vzdělávání nejmladší generace. Areál zámku Veltrusy budovaný jako okrasný zámek přitom představuje jedinečnou příležitost, jak místo, které bylo tvořeno jako ideální místo pro život, využít k prezentaci principů tvorby kulturní krajiny a péče o ni. Samotný areál přitom kontrastuje s krajinou v nejbližším okolí, která trpí logistickými stavbami v okolí dálnice D8 a především průmyslovými provozami, mezi nimiž nechybí velká rafinerie napojená na množství produktodů.

budoucí provoz pak byli hledáni zejména mezi vysokými a středními školami a nestátními neziskovými organizacemi. V srpnu 2008 vyjádřila rada Středočeského kraje podporu v podobě přijatého usnesení. Zde se odkazuje na soulad projektu s Programem rozvoje územního obvodu Středočeského kraje, konkrétně opatřením F-IV: Zachování a využívání kulturního dědictví a dále na soulad s Programem rozvoje cestovního ruchu ve Středočeském kraji. Žádost o dotaci byla na Ministerstvo kultury podána v září 2009 v rámci první kontinuální výzvy pro oblast podpory 5.1 a, b, pod názvem „*Terra didactica – projekt revitalizace zámku Veltrusy a centrum Evropské úmluvy o krajině*“. Rozhodnutí o poskytnutí dotace bylo podepsáno v březnu 2010.

rehabilitace mikroregionu Veltrusdominio i k rehabilitaci dlouho opomíjené a povodní velmi poškozené památky – areálu zámku Veltrusy. Propojujícím prvkem všech aktivit jsou vzdělávací programy zaměřené na kulturu a krajinu. Jde o specializovanou středoškolskou a vysokoškolskou výuku i vybudování zcela nového vzdělávacího centra využívajícího metod zážitkového vzdělávání pro všechny věkové skupiny.

ronmentální tematikou. Tato aktivita je připravována v souladu s probíhající kurikulární reformou školství – programová náplň vychází z průřezových témat Výchova ke kulturně-historickému dědictví a Environmentální výchova. Aktivita využije zejména

na kapacit severozápadního křídla zámku, tzv. dolní skleník, hájenku nad grottou, významná část programu se však bude odehrávat v exteriérech na ploše celého areálu. Tady se jako předmět výuky nabízí přírodě blízká (udržitelná) zemědělská činnost, péče o zvěř v historické daňčí oboře a v ovčíně či využívání energie z obnovitelných zdrojů.

Univerzitní, školní a mimoškolní výuku a výchovu budou zajišťovat partneri a spolupracující subjekty,

Zvažované alternativy

Při soutěži na zhotovitele studie proveditelnosti v roce 2003 vznikla celá řada koncepčních alternativ, zahrnujících například přeměnu velké části areálu na golfové hřiště nebo budování velkých ubytovacích kapacit. V dané době by však byl ekonomický přínos těchto variant sporný, navíc se zcela míjel s posláním organizace zadavatele obnovy. Jedinou skutečnou variantou k navrhovanému řešení tak byla tzv. nulová varianta počítající s dlouhotrvající

ať již jsou jimi vysoké a střední školy nebo neziskové organizace.

Jako doplňková aktivita je v areálu plánována řada kulturních, společenských a sportovních akcí, na jejichž organizaci se bude podílet jak nositel projektu, tak také partneri a další spolupracující subjekty. Tyto akce zároveň poskytnou potřebnou propagaci a podporu pro základní aktivity projektu.

postupnou obnovou financovanou z vlastních zdrojů správce areálu kombinovaných s využíváním národních dotací. V tomto případě by prostředky dostačovaly na nejnětější sanaci objektů tak, aby byla eliminována ztráta jejich památkových hodnot – obnovy by se dočkaly jen vybrané části areálu, a to v horizontu desítek let. Ucelený program využití by zřejmě nikdy nemohl být naplněn.

Vazba na rozvoj regionu

Vzhledem k typu a hodnotám je areál zámku Veltrusy významný z pohledu kontinentální Evropy, z pohledu aktivit navržených pro implementaci Evropské úmluvy o krajině pak též minimálně v rozsahu střední Evropy. Zcela mimořádnou hodnotu představují Veltrusy v rámci souboru zpřístupněných památek v České republice a v rámci Středočeského kraje se řadí k nejvýznamnějším památkám, jako je Karlštejn nebo Konopiště.

Jestliže individuální zájemci o vzdělávání a problematiku tzv. okrasného statku mohou přijíždět z celé Evropy, školní vzdělávání bude reálně omezeno dojezdovou vzdáleností. Jakkoliv situování zámeckého

areálu poblíž dálnice D8 dojezdnost usnadňuje, spádová oblast je omezena přibližně na čtvrtinu území Středočeského kraje a část kraje Ústeckého.

Největší přínosy však projekt nabízí nejbližšímu okolí památky – městu Veltrusy a mikroregionu Veltrusdominio. Tady aktivity projektu zcela zapadají do koncepce mikroregionu, která počítá s omezením růstu nových průmyslových a logistických areálů a naopak počítá s rozvojem turismu a služeb. Památkový areál, kde je hlavní zámecká budova obnovována pro využití v cestovním ruchu a kde jsou další části využívány ke vzdělávání, může takové koncepci dodat zásadní impuls k úspěšné realizaci.

Schola naturalis

Projekt revitalizace zámku Veltrusy a centrum Evropské úmluvy o krajině

Základní údaje o příjemci dotace

Příjemce dotace: Národní památkový ústav (NPÚ)
Sídlo: Valdštejské nám. 162/3,
PSČ 118 01, Praha 1-Malá Strana
Právní forma: Státní příspěvkové organizace
IČO : 75032333; DIČ: CZ-75032333
Statutární zástupce: Ing. arch. Naděžda Goryczková,
generální ředitelka
Internetové stránky: www.npu.cz

*Josef Straufek, Plán Ostrova, 1820: Ústav dějin umění AV ČR,
Oddělení dokumentace, i. č. SPD 05430.*

Řídící struktura projektu

Příjemce dotace jednal prostřednictvím Ing. arch. Naděždy Goryczkové, generální ředitelky, která byla ve věci projektu zastoupena Mgr. Dušanem Michelfeitem, ředitelem Územní památkové správy v Praze, který byl hlavním manažerem projektu. V čele projektového týmu, který měl na starosti realizaci projektu v souladu s příslušným Rozhodnutím o poskytnutí dotace (č.p. CZ.1.06/5.1.00/01.06128), stál RNDr. Alexander Kratochvíl, CSc., koordinátor projektu. Dalšími členy projektového týmu k 1. 6. 2015 jsou: Ing. Daniel Matocha, MSc., ekonom projektu; Ing. Jan Bulín, koordinátor realizace staveb; Milan Hrádek, koordinátor BOZP; Ing. Petr Fried, asistent koordinátora projektu. V minulosti byli také členy projektového týmu Ing. arch. Vojtěch Láská, Hana Skálová, Ing. Petr Svoboda, Ing. Jaroslav Morávek, Ing. arch. Jiří Mrázek, Mgr. Barbora Matolínová.

Partneři a spolupracující subjekty a jejich role v provozní fázi

Spolupráce s partnery je nezbytnou součástí přípravné projektové fáze, ve které se koncipují základní ideje a budoucí využití obnovených prostor. Během realizační fáze projektu je vhodné udržovat s partnery pravidelný kontakt tak, aby se ihned po jejím skončení partneři zapojili do provozní fáze projektu. Níže uvádíme přehled všech partnerů a spolupracujících subjektů.

» STŘEDNÍ ZEMĚDĚLSKÁ ŠKOLA RAKOVNÍK

Partner bude využívat pro výuku a pro své odborné akce vybudované konferenční prostory. Dále se zavázal využívat areál zámku pro praxe studentů, přičemž práce studentů bude poskytována bezplatně.

» POLYPEJE – SPOLEČNOST PRO OBNOVU A VYUŽITÍ PAMÁTEK

Partner podpoří vznikající edukační centrum a aktivně pomůže s úspěšným zahájením provozní fáze projektu. Na základě svých zkušeností poskytne pomoc při výběru vhodných subjektů, které by se mohly podílet na provozu 1. NP severozápadního křídla zámku Veltrusy. Partner přislíbil v roce 2015 do Veltrus přesunout svou pravidelnou konferenci Památkové péče v občanské společnosti.

» MĚSTO VELTRUSY

Partner bude používat zrekonstruované prostory pro pořádání kulturních a společenských akcí, bude se podílet na zajišťování úklidu a údržbu části zrekonstruovaného areálu, v rámci možností se bude podílet na zajištění klidu a pořádku v areálu prostřednictvím strážníků městské policie. Partner bude využívat služeb kulturně ekologického centra pro základní školu Veltrusy.

» VÝZKUMNÝ ÚSTAV SILVA TAROUČY PRO KRAJINU A OKRASNÉ ZAHRADNICTVÍ, VEŘEJNÁ VÝZKUMNÁ INSTITUCE

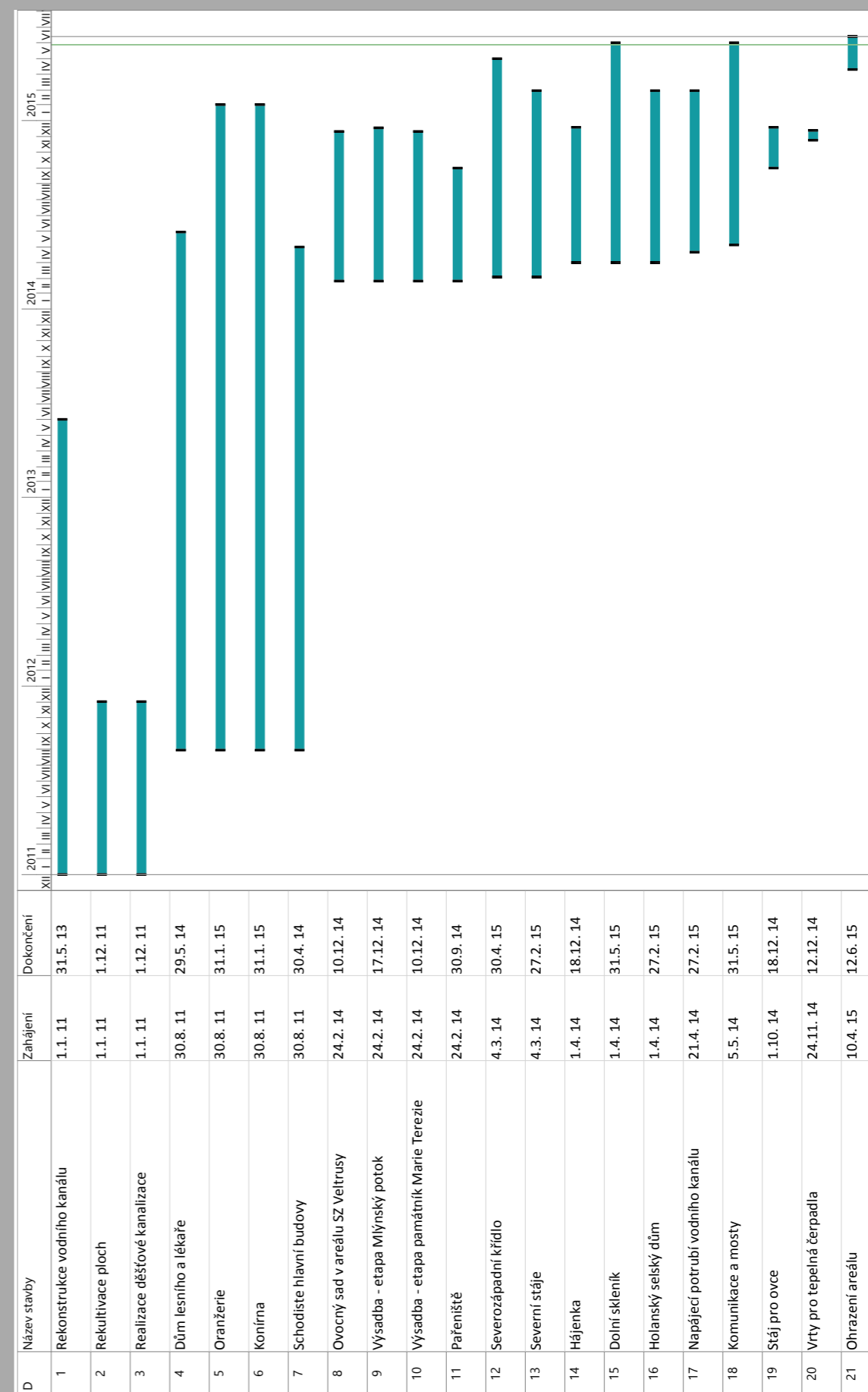
Partner bude poskytovat odborné poradenství pro obnovu zámeckého parku a bude v areálu pořádat odborné akce z oblasti péče o kulturní krajinu a ekologii.

» ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA

Partner přislíbil pořádání výuky krajinného inženýrství a dalších specializovaných kurzů v areálu státního zámku Veltrusy, zároveň nabídl zapojení studentů ČZU do obnovy a údržby areálu.

Harmonogram stavebních prací

Při sestavování harmonogramu celého projektu doporučujeme počítat s časovou rezervou na výběrová a zadávací řízení a s rezervou na administraci víceprací.

Harmonogram projektu Schola naturalis.

Rozpočet

Průběžné sledování a aktualizace rozpočtu významně pomáhá pro udržení celkového přehledu o postupu projektu.

Název nákladu	Celkem náklady
Osobní výdaje (pracovní smlouvy)	11 947 838,00
Mzdové náklady – hrubá mzda	8 890 458,00
Odvody soc. a zdrav. pojištění zaměstnavatele	3 003 380,00
Dohody o provedení práce	54 000,00
Nákupy materiálu	1 685 515,00
Nákup DHM	3 509 000,00
Ostatní (ovocné stromky)	138 515,00
Nákupy služeb (obch. smlouvy, faktury, paragony)	17 957 659,00
Studie, publikace (tvorba, tisk, kopírování)	1 035 300,00
Náklady na závěrečnou konferenci	282 625,00
Náklady na výběrová řízení	456 000,00
Náklady na poradenství, expertní, konzultační a jiné služby	1 160 699,00
Ostatní výše nespecifikované služby (studie, příprava žádosti)	15 023 035,00
Investiční náklady	199 978 569,00
Zabezpečení výstavby (inženýrská činnost)	6 600 257,00
Projektová dokumentace	3 635 843,00
Stavební části stavby	181 381 369,00
Technologická zařízení	8 361 100,00
Uznatelné výdaje celkem	231 569 581,00
Neuznatelné výdaje celkem	6 024 408,00
Celkové náklady projektu	237 593 989,00

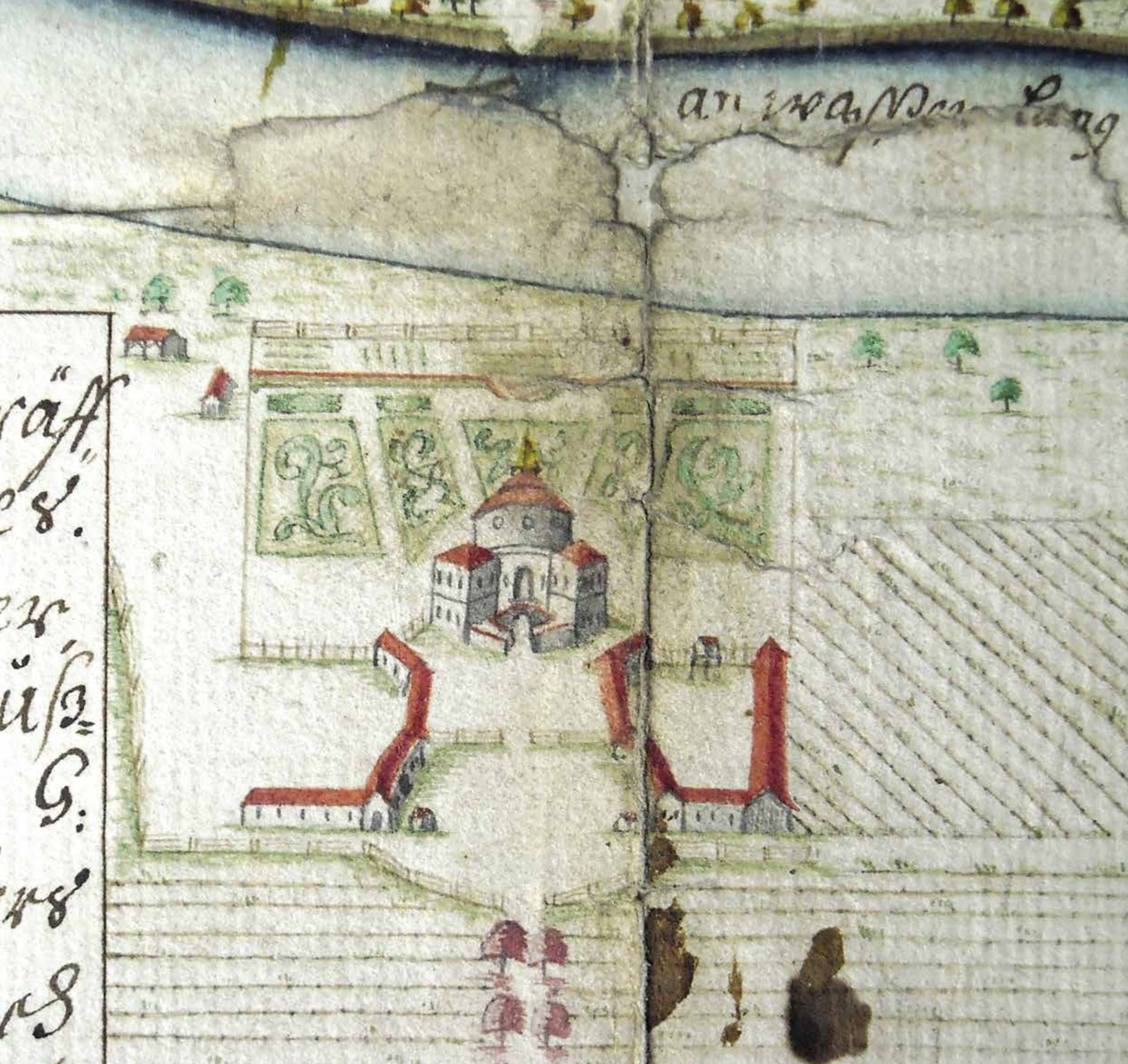
Údaje dle skutečnosti k 31. 3. 2015.

Dvůrek před a po dokončení úprav (foto J. Mrázek, 2014, K. K. Brzák – Theresiae RTM, 2015).

Edukační programy v areálu zámku Veltrusy (foto J. Kadeřábek, 2014).

Obnovené objekty

Mgr. Jan Holeček

Ing. arch. Jiří Mrázek

V kapitole uvádíme medailonky staveb a prvků, jejichž obnova byla financována z IOP – základní historie, stav objektu před rekonstrukcí a především popis všech fází obnovy. Zmíněna je výchozí koncepce v podobě památkového záměru z roku 2004, přípravná fáze IOP a fáze realizační. Prostor je též věnován průzkumu a novým zjištěním během stavby. Medailonky doprovází obrazový materiál umožňující seznámení s výchozím a výsledným stavem. Autorem fotografií před obnovou je Jiří Mrázek, současný stav zachytil Kamil Kristen Brzák, není-li uvedeno jinak. Pohledy a půdorysy budov z projektové dokumentace staveb naleznete v kapitole číslo 11.

Mapa veltruského lesíka, František Antonín Klose, kolem 1730, výřez zachycuje pravděpodobně nejstarší podobu objektů čestného dvora včetně přízemních bočních křídel (ÚDU AV ČR, Oddělení dokumentace, i. č. SPD 07175).

Severozápadní křídlo zámku

Severozápadní křídlo zámku je součástí hlavní zámecké skupiny staveb vymezujících čestný dvůr. Jeho současná podoba je výsledkem původního barokního založení na počátku 18. století a pozdějších úprav. Skupina sestává z hlavní budovy zámku, klasicistních spojovacích krčků, konírny a špýcharu.

Boční křídla jsou protějškově řešené architektury, jejichž prakticky identické hmoty jsou vůči sobě zrcadlově obráceny. Patrové stavby završené sedlovými střechami jsou výrazně podélných oblomených půdorysů ze dvou odlišných částí. Kratší, na půdorysu trojtaktu s vnitřní komunikační chodbou, se do prostoru čestného dvora obrací vždy přímým úsekem fasády o osmi okenních osách. Delší, čtvrtkruhově tvarované části o jedenácti osách otevírají prostor dvora výrazně do šířky. Ten je potom v odstupu uzavřen samostatným špýcharem, konírnou a pilířovým ohrazením. Ve struktuře dvora tak existují dva spojené, přesto však odlišné prostory – vnitřní těsnější a vnější výrazně široký. Fasády obou bočních křídel do čestného dvora jsou řešeny jednotně. Dvoupatrová průčelí jsou pojata jako jediná kompoziční etáž rytmizovaná motivem slepých arkád, jež spínají celou výšku fasád. Ve vpadlých plochách jednotlivých oblouků jsou vložena obdélná okna přízemí a vyšší, segmentově ukončená okna patra.

Obě boční křídla byla součástí jednotné koncepce založení zámku. Jejich budování započalo v nevelkém odstupu od výstavby hlavní zámecké budovy v 1. desetiletí 18. století. Původní koncepce počítala pravděpodobně s přízemní podobou křídel. Z historických dokladů a výsledků SHP (SURPMO 1979) je jasně patrné, že ani u jednoho křídla nebyla zamýšlená představa realizována najednou. Dlouhá stavení křídel byla budována postupně, minimálně ve dvou barokních fázích, a to dosti nesouvisle. V případě severozápadního křídla ze starší etapy pochází přímo jižní část a naopak severní ukončení části křivkové. Tyto nějakou dobu samostatně stojící objekty byly teprve později vzájemně propojeny a doplněny o kapli. Dobře o tom svědčí hrubá, původně exteriérová omítka dochovaná na příslušných zdech uvnitř dnešního objektu. Nejvýraznější prostorem barokní fáze výstavby křídla je zámecká kaple – obdélníkový neorientovaný prostor se segmentovým oltářním výklenkem na severní straně. Kaple je kryta dřevěnou neckovou klenbou na ramenátech.

Kolem roku 1800 byla obě původně přízemní křídla zvýšena o patro a nově byly upraveny fasády, zvláště ty obrácené do čestného dvora. Do nových prostor v patrech křídel byly umístěny místnosti reprezentativní povahy. Do přízemí byly situovány spíše doprovodné funkce. V severozápadním křídle tak vznikla v sousedství starší barokní kaple například cukrárna. V průběhu 19. století byl k zadní čás-

ti severního konce křídla postupně připojován malý hospodářský areál. Kolem dvou dvorků zde byly seskupeny drobné stavbičky bytů, kuchyně, chlévů, stáje a kůlen. V roce 1839 bylo severozápadní křídlo poničeno ohněm. Z pramenů a především ze stop v objektu samotném plyne, že vyhořely především krovy, výrazně bylo též poškozeno patro objektu.

Během druhé poloviny 20. století a dále až do současnosti byl objekt využíván dosti nesoustavně. Částečně zde byly byty, kanceláře a depozitáře. Objekt se tak dochoval jen s minimem nevhodných novodobých zásahů, avšak též ve velmi špatném, místy až havarijním stavebně technickém stavu. Severozápadní křídlo zámku Veltrusy je mimořádně autentickou a i v detailu neobvykle dochovanou historickou budovou obsahující významné a reprezentativní prostory. Koncepce obnovy objektu vycházela z plného respektu ke všem konstrukčním částem, detailům i hodnotným mladším doplňkům. Přístup zde byl důsledně konzervační a restaurátorský, odpovídající nárokům kladeným na nejvýznamnější kulturní památky. Podstatou připravené koncepce bylo vytvoření edukačních prostor v objektech s různými funkcemi. V patře byla navržena interiérová instalace s využitím historického mobiliáře, určená pro konání kurzů věnovaných životu na šlechtických sídlech, památkové péči, ochraně mobiliárních fondů apod. Pro zámeckou kapli bylo stanoveno multifunkční využití jako učebny a sálu pro společenské akce. Obnovou měla projít i historická cukrárna s využitím pro praktické ukázky dobového provozu. Další prostory v přízemí křídla byly využity pro kombinaci výuky s volnějším režimem, umožňujícím pořádání tematických a komponovaných akcí, případně návštěvníkový provoz se specializovaným prodejem a doprovodnými dílnami. V prostorech původního hospodářského zázemí v zadní části křídla bylo předpokládáno klidové zóny pro frekventanty s možností pobytu a relaxace.

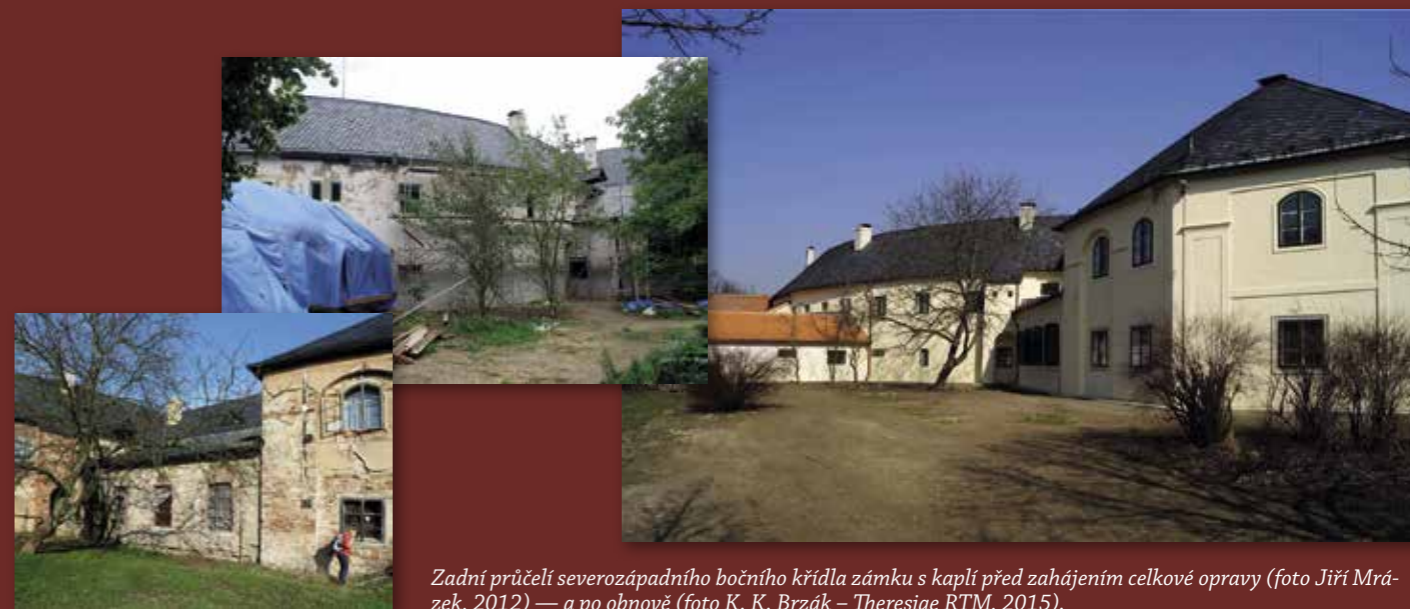
Projekt obnovy vypracoval Projektový ateliér pro architekturu a pozemní stavby, spol. s r.o. Hlavní snahou zde bylo zachování stávajícího charakteru budovy a jejích vnitřních prostor s celkovou rehabilitací do poslední historické podoby – tedy zhruba do 30. let 20. století. Navržené úpravy představují celkovou opravu a sanaci objektu. Pro jednotlivé zásahy bylo přednostně navrženo užití klasických stavebních materiálů, tak aby objekt mohl být opraven s co nejmenším podílem nově vkládaných konstrukcí a nevratných úprav. Zásadním opatřením bylo odstranění vlhkosti v přízemí. Po obvodu vnějších stěn byla navržena větrací dutina s napojením na provětrávané podlahy. Odvětrání vnější dutiny bylo řešeno falešnými svody, vnitřní provětrávané podlahy byly napojeny na komíny. U nosných konstrukcí

Variantní plán na výstavbu zámku, 18. století. Plán ukazuje možnou původní podobu bočních křídel (Národní archiv, Sbíрка grafických listů, kreseb a maleb).

Hodinová věž v dochovaném stavu před zahájením opravy — po rozebrání dřevěné konstrukce (foto J. Mrázek, 2012) — a rekonstruovaná s nově doplněnými částmi, ponechanými k přirozenému patinování vlivem povětrnosti (foto K. K. Brzák – Theresiae RTM, 2015).

Zadní průčelí severozápadního bočního křídla zámku s kaplí před zahájením celkové opravy (foto Jiří Mrázek, 2012) — a po obnově (foto K. K. Brzák – Theresiae RTM, 2015).

stěn a stropů bylo nutné navrhnout některé statické zásahy spojené s výměnou porušených částí. Krov byl ponechán v původní podobě a navržena byla pouze revize střešní krytiny s doplněním poškozených částí. Byla navržena oprava značně poškozené dřevěné klenby kaple včetně opravy střešního pláště. Boční přístavba hospodářského dvora byla kompletně opatřena novou pálenou krytinou. Fasáda do čestného dvora měla být dle předpokladu opravena pouze v nezbytně nutném rozsahu a zachována ve stávající podobě. Zadní západní fasáda obnovena výrazněji s ponecháním menších částí pozůstatků původních omítek. Bylo navrženo maximální zachování vnitřních omítek a částí dochovaných výmalb. Způsob prezentace i upřesnění technologie zásahu byly podmíněny provedením rozsáhlého restaurátorského průzkumu na začátku stavebních prací. Navrženo bylo doplnění historických omítek podle omítek stávajících z čistě vápenných omítkových směsí namíchaných na základě výsledků analýz původních omítek. Projektová dokumentace zahrnuje kompletní pasportizaci všech dřevěných prvků stavby. Soubor těchto prvků byl velmi rozsáhlý a různorodý. Jednotlivé prvky pocházejí prakticky ze všech období existence objektu. Mají různou kvalitu od velmi hodnotných prvků barokních až po v podstatě utilitární doplňky z první poloviny 20. století. Nicméně právě tato různorodost daná odlišnými způsoby přístupu k objektu v minulosti je pro objekt charakteristická a bylo nezbytné ji zachovat. V maximální možné míře byly prvky navrženy k repasi, pokud to nebylo možné, bylo navrženo provedení kopie či repliky. Odstraněny byly pouze prvky vyloženě nevhodné pocházející z 2. poloviny 20. století. Navržena byla kompletní obnova podlah objektu. V přízemí měly být nově doplněny prkenné podlahy zničené při povodni roku 2002. V patře pak očištěny a doplněny dochované prkenné podlahy. V celém objektu byla připravena oprava podlah z opukových dlaždic (kaple, chodba v přízemí i v patře) Tyto autenticky a ve velkém rozsahu zachované podlahy však vykazovaly širokou škálu různých mechanických poškození.

Opravu provedla firma Konsit a.s. V maximálně možné míře byla dodržena projektová dokumentace. Během restaurátorského průzkumu malířských a omítkových vrstev objektu byla učiněna některá nová zjištění. Z předešlých průzkumů bylo zjevné, že v řadě místností patra a ve dvou místnostech přízemí jsou pozůstatky klasicistních dekorativních maleb. Nebyla zjevná jejich přesná podoba a především rozsah zachování maleb. Restaurátorský průzkum ověřil statigrafii všech dochovaných

malířských vrstev včetně vrstev z mladších období. Bylo zjištěno, že veškeré klasicistní výmalby jsou v jednotlivých místnostech dochovány pouze na okenních stěnách obrácených do nádvoří. Zároveň bylo zjištěno, že malby přesahují dnešní úroveň stropů a nerespektují dnešní rozvrh místností. Je tedy zjevné, že malby pocházejí z doby před požárem objektu v roce 1839, po němž byla vnitřní dispozice křídla upravena – přízemí asi jen částečně, v patře pak razantně. Nově byly zřízeny prakticky všechny vnitřní příčky a došlo ke snížení stropů. S ohledem na tyto skutečnosti bylo rozhodnuto klasicistní malby neprezentovat (s výjimkou dvou hodnotných maleb v přízemí), ale důsledně je zakonzervovat a následně překrýt novou výmalbou. Místnosti v přízemí byly vymalovány bíle. V patře pak byly na základě nálezů voleny syté barevné odstíny pocházející z doby po požáru. Místnosti patra jsou řešeny jako celek a prezentují prostředí bytu, jež zde v závěru 19. století Chotkové zřídili. Prostory patra byly též doplněny o odpovídající historická svítidla nakoupená ve starožitnostech – hodnotný soubor svítidel různých typů (holandské, tereziánské, křišťálové lustry, závěsné petrolejky, stahovačky, mosazné nástěnné apliky).

Samostatnou kapitolu představovala oprava a restaurování povrchů zámecké kaple. Nejnáročnější fází představovala oprava a zjištění dřevěné klenby kaple. Po rozkrytí střechy a přesném zmapování jejího technického stavu došlo k posílení a k částečné výměně základní konstrukce klenby v podobě ramennátů. Následně bylo při patě východní obvodové stěny opatrně vyměněno menší množství prken podbití. Po těchto zásazích mohla být odtržená omítka opět přichycena kotvami k podbití a mohla být zpevněna. V další fázi byly restaurovány dochované malby klenby, podařilo se nadstandardně dobře obnovit a prezentovat dochované zbytky dekorativní malby. V kapli bylo též obnoveno linkování oken a oltářního výklenku včetně iluzivní malby slepých dveří. Restaurována byla mensa oltáře, kde byly obnoveny umělé mramory a doplněny chybějící prvky výzdoby.

» HODINOVÁ VĚŽ

Na severozápadní boční křídlo zámku Veltrusy je připojena tzv. hodinová věž. Je to stavba masivní rámové konstrukce provedená tradičním tesařským způsobem. Její poškození bylo natolik rozsáhlé, že musela být celkově rozebrána a její nosná konstrukce byla nahrazena kopií. Podařilo se přitom navrátit na původní místo zachráněnou část původního prkenného obkladu.

Konírna

Konírna je spolu se symetricky řešeným špýcharem součástí hlavních zámeckých objektů seskupených kolem čestného dvora. Oba objekty spolu s mezilehlým, křivkově tvarovaným pilířovým ohrazením uzavírají severní stranu tohoto prostoru. Konírna je samostatné stavení proti čelu severovýchodního křídla. Přízemní objekt na výrazně obdélném půdorysu o dvanáct krát třech okenních osách ukončený valbovou střechou. Samotný prostor stáje zabírá délku osmi os půdorysu stavby a je trojlodní. Postranní lodě sloužily jako stání pro koně, střední jako komunikační prostor. Lodě tvoří čtvercová pole sklenutá českými plackami na přístěnné pilíře, čtvercové pilíře vymezují loď střední. Fasády objektu jsou jednoduché, klasicistně upravené. Stopy náročnějšího členění byly zachovány na průčelí jižním obráceném k zámku, v menší míře též na krátké straně obrácené do čestného dvora. Konírna ani špýchar nebyly součástí nejstarší fáze budování zámku v první polovině 18. století, ale vznikly s malým odstupem patrně mezi lety 1730–1746. Jak vyplývá z dobových dokladů, objekt byl původně volským chlévem a měl menší rozsah než dnes. Tvořil jej pouze prostor samotné stáje. Již v průběhu 18. století byl z největší pravděpodobností upraven na konírnu, respektive „vrchnostenskou stáj“, jak je v pramenech objekt nazýván. Významnou přestavbou pak prošel před rokem 1840, dle dochovaného plánu chotkovského dvorního stavitele Jana Filipa Jöndla. Objekt byl prodloužen o čtyři okenní osy směrem k východu. V nové části byl umístěn byt zámeckého hlídače a vrchního mlatce. Upraveny byly též prostory stáji – byly vybudovány příčky mezi jednotlivými stáními pro koně; opraven a patrně doplněn dosavadní systém odpadních kanálů. Krajní východní pole pak bylo odděleno příčkou a funkčně přičleněno k nově vybudované přístavbě.

Objekt konírny byl dlouhou dobu bez využití a ve velmi špatném stavebně technickém stavu. Projevily se zde poměrně závažné statické poruchy. Ohrožen byl zejména krov, který neměl dostatečné svázání a kde hrozilo vyvalení zdiva nosných stěn. Místy až v kritickém stavu byly také klenby stáje – u jednoho pole došlo již v minulosti ke zřícení. Obdobně byla v havarijním stavu i klenba a přiléhající část nosné stěny bývalé kuchyně v obytné části budovy. Značně poškozeny byly omítkové povrchy. Velké plochy fasád byly buď zcela destruovány, nebo výrazně porušeny. V prostoru stáje omítky prakticky neexistovaly. Tamtéž byly značně poškozeny téměř všechny dřevěné prvky – obklady stěn, podlahy, dřevěné sloupky a původní dělicí příčky jednotlivých stání. Vážně byly porušeny kamenné prvky – původní barokní napajedla v obvodových stěnách i kamenné prvky pilířů střední

lodě. Pilíře byly již v minulosti výrazně opravovány, neboť zde s ohledem na vysokou salinitu masivně ubyl kámen. Proto byly v 19. století pilíře opatřeny vysokou vrstvou kletované omítky na bázi kufsteinského vápence. Tyto kvalitní omítkové plochy byly ve velkých plochách odtrženy od podkladu. Bez ohledu na uvedené stavební problémy byl objekt konírny dochován ve velmi autentickém stavu s řadou sice porušených, avšak velmi cenných prvků z různých období své existence. Celkový přístup k obnově objektu tedy musel být maximálně citlivý. Zejména přední část budovy s vlastní stájí představovala původně mimořádně významný a svým způsobem i reprezentační prostor. Zvolen byl proto způsob rehabilitace s odstraněním pozdějšího oddělení posledního klenebního pole, aby zde mohlo být doplněno původní pevné vybavení stáje. Bylo rozhodnuto konírnu vrátit původnímu využití – ustájení koní s menší ukázkou originální podoby historických stání. Zadní část budovy měla být zbavena novodobých zásahů a upravena pro účelové využití.

Projekt zpracovaný Projektovým ateliérem pro architekturu a pozemní stavby, spol. s.r.o. představoval celkovou opravu konírny a rehabilitaci její původní podoby. Připravena byla obnova stájové části a vytvořeno potřebného zázemí. Část půdy byla určena k uskladnění sena. V prostoru stáje byl ve středovém traktu v místě propadlé klenby navržen shoz pro seno. Ve východní části stavby byla navržena rekonstrukce stávajícího bytu. Součástí byla rovněž úprava přilehlé plochy zahrady, kde z provozních důvodů bylo nutné vytvoření zapuštěné rampy pro navážení hnoje. Připraveno bylo také vybudování dřevěného oplocení pro vymezení výběhu koní, nutné komunikace a zpevněné plochy. Podstatná úprava byla nutná v interiéru konírny. S ohledem na opětovné využití objektu pro ustájení koní zde v souladu s moderními veterinárními standardy došlo ke změně podoby stání. Původně byla v každém čtvercovém poli postranních lodí dvě stání pro uvázání koňů. Tento způsob tzv. vazného ustájení není dnes možný a koně musí být ustájeny volně. Proto bylo vždy ze dvou původních stání vytvořeno stání jedno. Dřevěné prvky boxů byly navrženy nově, návrh v maximálně možné míře zohlednil původní charakter a tvar dochované podoby stání. Zároveň bylo navrženo zřízení čtyř ukázkových stání v západních krajních polích stáje.

V souladu s dochovaným stavem a dle plánu Jana Filipa Jöndla na přestavbu objektu z roku 1837 byla navržena úprava jižní fasády. Původně měla symetrické řešení, krajní dvouosé úseky měli rustiku a z vnitřní strany byly vždy provázené portálem (levý je slepý), úsek se šesti stájovými okny mezi

Konírna v lednu 2012 (foto J. Mrázek) — a po obnově (foto K. K. Brzák, Theresiae RTM, 2015).

Oranžérie v lednu 2012 (foto J. Mrázek) — během rekonstrukce (foto T. Proněk, 2013) — po obnově, interiér (foto V. Láška, 2014).

nimi byl hrubě omítnut. Do současnosti se dochovaly pouze zbytky rustiky v levé části fasády. V části pravé nebyla rustika zachována, portál v těchto místech postrádal římsové ukončení. Bylo rozhodnuto všechny tyto prvky obnovit a vrátit fasádu do staršího klasicistního stavu.

Stavební práce prováděla firma Pegisan, s. r. o. – provedeno dle projektu. Během prací byla zvláštní

péče kladena na obnovu stáje. Restauraována byla napajedla, kamenné i omítkové části pilířů střední lodi. Obnoveny a doplněny byly drobné prvky, jako jsou háky na postroje a oka na uvazování koní. Z nemnoha dobře dochovaných částí původních stání byla sestavena vzorová stání historická. Ve východní části stáje byla nalezena původní valounová dlažba pravděpodobně z doby volského chlěva.

Oranžérie

Oranžérie je v jihovýchodním předpolí zámku, v důležitém komunikačním místě areálu. Spolu se sousedním objektem – Domem zahradníka – tvoří drobnou stavební skupinu obrácenou do prostoru při hlavní cestě vedoucí od vstupní brány k hlavním objektům zámku.

Oranžérie je klasicistní budova postavená zřejmě po roce 1854. Jedná se o přízemní stavbu disponovanou na půdorysu výrazně protaženého obdélníka završenou sedlovou střechou. Uvnitř se nachází velký plochostropý stál pro uložení rostlin v nádobách. Po stranách úzké doprovodné prostory. Hlavní fasádou je jižní strana o devíti osách otevřená velkými, půlkruhově ukončenými oblouky. Z nízkého soklu stavby vyrůstají štíhlé rustikou opatřené meziokenní pilíře, které v patě oblouků ukončují jednoduché římsy. Prostor pod římsou je hladký bez rustiky, zasahují do něj oblouková ukončení oken. Střednímu velkému sálu odpovídá sedm středních oblouků, jež jsou plně otevřeny okny. Bočním prostorám náleží stejné oblouky, ty však nejsou plně otevřeny. Do jejich spodní části jsou tentokrát vložena menší okna; samotné půlkruhové ukončení otvorů je plně s plasticky naznačeným motivem konchy. Boční úzká převýšená průčelí ukončují trojúhelníkové štíty. Zadní fasáda je bez členění, je k ní pouze připojeno schodiště vedoucí na půdu a novodobý přístavek WC.

Oranžérie má bohatou, avšak dosud plně neobjasněnou historii. Pramenné doklady naznačují, že na tomto místě stávala starší barokní fíkovna. Dochované plány areálu však první objekt v tomto prostoru zachycují až zhruba na konci 1. desetiletí 19. století. Existuje nicméně fotografie západního čela oranžérie pořízená před její opravou na počátku 50. let 20. století. V levé části fasády jsou pod odpadlou klasicistní

omítkou jasně vidět pozůstatky starší barokní omítky s lizérovými rámci. Je tedy zřetelné, že alespoň část oranžérie obsahuje ve své struktuře starší barokní objekt. Jak tento objekt mohl vypadat, naznačuje nedatovaný plán označený jako „Plán fíkovny ve Veltrusech“. Zda tato stavba existovala až do doby po polovině 19. století, kdy teprve byla přestavěna, nebo byla upravena již dříve, není dosud jasné.

Ve druhé polovině 20. století sloužila oranžérie jako občerstvení a WC pro návštěvníky. V posledních letech byla ponechána bez využití a začala postupně chátrat. Příprava obnovy vyšla z autenticky dochovaného stavu objektu. Veškeré navržené úpravy tuto skutečnost musely respektovat a zajistit ochranu všech původních částí a detailů. Stanoveno proto bylo pouze budovu opravit jednoduchým, v podstatě restaurátorským způsobem a obnovit původní funkci objektu.

Projekt na obnovu budovy oranžerie vypracoval architekt Jan Adámek, jeho změnu k realizaci následně připravil architekt Petr Dostál. Cílem projektu byla obnova původní funkce budovy, tedy přezimování teplomilných rostlin pěstovaných v nádobách. Sál oranžerie měl dále sloužit jako lapidárium pro část původní sochařské výzdoby z areálu zámku a také pro výstavní účely. Celkové opravě této stavby přitom předcházelo základní statické zajištění zdiva a oprava střechy podle samostatného projektu. Navrženo bylo vybourat neprodyšnou podlahu ze slinuté dlažby na betonové mazanině a nahradit ji cihelnou dlažbou, dále zateplení stropu pro zlepšení tepelných podmínek, okna, dveře a všechny zachované plochy omítek k opravě. Do původní podoby měly být opraveny fasády a dodatečný přístavek na severní straně. Stavbu provedla firma Pegisan, s. r. o. dle projektové dokumentace.

Severní stáj

Objekt tzv. severní stáje je situován v prostoru hospodářského dvora, kde vymezuje většinu jeho severní strany. Na východě na něj navazuje objekt kočárovny, s nímž sdílí část své bohaté historie. V průběhu 18. století jsou v tomto prostoru dolo-

ženy objekty kůlen a holubníku, aby je později na západě a východě nahradily objekty staré kočárovny a ovčína. Mezi nimi pak byl zřejmě na začátku 19. století zřízena kočárovna nová, patrně vystavěná dle dochovaného plánu M. Hummela z roku 1792. Ve

druhé polovině 19. století je tento objekt razantně upraven na chlévy, seníky a částečně též byty. Zřejmě již dosti sešlý byl pak v 50. letech 20. století podstatně přestavěn. Jeho dnešní podoba je tak novodobá s obvodovými stěnami pocházejícími z 19. století.

Jednoduchá stavba na půdorysu výrazně protaženého obdélníka. Přízemní s nízkými stájovými okénky patra, jež jsou však již součástí půdního prostoru. Objekt kryje sedlová střecha s pultovými vikýři. Prostor půdy byl na dvorní straně přístupný venkovním dřevěným schodištěm vedoucím k jednomu z vikýřů.

Budova byla plynule až do poslední doby využívána pro nejrůznější hospodářské účely, ale nebyla zde zajištěna potřebná stavební údržba. Její stavební stav tomu odpovídal. Budova, která je jen zčásti původním historickým objektem umožňovala poněkud volnější přístup k obnově. V interiérech tak byly přípustné zásadnější zásahy, ale vnější vzhled musel být naopak

důsledně rehabilitován. Také z toho důvodu bylo třeba v první řadě odstranit novodobý přístavek sila připojeného k budově na její severní straně.

Projekt zpracovaný Projektovým ateliérem pro architekturu a pozemní stavby, spol. s r.o. připravil celkovou rehabilitaci této části památkového areálu a přizpůsobení novému provozu v nově pojatém celku. Předmětem projektu tak byla oprava a revitalizace objektu pro účely stravování a ubytování. Dále zde byly vytvořeny prostory umožňující společenské a výukové aktivity. Vytvoření nové dispozice pro tyto účely předpokládalo významné zásahy do konstrukcí a komplexní úpravu interiéru, přitom ale bylo dodrženo důsledné zachování vnějšího objemu a celkového vzhledu objektu. Prostory restaurace a edukační prostory byly umístěny do přízemí, ubytování hostů areálu pak do nově vybudovaného podkroví. Realizace se ujala firma Konsit, a. s. Projektová dokumentace byla realizována bez výrazných změn.

Hájenska nad grottou

Hájenska je situována v jihovýchodní části areálu. Stojí na okraji louky v historických pramenech označované jako „louka před grottou“ a nazývané dle zajímavého objektu umělé jeskyně zřízené zde ve 30. letech 19. století.

Hájenska je obdélníkového půdorysu, dvoupodlažní, završená sedlovou střechou. Spodní podlaží je s ohledem na velký terénní rozdíl mezi východní a západní stranou z větší části suterénní. Hlavní přístup je ze svahu východní strany do podlaží druhého, které zde má funkci přízemí. Při severní straně objektu běží po terénu kamenné schodiště. Exteriér objektu má v rozsahu spodního podlaží příznanou kamennou podezdívku. Hlavní průčelí je obráceno do louky. V obou podlažích je prolomeno třemi okny. V trojúhelném šítu pod střechou jsou dveře, kterými je z půdy přístup na malý dřevěný balkónek. Jednoduchá architektura má charakter alpské stavby.

První zpráva k objektu hájenky je překvapivě časná – pochází z roku 1793. Toho roku byl vypracován rozpočet na „hájovnu v sadu u templové louky“. O tom, že se zde jedná o Hájensku, svědčí, že v té době byla louka před grottou skutečně sadem. Je také velmi zajímavé, že výstavba objektu byla připravována ve stejné době, kdy již dva roky stavěli nedaleký Chrám přátel zahrad. Je dosti pravděpodobné, že rozhodnutí objekt postavit mohlo nějak souviset s budováním chrámu. I přesto, že jej zpráva jasně určuje jako hájovnu, zůstává otevřená otázka, zda nebyla již navrhována s dvojím účelem. Tedy, zda její obyvatel neměl být zároveň i strážcem nově budované stavby, na níž Jan Rudolf Chotek kladl tak velký důraz. Právě

jako obydlí dozorce chrámků je pak stavba dosti pravidelně označována i v dalších letech.

Zda byl objekt skutečně postaven bezprostředně po roce 1793, není nicméně jednoznačně potvrzeno. Kolem roku 1810 již stavba prokazatelně stála (zachycena na Schmidově mapě areálu). V inventáři z roku 1864/65 je uvedeno, že objekt je „vystaven v prostém švýcarském slohu“. Je otázka, zda objekt, který vznikl zhruba mezi lety 1793 a 1810 nebyl do tohoto slohu upraven až později, někdy v průběhu druhé čtvrtiny 19. století.

Objekt Hájensky byl v průběhu 20. století příležitostně užíván a dostávalo se mu pouze základní údržby. Vzhledem k tomu byl celkově sešlý a vykazoval nejrůznější poškození a poruchy. Zdivo suterénu bylo narušeno výraznou vlhkostí; kamenná podezdívka objektu v různé míře lokálně destruovaná; prkenné podlahy patra částečně napadeny hnilobou stejně jako venkovní dřevěné prvky. Jednalo se především o ozdobně vyřezávané dřevěné okenní šambrány, části konstrukce balkonu západního průčelí a venkovní části střešních krokví. Zcela nevyhovující a dožilé bylo technické a sociální zázemí, které bylo nezbytné adaptovat dle současných standardů.

Základním záměrem připravované rekonstrukce bylo provedení důsledné obnovy stavby v její dochované podobě. Kromě realizace nutného zázemí nebylo na památkové podstatě objektu nutno nic významného měnit. V projektu Schola naturalis byl objekt určen pro edukaci a pro příležitostné ubytování hostů.

Projektová dokumentace zpracovaná ateliérem Masák & Partner, s. r. o., navrhla poměrně jedno-

Severní stáj před rekonstrukcí, pohled z hospodářského dvora — pohled zezadu — těžká mechanizace během rekonstrukce (foto J. Mrázek, 2012) — hospodářský dvůr po obnově — zrekonstruovaná severní stáj (foto K. K. Brzák – Theresiae RTM, 2015).

Hájovna před rekonstrukcí — pohled do interiéru během rekonstrukce (foto J. Mrázek, 2012) — zrekonstruovaná hájovna — pohled ze svahu na zadní část hájovny po rekonstrukci (foto K. K. Brzák – Theresiae RTM, 2015).

Hlavní zámecké schodiště před rekonstrukcí — vybourané schodiškové stupně — dělníci během rekonstrukčních prací (foto J. Mrázek, 2012) — a levá část schodiště po obnově (foto K. K. Brzák – Theresiae RTM, 2015).

duché stavební úpravy stávajícího dvoupodlažního domu i s jeho půdním prostorem, Ty znamenají drobné dispoziční úpravy hygienického zázemí, nové rozvody instalací a celkové opravy povrchů. Zachován byl vnější vzhled budovy a součástí citlivé opravy průčelí je obnovení jednoho dříve zaslepeného okna. Navrženo bylo zateplení konstrukce střechy a nová střešní krytina z břidlice, dále drobné parterové úpravy. Schodiště podél objektu bylo v projektu

odstraněno a znovu vysazeno z kamenných stupňů. Navržena byla oprava vjezdových bran a přiléhajícího plotu, v potřebném rozsahu také opravy přístupové komunikace.

Stavební práce byly svěřeny firmě Konsit, a.s. Vzhledem k poměrně malému rozsahu stavby a k jednoduššímu charakteru domu zde v podstatě nevznikala žádná nenadálá překvapení. Projekt tak byl realizován bez zásadních změn.

Schodiště

Kamenné reprezentativní schodiště s bohatou sochařskou výzdobou je situováno do středu hlavní fasády zámku do čestného dvora. Schodiště sestává z dvojice lomených schodiškových ramen s mezipodestami, vedoucími na hlavní podestu, z níž je přístup do hlavního sálu v patře zámku. Výrazné pohledové působení tohoto monumentálního díla je podpořeno kvalitními barokními sochami podkoních s hřebci a psovodů od Františka Antonína Kuena. Schodiště je součástí původní koncepce výstavby hlavní zámecké budovy navržené Giovannim Battistou Alliprandim kolem roku 1705 a realizované do roku 1709. Vztah schodiště a stavby byl však původně výraznější než dnes. Radiální křídla zámku byla totiž až do poloviny 18. století o polovinu kratší a schodiště tak zabíralo celou šíři zámeckého průčelí.

Stav schodiště byl před zahájením obnovy kritický. Vlastní sochy byly sice průběžně restaurovány, ostatní konstrukční díly (např. náročně provedená balustrová zábradlí) byly vlivem povětrnosti poškozeny silnou korozí kamene. Některé konstrukční díly, například kamenné desky hlavní podesty, byly v havarijním stavu a hrozilo jejich zřícení. Schodiště bylo za dobu své existence vícekrát opravováno, výsledky těchto zásahů však nebyly vždy ku prospěchu památky.

Práce na záchraně schodiště byly započaty již před vyhlášením celkového projektu obnovy, a to instalací ochranného zastřešení a provedením přípravných prací. Mimořádná kvalita díla si vyžádala odpoví-

dající, tedy restaurátorský, přístup. Také veškeré pomocné stavební práce musely odpovídat důsledné ochraně díla, respektovat historické technologie a dodržet i drobné detaily. Jako u každé obdobné památky je i zde řada tvarových a dalších nepřesností až anomálií, ty neměly být napravnovány ani vylepšovány. Projekt opravy schodiště vypracoval architekt Jan Adámek na podkladě restaurátorského průzkumu akademických sochařů Vojtěcha Adamce a Miloslava Pokorného, statikou díla se zabýval inženýr Vít Mlázovský.

Na základě restaurátorského posudku byly navrženy výměny nejvíce poškozených prvků, které již nebylo možné dále opravovat a ponechat na místě. To se týkalo některých schodiškových stupňů, desek hlavní podesty, kuželek, trnoží i madel zábradlí. Pro výrobu nových prvků byl určen odolnější Božanovský pískovec. Po zvážení celkové situace projekt navrhl zachovat vývojem vzniklé tvarové řešení se všemi nepřesnostmi a odchylkami. Připouštěl pouze ve výjimečných případech jejich dílčí korekci, a to pouze tam, kde by jinak oprava nebyla možná.

Na opravu památky byla vybrána firma Pegisan, s. r. o., první předběžnou fází zajistil Vojtěch Adamec. Práce byly provedeny dle projektové dokumentace. Obtížným úkolem byly závěrečné povrchové úpravy různých částí schodiště. Barevné patinace a retuše někdy i dosti nesourodých částí byly prováděny tak, aby celek působil jako jednotné umělecké dílo, avšak při zachování různorodosti a živosti celku.

Holandský selský dům

Budova označovaná jako Holandský selský dům, statek nebo hájovna se nachází v severozápadní části parku, nedaleko Egyptského kabinetu a tzv. erveného mlýna. Původně sloužila jako domek sadaře či zahradníka. Vznikla pravděpodobně již v 18. století, ale zásadní přestavbu, která určila její stávající půdorysné řešení a architektonické členění fasád, prodělala v roce 1839. Tehdy také došlo ke zvýšení stavby. Objekt byl na kraji plochy areálu se sady ovocných

stromků. Bezprostředně k jeho severní části přiléhala školka ovocných stromů, jejíž stopa je v terénu stále patrná.

Jednopodlažní budova Holandského statku, ke které na východní straně přiléhá malý ohrazený hospodářský dvůr, je řešena jako příčný trojtrakt se střední zaklenutou chodbou, po jejíchž stranách jsou dvojice velkých místností, a z níž ústí na severní straně schodiště na půdu valbové střechy, na straně

Holandský selský dům před rekonstrukcí (foto J. Mrázek, 2012) — statek po obnově (foto K. K. Brzák – Theresiae RTM, 2015).

jižní schodiště do sklepa. Na východní straně chodby jsou dnes dvě malé místnosti sloužící jako sociální zařízení, původně zde byla černá kuchyně.

Fasády objektu mají jednoduché klasicistní členění. Jsou uvozeny nízkým soklem z pískovcových desek, na nárožích členěny lizénami a v ploše širokými lizénovými rámci, ukončeny pak bohatě profilovanou římsou.

Hlavní trojosé průčelí je orientováno na jih. Je symetricky rozvrženo okolo vstupu zdůrazněného mělkým rizalitem, po jeho stranách je vždy v širokém lizénovém rámci je vsazeno jedno okno.

Zadní severní průčelí je řešeno asymetricky. Vstupní prostor se nachází mírně vpravo od středu fasády; její pravou část otevírá široký otvor ukončený segmentovým obloukem osazený prosklenými dveřmi a dveřnicemi. Oblouk byl zazděn a byl otevřen teprve při obnově. Levou část fasády na stranách vertikálně vymezuje mělký rizalit vstupu a široká lizéna nároží, horizontálně pak sokl a vysoký pás pod korunní římsou. Do takto orámované plochy jsou vsazena dvě okna.

Na východní straně se k objektu připojuje malý hospodářský dvůr – obdélné stavení s pultovou střechou skloněnou k severu, na jeho jižní straně předložen drobný, zdí uzavřený dvorek.

Původ dnešního objektu je překvapivě velmi starý. Na nejstarší celkové mapě areálu, tzv. Mannově, z roku 1746 je v těchto místech zachycena stavba označená jako „byt bažantníka“. Zákres do mapy je však dosti schematický a celková situace není zcela jasná. Na další mapě Proškové z roku 1759 je již objekt zachycen zřetelně, a to i s typicky lichoběžníkovým půdorysem přilehlé školky ovocných stromů. Přesná doba jeho vzniku není zcela jasná, objekt je však jednoznačně barokního původu. Jsou dochovány dva historické půdorysy. První pochází pravděpodobně z konce 18. století a měl zachytit drobnější úpravy stavby. Ukazuje objekt dnešní velikosti s různými odchylkami ve vnitřní dispozici. Nejvýznamnější je patrná na její západní straně, kdy celý krajní trakt zabírá pouze jediná místnost označená jako zahradní pokoj. Druhým plánem je pak plán na přestavbu objektu z roku 1839 od Jana Filipa Jöndla. Na jeho základě byl objekt o rok později skutečně upraven, a to prakticky do dnešní podoby. Z plánu jednoznačně vyplývá, že tzv. sala terrena vznikla teprve v této fázi. Tehdy byla totiž vybudována nová zeď, která rozdělila původně velký obdélný zahradní pokoj na dva nové prostory. Severní se stal salou terrenou a byl nově propojen se zahradou výrazně tvarovaným vstupem. Ten měl snad původně podobu serliány. Za zmínku stojí i některé další skutečnosti zachycené na plánu. Nově tak byla zřízena černá kuchyně s topeništěm v místě dnešních schodů vedoucích do podkroví. Dle tohoto Jöndlova návrhu byl k objektu též připojen drobný hospodářský areál.

Objekt byl v posledních desetiletích bez využití i bez pravidelné údržby. Jeho stavební stav se tak postupně zhoršoval. Poškozen byl též povodněmi v letech 2002 a 2013.

Unikátní a svým původem ojedinělá stavba měla být v připravené koncepci obnovy areálu celkově opravena a její nejvýznamnější prostor, sala terrena, otevřená původně obloukem a vybavená mosaikovou podlahou, restaurována. Tento prostor měl být opět využíván pro návštěvníky; původní byt upraven na služební ubytování. Hospodářský přístavek a připojený dvorek byl určen k adaptaci na čajovnu. Naplánována byla také obnova přilehlého ovocného sadu se zahradou. Bylo navrženo využít tradiční odrůdy rostlin a dřevin.

Zajímavou otázkou je možné pátrání po starší podobě stavby z doby, kdy byl objekt nějakým způsobem posunut do podoby holandského statku. Z nálezů na místě je s touto fází možné jednoznačně spojit asi jen pozůstatky červené barvy fasád, které byly nalezeny pod mladšími okry spojenými zřejmě až s klasicistní přestavbou v roce 1839. Dům se svým hospodářstvím a zahradou však mohl být věrnou podobou domu z Nizozemí. Pro jasnější představu zde mohou posloužit ikonografické doklady a analogie dobových objektů z Holandska, jež byly Chotkům jistě dobře známy.

Projekt vypracoval architekt Jan Adámek. Dům byl přitom navržen k celkové opravě a vnitřní adaptaci pro nové využití. Jeho vnější vzhled v návrhu respektoval dochovaný stav a pouze některé přesně doložené stopy původních úprav byly využity pro jeho dílčí rehabilitaci. Nejvýznamnější byla přitom obnova přízemní sály terreny. Zásadním způsobem projekt přistoupil k hospodářskému stavení, zde navrhl úpravy pro nové využití, kdy přízemí je otevřeno do střechy a částečně rozčleněno galerií. Stávající obvodové a nosné konstrukce měly být opraveny dle zjištěného stavu a případně v potřebném rozsahu nahrazeny. Areál byl doplněn o novostavbu kolny s pultovou střechou. Tento objekt je členěn na čtyři dispoziční díly přístupné z nově vytvořeného dvora. Obvodová a dělicí konstrukce je dřevěná rámová, obedněná. Střecha má jednoduchý krov, štíty a jižní stěna jsou bedněné latěmi. Součástí návrhu v tomto projektu byly i venkovní úpravy, kdy je srovnán terén a provedeno oplocení plaňkovým plotem s vraty.

Realizaci stavby provedla firma Konsit, a. s. Oproti projektu zde došlo k některým skutečnostmi vynuceným změnám. Nejvýznamnější z nich byla rekonstrukce hospodářského stavení, kde vzhledem ke špatnému stavu dochovaných konstrukcí byly ponechány pouze kamenné stěny přízemí; zdivo patra bylo v celém rozsahu nahrazeno novým.

Během obnovy objektu byla kompletně odhalena mosaiková podlaha prostoru sály terreny. Podlaha vznikla spolu s úpravou prostoru do dnešní podoby

by v roce 1839. Mosaiková ornamentální podlaha je efektním a pozoruhodným prvkem sestaveným z červených a černých drobných mramorových kusů uložených do červeně probarvené malty. Mozaika byla důkladně očištěna a prozkoumána. Bylo konstatováno, že přístup se zde musí řídit zamýšleným využitím místnosti. Mozaiku bylo možné restaurovat a prezentovat, avšak pouze pod podmínkou, že

Ovocný sad a rondel u pavilonu Marie Terezie

Na místě původních sadů v severní části areálu byla v posledních desetiletích pole a louky. Postupně zde hospodaření doznávalo a plochy byly ponechány bez údržby. Podstatným vlivem zde byla povodeň v roce 2002 – došlo ke stržení ornice a zanesení plochy naplaveninami. Po částečné snaze o rekultivaci byla udržována neutrální podoba ploch odstraňováním rychle vyrůstajících náletových dřevin.

Projekt vypracovala firma Gabriel s. r.o., Litoměřice. Řešena byla obnova ovocného sadu v areálu zámeckého parku, která vychází z historických podkladů a řeší s přihlédnutím k současným podmínkám a požadavkům provozu. Cílem byl návrat k historicky doložitelnému pěstování ovoce na veltruském statku – ovocné dřeviny se zde pěstovaly na několika lokalitách. Pozemek určený k založení sadu je v severní části zámeckého parku Veltrusy (č. par. 983/1). Z historických podkladů (již histo-

Dolní skleník

Novodobá součást širšího a výrazně staršího celku kuchyňské, nebo také zásobní zahrady, je mezi jižním křídlem hospodářského dvora a dnešním vodním kanálem. Z ikonografických dokladů lze soudit, že alespoň částečně byl tento prostor pro zahradnické účely využíván již od 40. let 18. století (viz např. Mannova mapa areálu). Zahrada v dnešním rozsahu a podobě pak vznikla patrně krátce před velkou povodní v roce 1785, kdy je poprvé zřetelně doložena na mapě Jana Křížka. Jasně je zde vidět velká lichoběžníková plocha označená jako zelinářská a malá trojúhelníková prostora v sousedství hospodářského dvora označená jako zelinářská školka. Toto rozdělení zahrady bylo v této době dáno zřejmě pozvolně klesajícím terénem od hospodářského křídla, kdy malá trojúhelníková plocha byla ve vyšší poloze při hospodářském křídle. Tato situace pak byla později využita při stavbě velkého skleníku po roce 1835 navrhového Janem Filipem Jöndlem. Původní velkorysé Jöndlovy plány na výstavbu skleníku byly sice přehodnoceny a zjednodušeny, nicméně velký skleník byl nakonec vybudován způsobem, který přiro-

by využití místnosti bylo přísně regulováno a podřídlilo se existenci této cenné podlahy. Vzhledem ke skutečnosti, že místnost je určena pro pravidelný pohyb návštěvníků i pro výuku frekventantů edukačního centra nebyl tento postup možný. Bylo proto rozhodnuto mozaiku zakonzervovat, překrýt a provést její repliku. Ta však nakonec nemohla být z finančních důvodů provedena.

rické mapy areálu *Křížek 1785* i *Straufek 1820*) je patrné, že se v místech mezi Holandským statkem, sušárnou ovoce a pavilonem Marie Terezie rozkládaly pravidelné ovocné výsadby ve formě sadů i vymezených ovocných školek, ze kterých se sklízelo, vyváželo i dále využívalo velké množství ovoce. Pro danou oblast je potřeba zvolit ovocné odrůdy, které vycházejí z dřívějšího sortimentu a zároveň jsou dnes a za daných podmínek prostředí schopny poskytnout kvalitní výnosy při zachování jedinečných vlastností ovoce. Dalšími důležitými faktory výběru je estetické a krajnotvorné působení sadu, krajina charakteristická přítomností ovocných sadů, alejí i solitér se stává příjemnou, pohostinnou. Ovocný strom je dynamickým prvkem, který je proměnlivý během celého roku. Firma Gabriel s. r.o. také realizovala svůj návrh obnovy.

zenou konfiguraci terénu zahrady výborně využil. Skleník lemující jižní stranu hospodářského dvora byl umístěn na umělé terasu. Celý prostor zahrady byl tak definitivně zformován do dvou jasně definovaných úrovní: nevelké, avšak výrazně dominantní, horní části podtržené objekty velkého skleníku a spodní pěstební, zabírající většinu plochy zahrady. Další objekty, které v zahradě vznikly v průběhu 19. a 20. století, pak opět souvisejí s tímto terénním zlomem – Množárna a Dolní skleník. Objekty jsou oproti velkému skleníku posunuty více k východu a tentokrát založeny v dolní části zahrady těsně při terénním zlomu. Výstavba obou objektů byla zřejmě původně plánována v 80. letech 19. století, jak o tom svědčí dochované plány na zřízení objektu množárny a vyhřívání objektu pro ananasy vybaveného parním topením. Realizován byl pouze objekt Množárny. Na místě zamýšleného objektu pro ananasy byl pak teprve po polovině 20. století postaven novodobý Dolní skleník. Zda v tomto prostoru stál nějaký starší objekt není zcela jasné, prameně to doloženo není.

Nově osázená a oplocená plocha ovocného sadu mezi holandským statkem a pavilonem Marie Terezie — průhled mezi kaštany k pavilonu Marie Terezie po provedení zahradnických úprav (foto K. K. Brzák – Theresiae RTM, 2015).

Zrekonstruovaná budova dolního skleníku s pařeništi a upraveným okolím (foto K. K. Brzák – Theresiae RTM, 2015).

Dolní skleník se skládá ze středové zděné dvou-podlažní části o čtvercovém půdorysu, kryté nízkou sedlovou střechou a ze dvou přilehlých přízemních křídel s prosklenou pultovou střešní konstrukcí. První podlaží je částečně zapuštěné do svažitého terénu. Do spodní části zahrady je skleník obrácen svou jižní stranou.

Stavební stav objektu před rekonstrukcí byl dán jeho nesoustavným využíváním, dlouhodobým chátráním a též výrazným poškozením, které utrpěl při povodni v roce 2002 – muselo být strženo pravé křídlo skleníku.

Dolní skleník byl novodobou stavbou bez výrazné historické hodnoty. Po povodni byl navíc v havarijním stavu. Nabízela se proto dvě řešení. Odstranění objektu bez náhrady, či jeho razantní obnova spojená s novým využitím. Rozhodnutí vzešlo ze souběhu několika skutečností. Základní bylo, že objekt poměrně vhodně navázal na starší budovu přilehlé Množárny a nebyl proto nahlížen jako rušivý. Jeho odstranění nebylo primárně nutné. Navíc jak, jsme viděli, bylo již na sklonku 19. století toto místo určeno pro výstavbu. S rozhodnutím zařadit vybrané objekty a části areálu do Integrovaného operačního programu bylo zároveň stanoveno vybudovat v areálu edukační centrum. V této situaci se objekt Dolního skleníku začal jevit jako nanejvýš vhodné zázemí pro výuku přímo v areálu kuchyňské zahrady. Bylo tedy rozhodnuto objekt zachovat a dát mu novou náplň ve smyslu připravovaného projektu.

Na základě zadání zpracoval projektový ateliérem Masák & Partner, s. r. o. projekt kompletní obnovy skleníku pro nové využití. Objekt byl pojat do značné míry jako pasivní, vybudovaný dle současných technických požadavků. Zachován měl být pouze středová stavba a zadní opěrné zdi. Po povodni odstraněné

pravé křídlo skleníku mělo být znovu vybudováno do původní podoby, stejně jako levé křídlo, které mělo být strženo a následně obnoveno. Prosklený plášť obou křídel byl navržen z hliníkových krokví a izolačního trojskla. Modul izolačního zasklení odpovídal původnímu. Do dutiny izolačního zasklení bylo navrženo osazení amorfních fotovoltaických panelů, které měly poskytovat provozní energii a zároveň plnit funkci stínění objektu. Ta se s proměnou původní funkce z objektu určeného pro pěstování rostlin na objekt spojený s dlouhodobým pobýváním osob stala velmi důležitou. Fotovoltaické panely byly plánovány proto, že jejich použití logicky vzešlo z nově navržené podoby objektu. Z pohledu památkové péče bylo jejich schválení umožněno výběrem speciálních amorfních panelů, jejichž podoba se výrazně blíží klasickým skleněným tabulím včetně schopnosti zrcadlit okolní prostředí.

Realizaci stavby byla pověřena firma Konsit, a. s. Na jejím začátku byl zjištěn výrazně horší stav konstrukcí středního objektu a pravé opěrné zdi. Bylo proto rozhodnuto projekt přepracovat, stavbu skleníku beze zbytku odstranit (zachována zůstala pouze levá opěrná zeď horní části zahrady) a vybudovat tvarovou repliku původní stavby. Během stavby došlo ještě k další změně, kterou si vyžádala skutečnost, že v době, která uplynula od zpracování původního projektu do realizace došlo k zastavení výroby amorfních fotovoltaických panelů. Tento typ panelů nebyl v danou chvíli na trhu k dispozici, ani jeho jakákoli odpovídající náhrada. Bylo proto rozhodnuto panely na objekt neumísťovat, neboť původní povolení panelů bylo umožněno právě nalezením tohoto speciálního typu. Koncept stavby musel být upraven tak, aby stavba mohla účinně fungovat i bez toho.

Domy u brány

Objekty hlavní brány jsou skutečným reprezentativním vstupem do nitra areálu. Jejich význam je podtržen umístěním objektů na hlavní severojižní ose, která prochází branou a propojuje město s vnitřním prostorem parku. Trojdílná klasicistní architektura vymezuje vstup, reprezentuje zámek v prostoru města a estetický výrazným způsobem rámuje jeho vedutu v prostorovém úběžníku osového průseku.

Dochované ikonografické doklady svědčí o skutečnosti, že náročně řešený vstup zde byl od samého začátku existence areálu a stávající klasicistní objekty měly své barokní předchůdce. Stejně jako dnes se jednalo o dva objekty, jejichž nejvýraznější částí byly věžové stavby svírající mezi sebou hlavní vstup do areálu. Přestavbu těchto objektů plánoval již Jan Rudolf Chotek (dochovaný plán Georga Fis-

chera z roku 1808). Vážně začala být připravována až ve 30. letech 19. století. Vypracováním nových plánů byl pověřen tehdejší dvorní chotkovský architekt Jan Filip Jöndl. Příprava a následná stavba se protáhla, objekty byly dokončeny zřejmě až v závěru 40. let 18. století. I v nové situaci byl podržen starší trojčlenný charakter architektury sestávající z protějškově řešených Domů lesního a lékaře se střední trojosou pilířovou branou.

Přízemní objekty s nízkým polopatrem disponované na půdorysu obdélníku, završené valbovými střechami s volskými oky. Strídme klasicistní fasády člení slepé oblouky s vloženými velkými okny přízemí a malými okny polopatra. Nároží objektů armuje rustika, která zdůrazňuje též pilíře mezilehlé vstupní brány. Pilíře vynášejí kladí s širokým ústředním

tympanonem, v jehož středu je na straně do města situován rodový znak Chotků.

Otázkou zůstává, do jaké míry byly v klasicistním budování vstupních objektů využity starší konstrukce. Ze srovnání stávající dispozice s dochovanými plánovými doklady barokních objektů se zdá, že spíše ne. Jednalo se tedy buď o novostavbu, nebo o razantní přestavbu.

Od samého počátku měly oba domy své malé hospodářské zázemí, které se v průběhu času ještě rozrostlo o drobnější utilitární stavbičky. Před zahradním průčelím Domu lékaře se nacházela samostatná stavba drobné stodoly převzatá ještě ze starší barokní situace. Později zde vznikl malý chlév, dřevník a altán. Všechny stavby zanikly. Nejvýraznější z nich – stodola – byla stržena až v 50. letech 20. století. Hospodářské křídlo původních chlévů u Domu lesního vzniklo jako integrální součást nové klasicistní výstavby a bylo také navrženo Janem Filipem Jöndlem. Jedná se o přízemní obdélné stavení připojené kolmo k severozápadnímu nároží Domu lesního. Křídlo kryje sedlová střecha s vikýřem na seno umístěným ve středu její dvorní strany. Proti hlavnímu objektu ve dvoře je drobná utilitární stavbička chlívku s asymetrickou sedlovou střechou. Stáří stavby není zcela jasné nicméně objekt stejného určení a velikosti je v těchto místech doložen již po polovině 19. století.

Dům lékaře nebyl delší dobu užíván. V devadesátých letech zde byly provedeny dosti necitlivé stavební úpravy, které objekt poškodily. Tato adaptace ale nebyla dokončena, v průběhu času došlo k dalšímu zhoršení stavebního stavu objektu. Dům lesního byl zčásti obydlen ještě v poměrně nedávné době, ale nebyla zde prováděna ani základní údržba. V posledních letech byl i tento dům ponechán bez využití. Výsledkem byl problematický stavební stav. Dům lesního a v poněkud menší míře i Dům lékaře byly autenticky dochovanými historickými stavbami.

Zachování autenticity a respektování dochované podoby obou domů bylo hlavní podmínkou jejich

připravované opravy. Zároveň ale bylo třeba adaptací zajistit podmínky pro nové využití a v případě Domu lékaře zčásti i rehabilitovat některé zásahy z nedávné poslední opravy. U Domu lesního se nejednalo přitom o zásadní problémy, spíše o přizpůsobení některých doplňujících částí originálnímu charakteru poměrně jednoduché historické stavby, která neprodělala v minulém století téměř žádné podstatné změny.

Projekt zpracoval architekt Michal Sborwitz se svými spolupracovníky. Snažil se využít všech možností těchto zajímavých a dobře dochovaných historických staveb. Respektoval přitom veškeré intaktně zachované části, tedy nejenom průčelí s okenními a dveřními otvory a tvar a podobu střechy, ale i vnitřní dispozice a zachované původní detaily. Navržena byla celková rehabilitace a uvedení do stavu odpovídajícího původní podobě. V půdorysném návrhu se odráží nová funkční náplň s minimálními zásahy do původních dispozic.

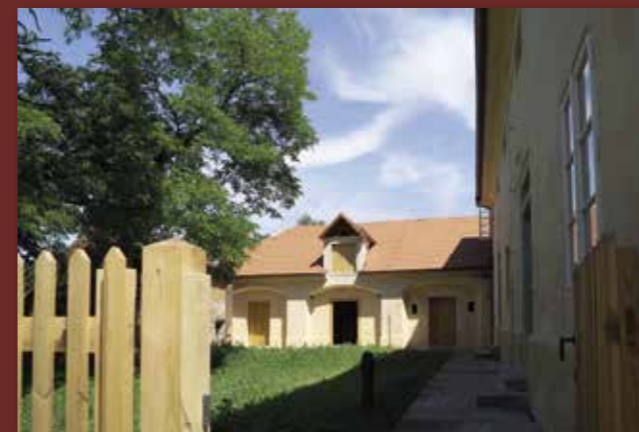
Realizace se ujala firma Pegisan, s. r. o. Postupovalo se podle projektu, ale zároveň bylo na základě některých nových nálezů při vlastní stavbě řešení přizpůsobováno tak, aby všechny hodnotné nově odhalené části byly zachráněny a využity. Vznikly tak některé vícepráce, jejichž provedením celek získal více na hodnotě i na zajímavosti. Například v Domě lékaře byla v prostoru bývalé kočárové kůlny odhalena ve zbytcích původní malovaná výzdoba stropu a byla obnovena. Obtížné bylo zejména prosazování co největší ochrany zachovaných dřevěných tesařských a truhlářských konstrukcí. Spoluprací stavební firmy a památkového dohledu se podařilo zachovat z velké části původní krovy domu a také tesařské konstrukce bedněných rámových příček v patře Domu lesního. Stejně tak původní prkenné podlahy, které byly po nutné demontáži opět skládány na svá místa. Pro nové využití, tedy pro bydlení a zázemí provozu, byly budovy adaptovány v potřebném dnešním standardu, ale citlivým vložením nových konstrukcí nedošlo k poškození památkové hodnoty objektů.

Ovčín

Ovčín je novým objektem, nutným funkčním doplňkem areálu, který byl zamýšlen tak, aby byl lehkou a co možná nejméně rušivou stavbou.

Návrh zpracoval architekt Petr Dostál, vytvořil přemístitelnou stáj pro ovce. Objekt je členěn na tři moduly o váze zhruba dvou tun, umožňující transport objektu v areálu zámku. Moduly jsou volně položeny na výškově vyrovnané osazovací dlaždice a vzájemně spojeny. Nosná konstrukce objektu je dřevěná, v každém modulu jsou tři příčné rámy po-

délně vázané prahy a vaznicemi na horní straně stěn a v hřebeni. V příčném směru je konstrukce zavěrována styčnickovými spojkami prvků rámu. Sedlová střecha se sklonem třicet pět stupňů byla řešena jako dvouplášťová s větranou mezerou. Spodní plášť tvoří bednění s reflexní fólií na horní straně, horní plášť střechy tvoří sendvičové střešní panely s polyuretanovou izolací a ocelovým plechem na venkovní straně. Štíty střechy jsou svisle bedněné. Stavbu realizovala firma Konsit, a. s.

Domy u brány – hlavní vstup do veltruského zámeckého areálu před celkovou rekonstrukcí a revitalizací (foto J. Mrázek, 2012) — brána s Domem lesního (vpravo) po rekonstrukci — zahrádka stejného domu — rodový znak Chotků nad hlavním vstupem — zrekonstruované vstupní dveře Domu lékaře (foto K. K. Brzák – Theresiae RTM, 2015).

Cestní systém, mostky, vodní kanál

Vodní kanál, nebo také Mlýnský potok je jedním z nejvýznamnějších prvků areálu s velmi pozoruhodnou historií. Je pozůstatkem velkého bočního ramene řeky Vltavy jehož existence určovala barokní podobu areálu a spoluvytvářela jeho ostrovní charakter. Po zanesení ramene a dalším poškození při velké povodni v roce 1784 nechal Jan Rudolf Chotek jeho zbytky vyčistit a zregulovat. Vytvořil tak kanál, který se pro další existenci areálu stal zcela zásadní. Díky němu se do areálu vrátila jednak tekoucí voda zásobující lužní les a jednak byla alespoň náznakově zachována situace parku jako vodou plně uzavřeného místa. Velký význam kanálu však spočívá i v tom, že jeho zřízení podnítilo vznik mnoha nových prvků, které jsou na kanál nějakým způsobem vázány. Základní byl již nový cestní systém, nezávislý na původních barokních alejích a osách. Cesty jsou terénem vedeny křivolace, tak aby návštěvníka přivedly do zajímavých míst parku. Při spojení těchto míst doplněných často drobnými dominantami pak musí cesty na mnoha místech kanál překročit. Jejich zřízení si tak vyžádalo výstavbu rozsáhlého souboru nových, klasicistních mostků.

Situace kanálu se podstatně změnila po regulaci Vltavy a výstavby Mířejovického jezua na začátku 20. století. Úroveň hladiny pod jezem klesla pod úroveň nátoky kanálu, který byl tak prakticky zbaven přímé dotace vodou. Veškerá voda, která v kanálu zůstala, byla vodou spodní a srážkovou, jež do něj přirozeně natekla. Na počátku 90. letech 20. století byl proto vybudován umělý trubní přivaděč, který dovedl vodu z řeky nad jezem přímo do kanálu. Bohužel, časem došlo k poruchám tohoto přivaděče a ten postupně přestával plnit svou funkci. V kanále tak opět byla prakticky jen stojatá voda, postupně se zanášel bahnem a jeho břehy zarůstala náletová zeleň.

Při přípravě obnovy bylo rozhodnuto kanál kompletně renovovat – odtěžit nánosy bahna, odstranit náletové zeleně a zpevnit břehy. Zároveň bylo rozhodnuto o obnově přivaděče a výměně jeho stávajících trub za vedení většího průměru. Návaznou

součástí obnovy byl také záměr na rekonstrukci jednotlivých mostků a lávek, které zčásti zanikly již v dávnější minulosti. Atraktivní představou je připravit podmínky pro plavbu lodiček po kanálu tak, jak bylo Chotky zamýšleno a po určitý čas i provozováno.

Projekt rekonstrukce jednotlivých chybějících mostků připravila firma Pudis, a. s., přivaděč vody z řeky Vltavy do kanálu projektovala firma Suncad, s. r. o. Realizaci provedla firma Konsit, a. s.

Historické mostky z větší části zanikly již v průběhu druhé poloviny 19. století. Na vině byl zřejmě ničivý vliv povodní, nedostatek prostředků na jejich údržbu a asi též i skutečnost, že v pozdější době nebyly již tak oceňovány a zájem na jejich udržení byl proto malý. V některých případech zůstaly zachovány určité stopy po jejich existenci, jinde byly na původním místě zřízeny následně mostky nové, avšak jednoduché a provizorní.

Za základní strategii přístupu k areálu zámku ve Veltrusech bylo určeno, že nedochované stavby, které byly původní součástí zámeckého parku, nebudou rekonstruovány. Pouze v nejzávažnějších případech bylo o způsobu navrácení v minulosti zaniklé stavby uvažováno. Mostky na kanále, které jsou zde zapotřebí nejen z důvodů estetických, ale zejména s ohledem na připravovaný provoz do této kategorie bezesporu náleží.

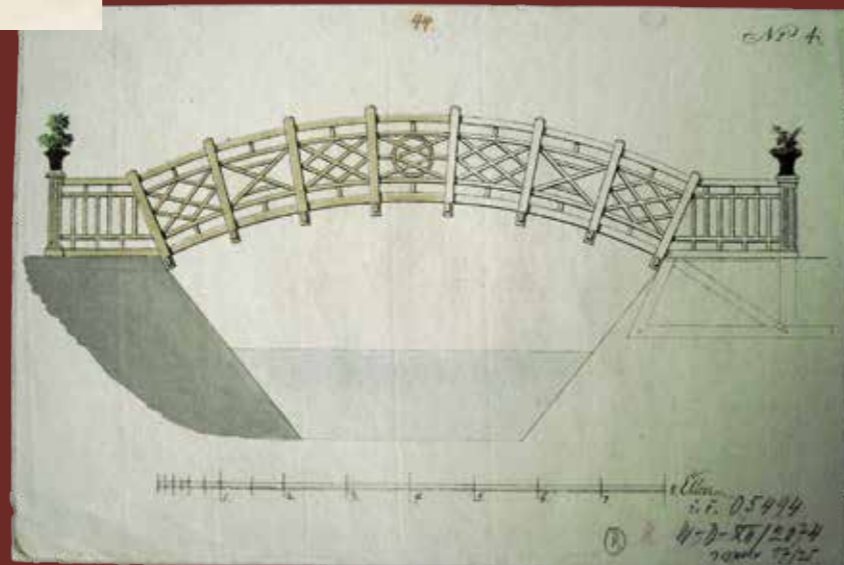
Realizace replik historických mostků byla možná s ohledem na velké množství dochované plánové dokumentace. Ta se týká jak konkrétních zaniklých mostků, tak i dalších materiálů z chotkovského archivu na Kačině, které mohly původně sloužit jako vzory pro jejich zřízení.

Podchod pro daňky v nově rozšířené oboře, v místě vstupu do zámeckého areálu, na cestě za hlavní branou. Je novotvarem, vyvolaným provozní potřebou. Jeho kamenná čela byla navržena dle čela vstupu podzemního tunelu vedoucího do konírny na zámku Kačina.

Projekt obnovy mostků vypracovala firma Pudis, a. s. Realizaci provedla firma Konsit, a. s.

Nová dřevěná stavba ovčína — pohled na ovčín přes louku (foto J. Mrázek, 2012).

Templový Chrám přátel zahrad, tónovaná akvatinta, Benedikt Piringer dle kresby hraběnky Louisy Clary Aldringen rozené Chotkové, nedatováno — stržený provizorní mostek (foto J. Mrázek) — zrekonstruovaný Templový mostek na původním místě (foto K. K. Brzák - Theresiae RTM, 2015) — plán mostku přes kanál, Jan Filip Jöndl, nedatováno (uloženo: ÚDU AV ČR, i. č. SPD 05494).

Restaurování nástěnných maleb v severozápadním křídle zámku Veltrusy

BcA. Zuzana Kuřátková

Ke spolupráci na restaurování nástěnných maleb jsme byli přizváni na jaře roku 2014 stavební firmou zajišťující stavební obnovu severozápadního křídla zámku Veltrusy. Samotným pracím předcházela rozšířený malířský restaurátorský průzkum, který navazoval na již provedený malířský průzkum z roku 2003 (A. Novák). Závěry z tohoto rozšířeného průzkumu pak posloužily zástupcům památkové péče k vytvoření celkové koncepce restaurování historických malířských nálezu v severozápadním křídle.

Náplň restaurátorských prací

1) **Konzervátorská práce** na sondami prokázaných klasicistních malbách na obvodových stěnách 2. NP a na nálezech fragmentů barokní dekorativní malby v místnosti 1.05 (byt cukráře v přízemí). Klasicistní dekorativní malířská výzdoba byla sondami nalezena v pěti místnostech – 2.05, 2.09, 2.10, 2.11, 2.12, 2.13 (lokace viz plán 1 a 2).

2) **Dokumentační práce** na malířských nálezech, které nebyly zahrnuty do restaurátorského režimu a byly tak pouze v režimu stavební obnovy. Tyto malby musely být tudíž pečlivě zdokumentovány, jelikož se při této stavební obnově předpokládaly značné ztráty. Po závěrech z malířského průzkumu byly vytipovány pro tuto dokumentační práci nálezy maleb v místnostech 2.21, 2.22, 1.38, 1.18.

3) **Restaurování maleb** – obnova/restaurování nástropní malby v bývalé kapli (místnost 1.16), restaurování maleb v okenních špaletách a přilehlé

stěně v místnosti 1.13 a 1.14 a restaurování a rekonstrukce původní barokní vypichované omítky na západní stěně místnosti 1.20.

4) **Rekonstrukce maleb** – pro obnovu byly doporučeny zbytky stěn s restaurovanými historickými malbami v místnosti 1.13 a 1.14. V bývalé kapli (místnost 1.16) to byla rekonstrukce původního linkování kolem okenních a dveřních otvorů dochovaného v originále pouze ve fragmentech, které pak sloužily jako vzor k jejich rekonstrukci. Dále pak rekonstrukce iluzivních dveří vlevo od oltární menzy a jednoduchý malovaný průběžný sokl při patě stěn. Všem pracím předcházela malířský návrh, který byl odsouhlasen zástupci památkové péče. Poslední místnost doporučená k malířské obnově a to v celém rozsahu malířské výzdoby, byla malba iluzivních kachlíček pocházející někdy z poč. 20. stol. v místnosti 1.37.

Malířský restaurátorský průzkum – koncept

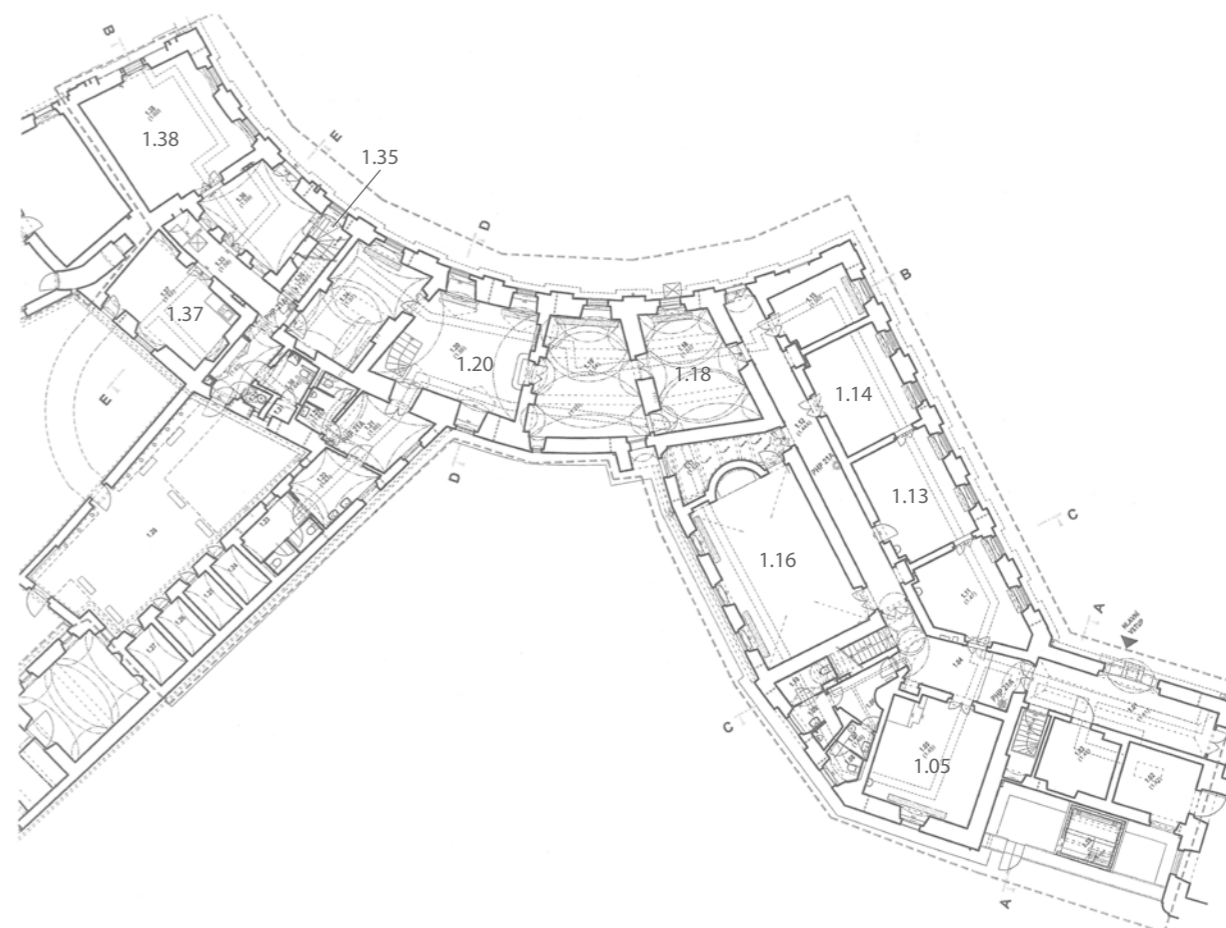
Průzkum byl proveden jako invazivní, především sondážní. Byly zhotoveny dlouhé páskové, případně přerušované sondy v malířských nátěrech a omítkových vrstvách. Vždy po jedné sondě na stropě a na kolmé stěně byly stratigraficky rozfázovány po jednotlivých dochovaných vrstvách, vyhodnoceny a další sondy zaměřeny na případné presentovatelné nálezy a také identifikaci jednotlivých vývojových vrstev. V mladších stropních podhledech s omítkami nebyly po dohodě s investorem provedené sondy až na dřevěné podložky, k možné identifikaci případné starší konstrukce např. malovaných záklopových stropů. Všechny sondy byly graficky dokumentová-

ny do plánů půdorysů a všechny hodnotné nálezy zdokumentovány fotograficky. Do písemné podoby Restaurátorské průzkumové dokumentace byly vybrány reprezentativní ukázky nálezů. Průzkum byl proveden jako intervenční, postupnou sondáží jednotlivými vrstvami pomocí: skalpelů, skelných vláken, štětinových štětců a koňských žíní ve svazcích, pryží Wishab, ev. destilované vody v houbách a vatových smotcích. U hloubkových sond kombinovány nástroje jako restaurátorská kladívka a majzlíky. Výsledky průzkumu shrnuté v Restaurátorské dokumentaci byly v archivní písemné podobě ve smyslu vyhlášky MK ČR č. 66/1988 Sb. a na CD.

Malířský restaurátorský průzkum – realizace

Sondy byly zhotoveny v místech obvyklé lokace malířské výzdoby od 18. století do 20. stol. (v prostorách 1. NP bylo podezření na zachování barokních vrstev), tj. v okenních a dveřních špaletách, suprafenestrách, supraportách, na stěnách s důrazem na soklové partie, rohy, v bezprostředním okolí dveřních obložek a na fabionech. Rozšířený malířský sondážní průzkum se soustředil na zjištění případně dochované umělecké a uměleckořemeslné malířské výzdoby na omítkách a současně i na novodobé hlinkové výmalby, které by ukázaly míru výzdoby v počátcích 20. století, kdy rod Chodků tyto prosto-

ry běžně užíval. V objektech nebyly před zahájením restaurátorského malířského průzkumu, vyjma nástropní malby s fabionem zámecké kaple, prezentovány žádné historické malby. V sondách byla sledována stratigrafie malířských vrstev a omítek až na povrch zdiva. Nedílnou součástí vyhodnocení byla komparace dílčích poznatků z jednotlivých sond místnosti, případně i časové zařazení jednotlivých vrstev. Kompletní vyhodnocení a fotodokumentace k průzkumu je zpracováno v *Rozšířený malířský průzkum severozápadního křídla SZ Veltrusy, Martan M., ak. mal. rest.; Kuřátková Z., BcA., 2014.*

ZÁMEK VELTRUSY
SEVERO-ZÁPADNÍ KŘÍDLO 1.NP

ZÁMEK VELTRUSY
SEVERO-ZÁPADNÍ KŘÍDLO 2.NP

Obr. 1.

Obr. 2.

Obr. 3.

Obr. 5.

Obr. 7.

Obr. 4.

Obr. 6.

Konzervátorské práce

Základním zjištěním restaurátorského průzkumu bylo prokázání celoplošné dekorativní klasicistní malby na obvodových stěnách všech výše uvedených místností. Malovaná výzdoba je vystavěna po obvodu stěn svislým lizénovým rámováním s fragmenty dekorativního zdobení v ploše rámu, ve výšce cca 80 cm malovaný vodorovně členěný sokl s linkami (obr. 1). Fabionová část stěn přechází v omítkových a barevných vrstvách nad úroveň prken v konstrukci mladšího rákosového stropu. Konzervátorské práce byly provedeny v místnosti 2.05, 2.09, 2.10, 2.11, 2.12. Konzervátorské práce v místnosti 1.05 byly zaměřeny na restaurátorským průzkumem nalezené fragmenty malby v nejstarší barevné vrstvě a zároveň na fragmenty dekorativní malby v cca 5. barevné vrstvě. U první zmiňované malby se jedná o zbytky malované výzdoby, provedené na bílém vápenném nátěru pravděpodobně kaseinovou technikou (analýza pojiva nebyla laboratorně zpracována), barevný nános je křehký, tenkovrstvý, téměř akvarelový. V této barevné vrstvě byl nalezen okrový jednoduchý sokl, ve špaletě okna západní stěny pak červená zrcadla v okrovém rámování (obr. 2), v supraportě drobné zbytky ornamentiky. U druhého typu malby se jedná o květinový několikabarevný dekor – rozvilinu na vertikálním pásku na světle šedém podkladu. Investorem bylo objednáno ke konzervování maleb v této místnosti cca 2 m² malovaného soklu na jižní straně místnosti, dále pak cca 3,2 m² malby v okenní špaletě, cca 0,4 m² dekorativní malby v supraportě a cca 1 m² rostlinného dekoru na stěnách v mladší vrstvě. V místnosti 1.18 byla vytypována ke konzervování nástropní malba pěticípé rudé hvězdy se srpem a kladivem, v místě nad oknem malovaný věnec s nápisem СССР s rudou vlajkou (obr. 3).

» POPIS POŠKOZENÍ

Místnosti byly v obvodových stěnách silně staticky narušené, omítkové a barevné vrstvy malby byly značně degradované, koheze omítkových vrstev narušená a barevná vrstva nesoudržná.

» TECHNOLOGICKÝ POPIS PRACÍ

Stěny v restaurátorském režimu (stěny obvodového zdiva) v 2. NP byly celoplošně omyty od mladších hlinkových nátěrů na vytypovanou starší štukovou vrstvu, která v celé své ploše zakrývala vrstvu

originální klasicistní malby. Dále bylo přistoupeno k perkusní sondáži stavu této štukové vrstvy. Cílem bylo vytypovat nesoudržná místa s originálním podkladem nebo degradovaná místa. Následně byla tato degradovaná místa zcela odstraněna pomocí skalpelů, škrabek a restaurátorských kladívek. Současně s tím byla odhalována i degradovaná místa přímo v originální klasicistní vrstvě – především šlo o silně narušené omítkové vrstvy vlivem statického pohybu celé budovy. Tyto trhliny a defekty byly jak v úrovni omítkových vrstev, tak v úrovni zdiva. Bylo tedy nutné tyto defekty hloubkově zajistit injektáží a posléze doplnit vápenným štukem vhodné frakce. Injektáže byly prováděny ve dvou etapách na sebe bezprostředně navazující. Jako prekonsolidant omítkových vrstev sloužil 2% roztok vodné akrylátové disperze Primal SF 016, opakovaně. Omítkovina byla předmáčena lihovou vodou pro lepší penetraci. Jako hlavní hloubkový konsolidační prostředek byl zvolen čistě vápenný komerční prostředek – Ledan D2. V místech okenních podhledů bylo nutné omítky s barevnou vrstvou zajistit lokálními přelepy, pomocí gázy a metylcelulozy a následně statickými podpěry, které zajišťovaly omítkové vrstvy během injektáže od úplného odpadnutí. Tyto přelepy byly po zajištění uvolněných vrstev odstraněny. Hloubkové konsolidanty lokálně aplikovány pomocí injekčních stříkaček. Uvolněné, potrhání, místy zcela chybějící originální omítkové vrstvy vytmeleny čistě vápenným štukem vhodné frakce a poměru, shodné s okolními originálními omítkami. Na některých místech bylo nutné defekty dozdít úlomky cihel (trhliny byly na některých místech skrz celou tloušťku zdiva). Trhliny v omítkových vrstvách, způsobené statickým pohybem, byly současně částečně přenechány na „stavební injektáž“, a to tak, že se ponechaly v délce celé trhliny obnažené otvory o průměru 15 mm v rozestupu cca 10 cm. Tyto otvory byly po aplikování stavební injektážní směsi dotmeleny. Barevná vrstva byla předpenetrována nástřikem lihové vody a konsolidována opakovanou aplikací taktéž nástřikem 2% vodné akrylátové disperze Primal SF016. Nástřik byl opakovaný podle nutnosti tak, aby byla barevná vrstva dostatečně izolována od nového přeštukování. Exponovaná již zakonzervovaná klasicistní malba byla přeštukována do úrovně starší štukové vrstvy a připravena na první malířský nátěr.

Dokumentace hodnotných nástěnných maleb

Restaurátorská malířská dokumentace obsahovala přesný popis maleb, motivů, jejich rozčlenění, velikost dekorů, použitou barevnost, zakreslení

pauz v měřítku 1 : 1 a fotodokumentace dochované podoby in situ (viz *Restaurátorská malířská dokumentace, zámek Veltrusy – západní křídlo, šablo-*

nová výzdoba místností: 2.22, 2.21, 1.38, 1.18, 1.05, Pokorná A., Dis., 2015).

Místnost 2.22 – secesní výzdoba byla tvořena zdobným modrozeleným vegetativním motivem závěsu složených ze svislých oválných listů či jehněd různé velikosti doplněných prověšenými šlahouny, barevně kombinovány s krémově bílými plochami v některých průhledech. Podklad šablony na stěnách byl v barvě světlé šedozelené, motiv pojednává celé plochy stěn (obr. 4).

Místnost 2.21 – secesní výzdoba byla tvořena jednoduchým šablonovým tiskem modrošedých trojlístků se dvěma svislými čárkami na světlém modrošedém podkladu v ploše stěn (obr. 5). Tato plošná malba byla ve výšce pod fabionem lemována páskem bohaté květinové šablony, tvořený soutiskem cca šest barev (obr. 6).

Restaurátorské práce

Místnost 1.13 – zde bylo přistoupeno k odkryvu a následnému restaurování fragmentů malby ve špaletách oken a přilehlé východní stěně obvodového zdiva. Zbylé tři stěny byly mladší příčky bez historické malířské výzdoby. Ve špaletách oken je malba tvořena tmavě šedivým jednoduchým rámem se světle šedou výplní rozdělenou bílou linkou, do stěn pak přechází přes roh. Meziokenní pole je vymezeno iluzivně profilovaným cca 10 cm silným tmavě hnědým rámem bohatě kresebně zdobným s vegetativními motivy – bílá linka stonku s barevnými kvítky a klásky (modrá a růžová kvítka, zelené lístky, hnědé klasy). Plocha výplně rámu je světle zelená, orámovaná cca 4 cm silným světle šedým páskem s růžovým a bílým linkováním. Malované dekory v pásčích rytmicky členící plochu stěn vykazují značné kvality. Malba je nanášena na zkrhlém vápenném nátěru temperovou technikou. Celá východní stěna s historickou výmalbou byla cca do jednoho metru osekána na úroveň zdiva, ve fabionu pak defekt po elektroinstalaci. Východní stěna byla silně staticky narušena. Omítkové a barevné vrstvy historicky a umělecky cenné výmalby byly velmi degradované. Koheze omítkové vrstvy byla narušena a barevná vrstva ve vrstvě dekorativní výmalby nesoudržná (obr. 8–12).

Místnost 1.14 – přistoupeno k odkryvu a restaurování fragmentů malby v okenních špaletách východní stěny s barokní dekorativní výmalbou – červené nepravidelné rámování s tmavě vínovou linkou s okrovou výplní a šedou mřížkou se zvonečky. Malba je zčásti karbonizovaná, dobře propojená s podkladem. Časově tedy spadá před rok 1754, kdy byly omítány tyto stěny. Malba je zběžná, lze tedy předpokládat, že jde pouze

Místnost 1.35 – celá plocha stěn ve světlé šedozelené barevnosti zdobena šablonou s vegetativním motivem drobných lístků doplněných vodorovným šrafováním (obr. 7). S touto výzdobou stěn pravděpodobně souvisí i iluzivní profilace a dekorativní pás s vejcovcem ve fabionu a malířsky provedený červený pás vlčích máků pod fabionem.

Místnost 1.18 – malířská výzdoba z doby působení ruské armády na zámku Veltrusy – jednoduchá plošná malba s vysokým malovaným soklem, lemovaným páskem červené solitérní jednoduché šablony kvetoucí rostliny. Dveřní oblouky byly zdobeny střídajícím se motivem pěticípé hvězdy a zmenšeným motivem zkřížených dělostřeleckých hlavních. V místnosti byly malovány taktéž solitérní motivy rudé pěticípé hvězdy s bílým srpem a kladivem na stropě a malovaný věnec s nápisem CCCP s rudou vlajkou.

o freskovou podmalbu, finální podoba byla poté dotvořena v secco. Malba přechází za roh do stěn v monochromním světle šedém vápenném nátěru. V suprafenestře je zřetelná okrová barevná vrstva, totožná se špaletou, s fragmenty tmavě hnědého dekoru. Jde pravděpodobně o vrstvu secco k freskové podmalbě, dochovanou značně fragmentárně. Malby ve špaletách zabíhají až ke kraji osazení oken, bez větších vysprávěk. V šířce celé stěny je malba osekána do výše zhruba jednoho metru na úroveň zdiva, ve fabionu pak defekt po elektroinstalaci. Typ a míra poškození je víceméně totožná s místností 1.13 (obr. 13–18).

» TECHNOLOGICKÝ POSTUP PRACÍ

Odkryv maleb byl prováděn restaurátorskými kladívky a skalpely. Malba byla následně dočištěvána pomocí skelných vláken a koňskou žíní. V místě vápenných zákalů bylo přistoupeno k obkladům s destilované vody. Již v průběhu odkryvu musela být převážně omítková vrstva pro svůj havarijný stav průběžně zpevňována a hloubkově injektována. Omítky byly nejprve prekondolovány pomocí injekčních stříkaček 2% vodnou akrylátovou disperzí Primal SF016 a následně hloubkovým vápenným konsolidačním prostředkem Ledan D2. Povrch malby byl po jejím očištění plošně fixován 2% roztokem vodné akrylátové disperze Primal SF016, barevná vrstva byla následně tamponována. Defekty a chybějící omítky byly lokálně tmeleny a doplňovány vápenným štukem vhodné frakce. Tmely byly opatřeny tónovaným vápenným pačokem. Retuše byly prováděny minerálními pigmenty pojenými 2% vodnou akrylátovou disperzí Primal SF016 technikou tzv. nápodobivé retuše.

Obr. 8–12.
Místnost 1.13.

Obr.13–18.
Místnost 1.14.

Obr. 19-21.
Místnost 1.14.

Obr. 22-23.

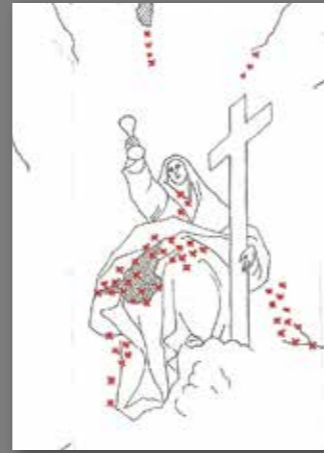
Obr. 24.

Obr. 25.

Obr. 26.

Obr. 27.

Obr. 28.

Obr. 29.

Obr. 30-31.

Obr. 32.

Kaple – místnost 1.16 – Strop kaple je plochý, s vysokým fabionem na dřevěné konstrukci. Dřevěná klenba i středové zrcadlo jsou pobity rákosou a omítnuty. Stav této konstrukce byl havarijný – dřevěné podbití bylo na četných místech ztrouchnivělé. Mezi omítkou, jež držela pohromadě jako křehká skořepina a dřevěnou konstrukcí vznikly hluboké dutiny. Při větších otřesech tedy hrozilo zhroucení celé stropní konstrukce, zčásti nesené novější pomocnou konstrukcí. Nynější malířská výzdoba kaple byla ve stavu celkové degradace. Barevná vrstva byla zpráškovatělá, v převážné míře zcela odpadala. Částečně dobře dochovaný je středový nástropní obraz (alegorie Církve – ženská figura s křížem a kalichem) z 2. poloviny 18. století s mladší přemalbou. Ve fabionu jsou zřetelné fragmenty architektonické ornamentiky a dvě figurky amorků uprostřed dekorativních rozvilin na východní a západní stěně (obr. 19–21). V místě, kde svrchní omítka s malbou odpadla, byla zřetelná linka podkresby světlou železitou červení (obr. 22–23). V bočním světle je také dobře patrná rytá podkresba (obr. 24). Barevná vrstva byla silně zpráškovatělá, na mnohých místech zcela odpadla.

» TECHNOLOGICKÝ POPIS ZAJIŠŤOVACÍCH A RESTAURÁTORSKÝCH PRACÍ

Nejprve bylo přistoupeno k plošné fixaci v oblasti přelepů 2% vodnou akrylátovou disperzí Primal

SF 016, opakovaně. Dále byly aplikovány přelepky, které zajišťovaly malbu při stavebních opravách na krově před úplným zborcením. Přes již provedené celoplošné přelepky byly navrtány nerezové vruty propojující omítkové vrstvy s dřevěným podbitím. Vruty byly aplikovány zhruba 20 cm od sebe v šachovnicové pozici vždy v místě statických trhlin a uvolněné masy omítky (obr. 25). Dále byly provedeny vývrty do úrovně dřevěného podbití ve vytipovaných částech malby a využito hloubkového zpevnění pomocí systému dřevěných kolíků s pěnovým adhezivem, ve shodném systému jako nerezové vruty (obr. 26). Po vytvrnutí pěnového adheziva byly zcela odstraněny nerezové vruty. Současně byly omítkové vrstvy, které na mnohých místech jevíly známky úplného nebo částečného odpadnutí injektovány hloubkovým vápenným konsolidantem Ledan D2 (obr. 27). Defekty byly vytmeleny vápenným štukem vhodné frakce a pačokovány (obr. 28). Druhotné přemalby byly odstraněny pomocí iontoměničce – katexová forma (Purolite C 100H) v methylocelulóze, místy opakovaně (obr. 29).

Retuše prováděny minerálními pigmenty pojenými 2% roztokem vodné akrylátové disperze Primal SF016 technikou tzv. nápodobivé retuše (obr. 30–31). Dekorativní malby ve fabionu rekonstruovány historickými technikami v kombinaci kresebných perforovaných paуз a malířských šablon (obr. 32).

Rekonstrukce maleb

Rekonstrukce maleb prováděny podle prokazatelných fragmentů originální malby nebo po schválení malířského návrhu zástupci památkové péče. Technika malby byla zvolena shodná jako u retuše originální malby, tedy minerální práškové pigmenty pojené 2% roztokem vodné akrylátové disperze Primal SF016 (obr. 33). Vyjma poslední výše zmiňované místnosti

1.37 s rekonstrukcí iluzivních kachliček, kde bylo použito komerčního výrobku zn. Primalex vhodné barevnosti, který byl následně ještě tónován. Na závěr byla malba celoplošně patinována silnější koncentrací akrylátové disperze s práškovými pigmenty tak, aby se co nejvíce přiblížila vytipovaným částem původní malby, které byly restaurovány (obr. 34).

Obr. 33.

Obr. 34.

Zahradnické služby v areálu státního zámku Veltrusy

Václav Kraut

V rámci zahradnických úprav byla provedena:

a) obnova ovocného sadu dle projektové dokumentace *Obnova ovocného sadu mezi sušárnou a pavilonem Marie Terezie v areálu zámeckého parku Veltrusy*, Gabriel s.r.o., leden 2011 – součástí díla není dodávka rostlinného materiálu, rostlinný materiál zajistí objednatel;

b) výsadba a terénní úpravy dle projektové dokumentace *Návrh výsadeb mezi Červeným mlýnem a pavilonem Marie Terezie*, Ateliér ekologie a krajinářské architektury ing. Milada Svrčková, ing. Josef Krause, červen 2012;

c) výstavba pařeniště dle projektové dokumentace *Schola naturalis – SZ Veltrusy pařeniště v zámecké zásobní zahradě*, ing. arch. Petr Dostál, listopad 2012.

Obnova ovocného sadu

Zadání projektu vycházelo z požadavku na návrat k historicky doložitelnému pěstování ovoce na Veltuském statku. Nový koncept měl vycházet z historických podkladů a rešerší, zároveň však bylo nutné zohlednit současné možnosti a požadavky. Pro založení sadu byl zvolen pozemek s p.č. 983/1 v severní části zámeckého parku Veltrusy. Jak vyplývá z historických map areálu (*Křížek 1785; Straufek 1820*), rozkládaly se zde v místech mezi Holandským statkem, sušárnou ovoce a pavilonem Marie Terezie pravidelné ovocné výsadby ve formě ovocných sadů i pravidelných ovocných školek. Dle dostupných informací veltruské panství vynikalo vlastní významnou produkcí ovoce, která přinášela velký zisk. Je zřejmé, že na území byla pěstována celá řada ovocných druhů, některé ovšem pouze v malém počtu několika kusů. Velká část stromů byla vysazena ve štěpnicích. Ovoce se pěstovalo na několika lokalitách. Tyto lokality se měnily nejen geograficky, ale pro některé z nich bylo používáno i jiné pojmenování (*Kovalda 2010*).

Veltruský pamětník, pan Špecinger (*2010*) uvedl, že v Rodinném archivu Chotků byly vedeny výkazy o výsadbě a odstraňování stromů a prodeji ovoce od roku 1776. Zmiňuje především lidové názvy pěstovaných odrůd, z těchto pramenů ovšem nelze přesně určit o jaké odrůdy se jednalo. Dle záznamu pana Špecingera byly pěstovány tyto ovocné stromy (seřazeno dle počtu stromů):

- » *jabloně* – Míšenská, Panenská (největší zastoupení), Pergamentky, Sláďata, Malvazinky, Renety, Šípková jablka, Syřečky
- » *třešně* – Chrupavky, Vajksle
- » *višně*
- » *hrušně* – 10 druhů hrušní, nejčetnější byly Čáslavky
- » *švestky*
- » *ořechy* – pěstovány málo, jen pro potřebu kuchyně
- » *meruňky a broskve* – jen pro potřebu kuchyně, pěstovaly se v zahradách poblíž zámku

Nejvíce tedy byly, dle těchto seznamů, pěstovány jabloně a třešně. Počet odrůd nebyl nikterak veliký, pěstovala se zhruba desítky odrůd jablek a hrušní, menším počtem odrůd byly dále zastoupeny ostatní ovocné druhy. Z historických pramenů se podařilo dopátrat několik odrůd, které zde byly pěstovány. Většinou se ovšem jedná o lidové názvy. Pod jedním lidovým názvem může být míněno několik odrůd, kdy každá je typická pro jinou oblast. Bylo tedy potřeba zvolit ovocné odrůdy, které vycházejí z dřívějšího sortimentu a zároveň jsou dnes a za daných podmínek prostředí schopny poskytnout kvalitní výnosy při zachování jedinečných vlastností ovoce. Dalšími důležitými faktory výběru bylo estetické a krajinnotvorné působení sadu a dostupnost odrůd na současném trhu.

Parametry projektu

Řešené území celkem – 74 000 m²
 Výsadba ovocných dřevin v sadu – 323 ks
 Výsadba ostatních dřevin – 66 ks
 Založení lučního trávníku, sad – 40 000 m²
 Založení lučního trávníku, ostatní plocha – 34 000 m²

Technologie založení

Před založením výsadby se na pozemku odstranil stávající ruderalní porost a celá plocha se ošetřila totálním herbicidem, poté se přeoral a urovnila. Následovala vlastní výsadba ovocných dřevin a byla provedena mechanická ochrana každého stromku. Bylo realizováno oplocení celého ovocného sadu, které je nejspolehlivější ochrannou proti okusu zvířat i proti případnému vandalismu. Plocha mezi ovocnými stromy byla zatravněna. Zbytek plochy (mimo vlastní plochu sadu) byl oset jako květnatá louka.

» OBNOVA OVOCNÉHO SADU – RIZIKA Z POHLEDU DODAVATELE

Projektová dokumentace (PD) byla připravována od roku 2010, odevzdání aktualizovaného projektu bylo v roce 2012.

Riziko 1) Odrůdy navržených ovocných stromů v tomto projektu nejsou obvykle na trhu dostupné. Je třeba vždy navrženou specifikaci konzultovat při zpracování PD s odbornými pěstiteli a stromy objednat v předstihu tak, aby byly v termínu realizace již dostupné v navržené specifikaci (druh, velikost, počet). Zde bylo velmi správné a účelné rozhodnutí zadavatele stromy zajistit vlastními zdroji v dostatečném předstihu, protože není možné z výše uvedených důvodů čekat až do výběru zhotovitele. (Výběrové řízení proběhlo v lednu 2014, konečný termín realizace díla byl v listopadu 2014). Nevýhodou pro zadavatele bylo, že záruku za dodaný rostlinný materiál nemohl přenést na dodavatele, neboť dodávka stromů nebyla součástí díla. Jelikož bylo ale prioritní dílo realizovat v daném termínu, je tato skutečnost nevýznamná. Možné riziko úhynu stromů v řádu kusů zdaleka nepřesáhne ztráty, které by vznikly při nemožnosti dokončit dílo z důvodu nedodání ovocných stromů.

Riziko 2) Při realizaci zahradnických prací probíhaly v objektech zámku i práce jiných subjektů. Konkrétně v ovocném sadu to byla realizace přípojky vody a elektra k Selskému domu. Riziko spočívalo v narušení plánu výsadby ovocných stromů. Bylo nutné v průběhu realizace tuto záležitost koordinovat tak, aby zůstal rastr výsadby zachován, což se v tomto případě naštěstí podařilo.

Výsadba a terénní úpravy u pavilonu Marie Terezie a Červeného mlýna

Projekt obnovy tvarování svahů hráze a oválného valu vymezujícího po obvodu památník Marie Terezie a s tím související obnovu alejí jírovců, které byly poškozeny po povodni v roce 2002. Součástí projektu byla též obnova osově a obvodové cesty, včetně schodiště s rampou ke studni. Základem byly terénní průzkumy, archivní materiály a archeologické objevy (schodiště).

Na starších plánech parku – před rokem 1800 – byl prostor památníku Marie Terezie zakreslován jako více méně oválná plocha (ostrov) mezi rameny Vltavy, které se vždy po povodních různě měnily. Památník Marie Terezie byl postupně dokončován kolem roku 1800. Dokládá to soubor historických dokumentů objevených v archivech v nedávné době, v průběhu zpracování projektu předávaných památkovým ústavem. Podklady byly grafické i psané.

Úprava valů kolem pavilonu Marie Terezie

Spočívala v úpravě tvarování/svahování náspů protipovodňové hráze a valu ve tvaru elipsy, blízkí se historickým pramenům. Obnoveno bylo také přístupové schodiště s rampami ke studni a komunikace v příčné ose a obvodová cesta. Náspy ve stávajícím stavu byly zbaveny všech porostů včetně vytrhání pařezů a bylo obnoveno výrazně strmější svahování podle historických pramenů. Podle památkových pokynů bylo obnoveno schodiště, vedoucí na korunu hráze. Obnoveny byly rovněž vnitřní komunikace s maltovým povrchem na oválné louce. A to jednak cesta v příčné ose, kolem pavilonu ke schodišti a okružní cesta podél valu. Cesty byly navrženy jako občasně pojízdné s předpokládaným pojezdem kočárů tažených koňmi. Cesty jsou lemovány obrubou z dubových prken. Plochy koruny valu i svahy byly osety trávou. Ve vrstvě ornice byla na základě zkoušky položena ztužující kokosová textilie a trávník byl zaset hydroosevem – nástřikem směsi osiva, komponentů (protierozní přísady, hnojivo, mulčovací materiál) na osévanou plochu za pomoci speciálního zařízení. Výstupní rampy od schodiště jsou štětované. Na hraně koruny hráze byl (dle historických pokynů) pro zmenšení spádu vložen na obou ramenech pískovcový stupeň. Povrch štětované plochy je z důvodu odvodnění skloněn dovnitř oblouku a na okraji opatřen rovněž štětovaným úžlabím pro odtok vody.

Sadové úpravy

Káceny byly všechny stromy na hrázích oválu a stromy vně oválu zastiňující bezprostředně hráze oválu. Obnova alejí na koruně elipsoidního valu a protipovodňové hráze byla provedena po ukončení

terénních prací. Alejové stromy – jírovce – byly vysazeny uprostřed koruny valu a na vnějším okraji koruny hráze.

Druhá skladba

Alejové stromy (obvod kmene 16–18 cm):
Aesculus hippocastanum – jírovec maďal – 88 ks
 Celkem – **88 ks**

Odrostky:

Acer campestre – javor babyka – 4 ks
Fraxinus excelsior – jasan ztepilý – 6 ks
Quercus robur – dub letní – 6 ks
 Celkem – **16 ks**

Založení květinového záhonu

U pavilonu Marie Terezie byly z obou okenních stran založeny záhony pro květiny. Záhony jsou lemovány dřevěnými fošnami, podobně jako mlatové cesty.

Výsadby mezi Červeným mlýnem a pavilonem Marie Terezie

Projekt řešil obnovu porostů podél části kanálu vltavského slepého ramene, které byly nejvíce poškozeny po povodni v roce 2002. Aktuálnost obnovy porostů rovněž podporovala nutnost odclonit park od optického kontaktu s dálnicí a zvláště hluku, který proniká bez překážky do prostoru parku.

Kácení dřevin

Káceny byly pouze stromy suché a odumírající, nebo nakloněné, rostoucí v blízkosti cesty.

Výsadby

Pro obnovu porostů byly zvoleny odrostky 1,5–2 m, výškou překonají rumištní porost, který je dnes v prostoru bez dřevin. Při výsadbě bylo respektováno původní koryto Vltavy a v jeho prostoru se nevy-sazovalo. Na okraji plochy určené pro výsadbu jsou podél cesty vysazeny nepravidelně vzrostlé solitérní stromy stejných druhů jako odrostky.

Druhá skladba

Alejové stromy (obvod kmene 14–16 cm):
Quercus robur – dub letní – 7 ks
Tilia platiphyla – lípa velkolistá – 3 ks
 PO1 – *Populus nigra* – topol černý – 3 ks
 Celkem – **13 ks**

Solitérní stromy:

Acer campestre – javor babyka – 1 ks
Acer platanoides – javor mlč – 3 ks
Acer pseudoplatanus – javor klen – 1 ks

Alnus glutinosa – olše lepkavá – 1 ks
Carpinus betulus – habr obecný – 3 ks
Fagus sylvatica – buk lesní – 3 ks
Platanus acerifolia – platan – 1 ks
Prunus avium – třešeň ptačí – 4 ks
Quercus robur – dub letní – 8 ks
Tilia platiphyla – lípa velkolistá – 2 ks
Ulmus laevis – jilm vaz – 4 ks
 Celkem – **32 ks**

Odrostky:

Acer campestre – javor babyka – 12 ks
Acer platanoides – javor mlč – 10 ks
Acer pseudoplatanus – javor klen – 15 ks
Abies alba – jedle bělokorá – 11 ks
Alnus glutinosa – olše lepkavá – 25 ks
Carpinus betulus – habr obecný – 25 ks
Fagus sylvatica – buk lesní – 15 ks
Fraxinus excelsior – jasan ztepilý – 75 ks
Malus sylvestris – jabloň lesní – 17 ks
Populus nigra – topol černý – 100 ks
Populus alba – topol bílý – 25 ks
Prunus avium – třešeň ptačí – 15 ks
Quercus robur – dub letní – 50 ks
Salix alba – vrba bílá – 25 ks
Tilia platiphyla – lípa velkolistá – 15 ks
Tilia cordata – lípa srdčitá – 12 ks
Ulmus laevis – jilm vaz – 12 ks
Ulmus carpiniifolia – jilm habrolistý – 13 ks
 Celkem – **536 ks**

Založení trávníku

Na navázce na břehu náhonu u Červeného mlýna byl vyset trávník. Po posečení buřně byla plocha zkyprěna kultivátorem a do urovnané plochy byla zaseta parková směs.

» VÝSADBY A TERÉNNÍ ÚPRAVY MARIE TEREZIE A ČERVENÝ MLÝN – RIZIKA Z POHLEDU DODAVATELE

Projektová dokumentace byla připravována od roku 2006, odevzdání aktualizovaného projektu bylo v roce 2012.

Výstavba pařeniště

Pařeniště se skládá ze tří objektů, částečně zapuštěných pod úroveň terénu. Obvodovou konstrukci pod terénem tvoří betonové prefabrikáty, nadzemní část obvodové fošny a dřevěná pařeništní okna.

Riziko 1) U projektu, kde se provádí kácení dřevin, jejichž inventarizace probíhala v minulých letech, hrozí téměř vždy riziko změny velikosti (průměru kmene) a počtu stromů. Tyto specifikace se mohou lišit – stromy vyrostou, spadnou atd. V tomto konkrétním případě jsme jako zhotovitel větší velikost kácených stromů neřešili, protože po našich zkušenostech z podobných projektů s touto skutečností počítáme již při ocenění rozpočtu. Je ale možné, že v některých případech by to mohl být pro zhotovitele zásadní problém, který by vyvolal řadu změn projektu, které ale nejsou vždy s ohledem na způsob financování žádoucí.

Riziko 2) Na objektu valu PMT probíhaly zemní práce, které vycházely ze zaměření z předchozích let. Riziko spočívalo v tom, že poměry na řešeném objektu se mohly za ta léta změnit tak významně, že by položkový rozpočet nemusel zcela souhlasit s realitou. V tomto případě došlo k odchylce v bilanci zemin, kterou zřejmě zapříčinily předchozí povodně. Bylo nutné provést nové geodetické zaměření, přepočítat kubatury zemin a najít takové řešení, aby byl dodržen projekt a výkaz výměr. V tomto případě se to po konzultaci s projektantem, zadavatelem a správou zámku podařilo.

V obou případech nelze zřejmě dopředu předpovídat možné změny stavu místních podmínek a zanést je tak do projektové dokumentace. Dalo by se navrhnout, aby projektant do rozpočtu dával položky prací na inventarizaci dřevin a geodetické zaměření, které provede vybraný zhotovitel a na základě kterých budou provedeny změny. Otázkou je, jak by se dalo toto opatření realizovat v praxi. Jako zhotovitel to řešíme případnou prohlídkou místa realizace a tato rizika se snažíme zahrnout do nabídkové ceny.

Optimálním řešením je kvalitně zpracovaná projektová dokumentace, erudovaná kalkulace nabídkové ceny a při realizaci je zadavatel vstřícný řešit případné změny.

Pařeniště je zavlažováno poloautomatickým závlahovým systémem s horní záhlavkou (rozprašování).

S ohledem na charakter a jednoduchost stavby, byla realizace bez rizik.

Rizika při provádění sadových úprav

Při sadových úpravách je obecnou zásadou nutnost dodržovat agrotechnické lhůty. Podstatný je také vliv počasí (mráz, déšť). Kácet stromy lze jen ve vegetačním klidu, pokud není udělena výjimka. Výsadby balových stromů lze provádět pouze na jaře do poloviny dubna a od pozdního podzimu, kdy stromy nemají listy a kdy je možné je vydobývat v okrasných školkách. Zemní práce – přípravu půdy, např. pro založení trávníků není možné provádět v deštivých dnech, když je půda promáčená. Podobné je to se založením trávníků. Chemické odplevelení před výsevem a před výsadbou je možné provádět jen když neprší a je teplo. Doba působení postřiku je cca 14 dní. Optimální je založení v suchém období zjara, či na konci léta, kdy poté následuje dostatek srážek. Výjimkou jsou trávníky pod automatickou závlahou.

Zhodnocení účasti na projektu

Společnost Gabriel, s. r. o. se zúčastnila jako zhotovitel části projektové dokumentace, a po té i jako vítěz výběrového řízení realizace projektu pod názvem „Zahradnické služby v areálu státního zámku Veltrusy“. Zadavatelem byl Národní památkový ústav.

Spolupráce se zadavatelem na zpracování části PD probíhala bezproblémově. Veškeré informace potřebné ke zpracování PD byly ze strany zadavatele dodávány včas a byly současně konzultovány na kontrolních dnech. Nejvíce času zabraly historické rešerše. PD byla předána dle domluvených termínů.

Výběrové řízení na dodavatele služeb proběhlo ze strany zadavatele korektně. VŘ hodnotíme jako dobře administrované. Podklady k VŘ byly kvalitní a nabídka bylo možné zpracovat bez potřeby dalších dodatečných informací.

Realizace byla bez závažnějších potíží. Byly prováděny pravidelné kontrolní dny. Na požadavky

To vše v návaznosti na stavební práce, např. výstavbu komunikací, instalaci herních prvků, prvků drobné architektury apod.

Tyto uvedené skutečnosti mohou významně ovlivňovat termíny realizace projektů, kde jsou součástí sadové úpravy. Při plánování harmonogramů projektů, ať už časových či finančních, je zapotřebí brát tyto zásady v potaz. Je třeba mít také na vědomí, že u veškerých prvků zeleně musí po vlastní realizaci probíhat tzv. následná dokončovací a udržovací péče, jinak nelze zaručit jejich funkčnost.

Většinu rizik by měla eliminovat kvalitně zpracovaná projektová dokumentace a dobře administrované výběrové řízení, které probíhá s dostatečným předstihem před začátkem realizace, aby termín realizace byl alespoň jedno celé vegetační období.

zhotovitele reagoval zadavatel včas a nedocházelo tak k zásadním posunům dílčích termínů prací. Současně byly zadavateli předávány plány práce, což mělo pozitivní vliv na koordinaci prací s dalšími subjekty podílejícími se na projektu obnovy areálu zámku Veltrusy. Kontrolní dny hodnotíme jako velmi dobré. V této souvislosti je potřeba vyzvednout činnost TDS, která měla pozitivní vliv na úspěšnou realizaci prací.

Naše firma se účastnila v minulosti mnoha veřejných zakázek. Tento projekt, v porovnání s ostatními podobnými, hodnotíme jako jeden z nejlepších. Důvodem je kvalitně zpracovaná projektová dokumentace, dobře připravené a administrované výběrové řízení a následná bezproblémová spolupráce všech zúčastněných osob. Koordinace projektu byla na velmi vysoké úrovni a z pohledu zhotovitele byla k jeho úspěšnému dokončení klíčová.

Ovocný sad

Mgr. Radim Lokoč, Ph.D.

Projekt ovocného sadu vychází ze současného půdorysného tvaru pozemku a je koncipován na celou výměru. Zaujímá plochu 4,1 ha a navazuje na cestu směřující k zámku. Lemován je stavbou bývalé sušárny ovoce a Holandským statkem. Ze západní strany je plocha sadu vymezena stromořadím ořešáků královských (*Juglans regia*) ve sponu 10 × 10 m.

Ovocný sad má podobu tradičního extenzivně využívaného sadu. Vysokokmeny jaderovin (jabloní a hrušní) a peckovin (slivoně a třešně) jsou vysázeny v trojúhelníkovém sponu ve vzdálenosti 12 m. Spon je stejný u všech druhů bez ohledu na vzrůstnost, aby byla zachována historicky doložená pravidelnost sadu s přímými průhledy, zároveň aby bylo

'Kalvil červený podzimní'.

umožněno lepší oslunění korun a proudění vzduchu mezi jednotlivými stromy. Řady jsou orientovány rovnoběžně s přístupovou cestou vedoucí od zátku dále k sušárně ovoce a Červenému mlýnu. Stejně byly řady stromů vyobrazeny i na historických mapách. Orientaci směru řad sever–jih umožňuje lepší oslunění korun v ranních a odpoledních hodinách. V tomto směru jsou také všechny řady označeny písmeny A–Z a v nich číslovány jednotlivé stromy.

Jednotlivé ovocné druhy jsou umístěny v samostatných celcích – 1. ve tvaru trojúhelníku nebo lichoběžníku; 2. v pruzích o dvou řadách. Prostorové rozvržení jednotlivých skupin ovocných druhů zohledňuje kromě rozdělení do druhů také vzrůstnost daného ovocného druhu – od jihovýchodu k severozápadu jsou takto řazeny skupiny či linie: hrušně a třešně – jabloně – hrušně – jabloně – slivoně. Peckoviny (třešně a slivoně) jsou umístěny v samostatných celcích ve tvaru trojúhelníku v protilehlých stranách sadu.

Na jihu umístěné **třešně** lemují z jedné strany chodník vedoucí od sušárny k Holandskému statku. Trojúhelníkový půdorys třešňového sadu podtrhuje kompaktnost. **Slivoně** v severní části tvoří lichoběžníkový útvar, v němž vzhledem k počtu odrůd dominuje 'Švestka domácí', jež symbolicky zaplňuje rohy a zároveň střed této plochy. **Jabloně**, jež tvoří nejpočetnější skupinu ovocných druhů, zaujímají tři celky lichoběžníkového a trojúhelníkového tvaru, rozdělené liniemi hrušní. **Hrušně**, jež tvoří nejvzrostnější a nejdominantnější koruny, jsou vysázeny ve třech liniích, složených ze dvou řad. Oddělují celky jabloní a zároveň tvoří lem sadu na jihovýchodním okraji u cesty. Dvojřadí hrušní

má zároveň podtrhovat výraz aleje. Umístění dvou těchto linií ve středu sadu je koncipováno tak, že spodní řada je souběžná s jihovýchodním okrajem sadu, horní řada je pak rovnoběžná se severním okrajem sadu. Obě linie se dotýkají na východní straně sadu, a z tohoto místa je umožněn průhled a průchod do obou dvouřadých linií. V jednotlivých řadách, vyjma slivoní, se odrůdy střídají tak, že nejsou nikdy dva stromy jedné odrůdy vedle sebe, zpravidla se střídají více vzrůstné odrůdy s odrůdami s menším vzrůstem. Na okrajích jsou umístěny stromy vzrůstnějších odrůd, jež tvoří mohutné habitusy. Ve skupině slivoní hraje dominantní roli odrůda 'Švestka domácí', jež je rozmístěna tak, že tvoří skupiny na okrajích a ve středu této části.

Požadavek na edukační význam sadu je vyřešen formou edukativního chodníku, jež začíná u Holandského statku a směřuje k sušárně, dále zatáčí ostře doleva a prochází přibližně středem sadu k severu, kde podél první řady slivoní směřuje doprava k jednomu z východů ze sadu. Kolem této osy, která ve svém průběhu opisuje písmeno S, jsou zastoupeny všechny odrůdy obsažené v jednotlivých družích, které budou označeny tabulkami s informacemi o odrůdách.

Odrůdová skladba byla zvolena po konzultacích s ovocnáři, dle historických podkladů převážně z období 18. a 19. století a s ohledem na současné podmínky prostředí (viz článek P. Eclera v této kronice). Dle konceptu byly vybírány **historické odrůdy**, tzn. odrůdy **vzniklé před rokem 1870**. Nejvíce jsou, v souladu s historickými záznamy, zastoupeny jádroviny, jablka zahrnují největší část plochy, téměř $\frac{2}{3}$ z celkového počtu 326 vysázených kusů.

Sad před zahájením prací — v jejich průběhu (foto J. Mrázek) — a po dokončení výsadby ovocných stromků (foto K. K. Brzák, 2015).

Zastoupení stromů jednotlivých ovocných druhů

Jabloně – 189; hrušně – 73; slivoně – 36; třešně – 28

Do obnovované aleje je vysázeno 52 ks ořešáku královského, polopapíraku (Juglansregia).

Jabloně	189
Ananasová reneta	9
Baumannova reneta	9
Blenheimská reneta (obr. 1)	9
Car Alexander	10
Citronové zimní	11
Dielova máslovka	6
Gdaňská hranáč	3
Gdaňský hranáč (obr. 2)	10
Grávštýnské (obr. 3)	9
Holovouské malinové	11
Hornokrajské malinové	10
Kalvil bílý zimní	9
Kalvil červený podzimní	9
Kožená reneta zimní	9
Krátkostopka královská	9
Londýnské	10
Míšeňské (obr. 4)	10
Panenské české (obr. 5)	10
Parména zlatá zimní	8
Řehtáč soudkovitý (obr. 6)	9
Ušlechtilé žluté	9
Vejlímek červený	9

Hrušně	73
Amanliská	6
Ananaska česká	7
Avranšská (obr. 7)	5
Děkanka letní	6
Charneuská (obr. 8)	5
Madame Verté	5
Máslovka šedá podzimní	6
Muškatelka letní	6
Pastornice	5
Solanka (obr. 9)	6
Špínka (obr. 10)	6
Williamsova	4

Slivoně	36
Malvazinka (obr. 11)	4
Mirabelka nancyská (obr. 12)	5
Špendlík žlutý (obr. 13)	6
Švestka domácí (obr. 14)	15
Zelená renklóda	6

Třešně	28
Dönnisenova žlutá (obr. 15)	5
Lyonská raná	5
Mšenská jánovka	5
Napoleonova	4
Tropričterova	5
Velká černá chrupka	4

Popis některých odrůd jednotlivých vysázených ovocných druhů

» JABLONĚ

Baumannova reneta

Původ: Belgie, začátek 19. století, odtud se rozšířila do celé Evropy

Nenáročná odrůda, rostoucí v každé půdě, nemá ráda sucho a těžký jíl. Plodnost je stálá a každým druhým rokem velmi dobrá. Plody jsou mírně zploštělé, váží okolo 140–200 g, jen výjimečně bývají menší. Barva slupky je červená v prouzcích různých odstínů. Dužnina je bílá, chruplavá, hojně šťavnatá, kořenitá, dobrá. Nemá se sklízet dříve než v polovině října, raději později. Uzává v prosinci a vydrží chutně až do května. Citlivější na strupovitost. Plody bývají při velkých úrodách až brakově drobné, k čemuž může dojít i na suchých a chudých půdách. Výborná odrůda na sušení.

Blenheimská reneta (obr. 1)

Původ: Oxford, Anglie, konec 19. století

Stromy mohutných korun širokého vzrůstu. Nesnáší suché půdy. Polohu žádají teplou, chráněnou, s vysokou vzdušnou vlhkostí. Pro drsné a zvláště větrné polohy se nehodí. Jako triploidní odrůda patří ke špatným opylovačům. Plody jsou až obrovské, ploše kulaté, se zlatožlutou hladkou slupkou, na sluneční straně začervenalou a pruhovanou, sklízí se ne dříve než začátkem října. Dužnina je žlutobílá, hutná, velmi šťavnatá, příjemně kořenitá, výborné chuti. Lze požívat od listopadu a vydrží do dubna.

Citrónové zimní

Původ: západní Evropa, velmi stará odrůda

Strom roste bujně a vytváří široké koruny, dožívá se dlouhého věku. Typický je velký dvojité pilovitý list. Plod je větší, tvarově proměnlivý, většinou ploše kulovitý. Slupka je velmi jemná, žlutá s červeným líčkem s výraznými lenticelami. Dužnina hrubší, bez výrazného aroma, přesto dobrá, osvěžující, což si udržuje až do pozdního jara. Velice úrodná odrůda, vhodná do drsnějších poměrů.

Gdanský hranáč (obr. 2)

Původ: neznámý, snad Pobaltí, snad je českého původu, velmi stará odrůda

Strom roste bujně, tvoří velké, široce kulovité koruny. Plod je středně velký, zhranatělekalvovitého tvaru, slupka je výrazně leskle červená, v plné zralosti masná. Dužnina zažloutlá, sladká, příjemné chuti. Velmi úrodná odrůda, plodnost bývá každoroční, málokdy vynechá. Citlivost na strupovitost je střední, je vhodný i do vyšších poloh, ale nikoliv uzavřených. Uzává postupně od půlky září, dobrou kvalitu si uchová zhruba do Vánoc.

Grávštýnské (obr. 3)

Původ: Německo (Holštýnsko)

Je to stará odrůda, známá již v 18. století. Obrovité stromy s nízkou plodností se do teplých poloh nehodí. Jako špatný opylovač vyžaduje cizí oplození. Žluté, červeně žíhané a poněkud žebnaté ovoce je výborné chuti a intenzivně voní. Proti strupovitosti je středně odolné, padlím trpí méně, proti mrazu je středně odolné. Zraje od září a vydrží pouze do listopadu. Jedna z nejchutnějších podzimních odrůd, odrůda pro labužníky.

Kožená reneta zimní

Původ: Francie, prastará odrůda

Ač miluje teplé polohy, stromy dobře rostou i v polohách vyšších, ale slunných, kde i ovoce dobře uzrává. Proti mrazu nejsou zvláště odolné. Vůči strupovitosti i padlím je značně odolná. Jablka s drsnou kožovitou slupkou se mají sklízet co nejpozději, jinak vadnou. Mají výbornou sladkou, renetovou chuť. Zrají v prosinci a vydrží do léta.

Londýnské

Původ: Anglie

Stromy tvoří koruny značně rozložené. Vyžaduje teplé, úrodné polohy, náročná odrůda. Hojněji je rozšířeno na Slovensku. Proti mrazu je vcelku odolné. Větší plody, charakteristické vystouplými žebry, jsou na sluneční straně narudlé. Šťavnatá dužnina má výbornou nasládlou, kořenitou chuť blízkou se 'Kalvilu bílému podzimnímu'. Je značně citlivé na padlím a strupovitost. Zraje v prosinci a vydrží do dubna.

Malinové holovouské

Původ: ryze česká odrůda z Holovous, kde se pěstuje již od počátku 19. století

Stromy s velkými, rozložitými až převislými korunami rostou dobře v polohách spíše vyšších, avšak chráněných před větry. Jsou velmi odolné vůči mrazu, v uzavřených polohách trpí strupovitostí. Plodí dosti pozdě, každým druhým až třetím rokem hojně. Zvláště ve vyšších polohách jsou pěstitelské výsledky zcela uspokojivé. Plody střední velikosti jsou charakteristické svalcem u stopky. Na povrchu jsou lesklé, základní žlutá barva je překryta víceméně temnou karmínovou červení. Slupka je dosti tuhá. Dužnina s příjemnou malinovou vůní, výbornou, sladce navinulou chutí bývá někdy úplně bílá, jindy červenavě prokvetlá. Chuťová delikatesa. Sklízí se koncem září, je ihned požitelná a vydrží i přes Vánoce.

Malinové hornokrajské

Původ: Holandsko

Koruny střední velikosti, výrazně převislé. Plodí na dlouhém dřevě. Plody jsou dosti velké, kuželovité kulovité, částečně zhranatělé, krásné. Slupka fialová, ojíněná. Odrůda má výraznou autoregulaci, nikdy nepřeplozuje a málokdy vynechává. Dužnina bílá, velmi dobré, navinule sladké chuti. Sklízíme začátkem října, vydrží do března, ale později moučnatí. Vhodná do vyšších poloh, dosti odolává strupovitosti.

Míšenské (obr. 4)

Původ: Legendární prastará zimní odrůda, jejíž původ není zcela jasný – jedna z legend uvádí, že si jej vzali s sebou čeští exulanti po bělohorské bitvě a odrůda pak v německých zemích zdomácněla, někdy je označeno za místo původu obec Míšňany na Budějovicku.

Strom roste velmi slabě, přesto vytváří obrovité stromy se světlezelenými malými lesklými listy. Plody jsou mdlé žluté barvy, na osluněné straně načervenalé, jemně rzivé. Dužnina je jemná chruplavá, méně šťavnatá s výbornou renetovitou kořenitou navinulou sladkou chutí. Dříve bylo jedním z velmi oblíbených jablek, používalo se i k výrobě jablečného vína.

Panenské české (obr. 5)

Původ: prastará odrůda, pochází z Čech, je hojně rozšířena i na Moravě, po 'Míšenském' převzala pomyslnou štafetu a bylo považováno za národní jablko

Stromům se dobře daří v půdách vlhčích, v půdách suchých bývá ovoce brakové. Plodnost začíná záhy po výsadbě a je vždy po dvou až třech letech velmi hojná. Panenské se hodí do otevřených poloh, stromy jsou statné s korunou vznosnou, jen spodní větve se poněkud sklánějí. Typický poznávací znak je habitus koruny s velkým množstvím vlků. Plody jsou celkem drobné, váží nejčastěji 60–90 g, zejména v roce velké úrody. Tvaru bývají měnlivého, kulovitěho, až baňatě kuželovitěho. Při sklizni, začínající začátkem září, jsou plody téměř souvisle červené, jen v zastíněných plodech prosvítá základní barva žlutozelená. Některé variety mají plody červeně proužkované. Typické jsou strupovité výrůstky. Bílá dužnina pod slupkou, někdy zrzňovělá, je jemná, hustá, šťavnatá, sladce navinulá, výborné, typicky panenské chuti. Uložené ovoce prozradí svou úplnou zralost vůní ale je požitelné i přímo ze stromu. Vydrží do dubna i déle. Nevadně, snese výborně přepravu i ukládání, neboť otlačení zasychají. Proti strupovitosti je značně odolné.

Parména zlatá zimní

Původ: nejistý, prastará odrůda, snad pochází z Anglie či Francie

Tato kdysi velmi populární odrůda bývá nazývána Zlatá reneta. Vyžaduje lepší, hluboké půdy a přiměřenou péči. Strom není příliš vzrůstný, je náchylný k rakovině. Ovoce je kolísavé váhy 80–170 g, plody jsou kuželovité až kulovité, sytě žluté a karmínově proužkované. Dužninu má výbornou, pravé renetové chuti, pro niž byla nazývána královnou renet. Češe se v první polovině října, ne dříve ne později, protože často padá, ovšem plody předčasně sklizené chuťově nijak neohromí. Plody dozrávají v listopadu a vydrží i do března, přepravují se bezvadně. 'Parména zlatá' byla nejpěstovanějším jablkem druhé poloviny 19. století a na počátku století dvacátého.

Řehtáč soudkovitý (obr. 6)

Původ: severní Německo, 1788

Velké dlouhověté stromy, s vysoce kulovitými korunami. Plod střední velikosti, dlouze válcovitý, s tenkou dlouhou stopkou. Po uzrání řehtáč. Slupka drsná, červeně pruhovaná. Dužnina je navinule sladká, velice dobrá. Perfektně mrazuodolná, strupovitosti odolává, hodí se i do drsných poloh. Vynikající odrůda na křížaly. Podzimní odrůda.

Ušlechtilé žluté

Původ: Anglie

Stromy jsou bujného vzrůstu, s mohutným i širokými korunami. Nejlépe prospívají v lehčích, obdělávaných půdách, suché a jílovité půdy nesnášejí. Proti mrazu je dosti otužilé a vhodné i do oblastí drsnějších. Plodnost je pozdější, potom však pravidelná a hojná. Plody jsou až nadprůměrní velikosti, vynikají krásně sytou žlutou barvou, avšak jsou dosti poškozovány obalečem jablečným. Bělavá dužnina má příjemnou, navinulou chuť. Zraje od října a vydrží i přes vánoce.

» HRUŠNĚ

Amanliská máslovka

Původ: Francie

Strom roste zdravě a vytváří mohutné koruny. Na půdu je nenáročná, nesvědčí jí sucho. Plod je středně velký až větší, slupka je hladká, jasně zelená, na sluneční straně může být lehce zarudlá. Jemné tečky pokrývají hustě celý plod. Dužnina je hodně šťavnatá, sladce kořenitá, chutná a vonná. Stromy bohatě každoročně plodí, češeme počátkem září, po několika dnech dozrává, přičemž barva plodů zůstává nezměněna. Jedna z nejúrodnějších hrušní vůbec.

Avranšská (obr. 7)

Původ: Francie, konec 18. století

Dosti vzrůstná odrůda, široce jehlancovitěho habitu. Plod je střední velikosti, protáhlejší, s typickým pstruhovým líčkem. Dužnina velice kvalitní, je lehce natrpklá, vynikající. Velmi úrodná hrušeň, méně vhodná do drsnějších poloh.

Dielova máslovka

Původ: Belgie, 1800

Stromy jsou dosti vzrůstné, široce jehlancovitě, typický je velký, kulatý list. Plod je dosti velký, baňatý, slupka žlutá s výraznými lenticelami. Dužnina je kvalitní, sladká s muškátovou příchutí, přitrpklá, velice dobrá. Velmi kvalitní zimní odrůda hrušně, v současnosti méně známa. Vhodná spíše pro teplejší polohy jako většina zimních odrůd.

Charneuská (obr. 8)

Původ: Belgie, 1. polovina 19. století

Dobrá půda, teplejší před větry chráněná poloha, to jsou základní předpoklady pro bohatou plodnost špičkového ovoce. Snáší i vysoké polohy, v mládí však trpí mrazy. Tvoří úzkou, vysokou, řídkou korunu, jejíž větve rozklesávají pod tíhou plodů. Plodit začíná záhy po výsadbě a plodí stále, zřídka příliš mnoho. Plody někdy mírně zhrbolené jsou často značně velké a dosahují váhy přes 200g. Hladká slupka je u zralých plodů barvy žluté, na sluneční straně někdy rudé. Dužnina překypuje šťávou a vyniká výtečnou sladce kořenitou chutí. Trhají se v druhé polovině září a dají se uchovat asi do konce října.

Madame Verté

Původ: Belgie, počátek 19. století

Stromům středního vzrůstu s široce jehlancovitou, vzpřímenou korunou, se daří v každé půdě, jen když není příliš suchá. Chorobami prakticky netrpí. Plody se dosti liší velikostí i tvarem, velké plody jsou chuťově nejlepší. Slupka je drsná, dosti tuhá, pokryta bronzově skořicovou rží, základní zelenožlutá barva prosvítá jen místy. Nažloutlá dužnina zralých plodů je máslovitá, šťavnatá, sladce navinulá, kořenitě chuti. Ovoce z dobrých poloh je skutečnou pochoutkou. Sklízí se co nejpozději, dozrává v prosinci a vydrží i přes únor.

Pastornice

Původ: Francie, polovina 18. století

Vzrůstná odrůda, tvořící krásné jehlancovité koruny. Typický je dosti velký list. Plod je lahvicovitě protáhlý, dosti velký, slupka je zelená. Dlouhá stopka je vyhnutá na stranu. Odrůda náročná na teplo. Jen v teplých polohách jsou plody skutečně dobré, z vyšších poloh často bez chuti. Strupovitostí trpí středně. Sklízíme postupně od října, dost padá.

Solanka (obr. 9)

Původ: stará česká odrůda z Litoměřicka

Velmi bujná odrůda, tvoří obrovské široce kulovité koruny, typický je ohromný kulatý list a velmi silné letorosty. Odrůda snadno poznatelná i jen podle stromu. Plod je středně velký, protáhlý, zelenožlutý. Dužnina jemná šťavnatá, velice chutná. Uzářává postupně od začátku srpna, velmi vhodná odrůda do vyšších poloh, kde nahrazuje Clappovu máslovku, která trpí více strupovitostí. Jedna z odrůd extrémně lákavých pro vosy a sršně.

Williamsova čáslavka

Původ: Anglie, kde mateční strom vyrostl nahodile z jádra roku 1796

Stromy nejsou příliš dlouhověké, tvoří spíše menší jehlancovité koruny. Plodí velmi brzy po výsadbě, hojně a pravidelně. Je rozšířena po celém světě, jako snad nejpobulárnější hruška vůbec. Velikost plodů se různí, většinou však váží okolo 200 g. Hladká slupka

Šedá letní – Špinka (obr. 10)

Původ: Francie, kde je známa 400 let, pravděpodobně byla nalezena jako lesní semenáč

Stromy dosahují vysokého stáří, rostou bujně a vytvářejí vznosné, rozložené koruny. Je vhodná i do vyšších poloh, naopak v příliš teplých polohách mají plody blátivou dužninu. Je odolná vůči mrazu. Plody mají tlustou kožovitou slupku, často úplně překrytou rží, dužnina je bílá, pod slupkou nazelenalá, s výbornou pryskyřičnou příchutí. Jedna z nejchutnějších a nejsladších odrůd. Strom zaujme i v květu, nádhernými, na hrušku obrovskými květy. Plody dozrávají koncem srpna až v září a musí se brzo spotřebovat.

bývá slabě zelenavá, v plné zralosti žlutá, celá poseta jemnými rzivými tečkami. Celý plod význačně voní. Bílá, velmi jemná dužnina vyniká jemnou, sladkou, pikantně navinulou chutí, ovšem v mokrém, studeném létě bývá bez chuti. Česeme koncem srpna, protrháváním můžeme prodloužit sklizeň až do konce září.

» SLIVONĚ

Malvazinka (obr. 11)

Původ: Anglie

Strom roste bujně a tvoří široce nálevkovitou korunu. Plod je velký, poněkud zmáčknutý, jedná se o slivu. Dužnina není tak kvalitní jako u renklód, chuť je lehce nakyslá, méně sladká. Lze ji doporučit jen do teplejších oblastí.

Mirabelka nancyská (obr. 12)

Původ: Francie

Strom roste středně bujně, ale nejbujněji z odrůd mirabelek. Koruna je široce kulovitá s krátkým plodným obrotem. Plod je protáhlý kulovitý, žlutý, s červeným líčkem. Dužnina je typického aroma, velice sladká, výborná. Vysoce úrodná, perfektní na zpracování.

Špendlík žlutý (obr. 13)

Původ: Neznámý, jedna z tradičních a kdysi nejběžnějších odrůd.

Plod má elipsovité, někdy širší, jindy protáhlý tvar, zakončený tupě. Šev je zabarvený tmavěji, na temeni je zakončen tečkou. Slupka je tenká, jemná, převážně zlatavě žlutá, je silně ožiněná. Chuť je sladká, někdy kořenitá, jindy mírně nakyslá s charakteristickou vůní, jež u některých typů připomíná chuť přezrálé mandarinky. Úrodnost je střední až malá, plody opadávají ze stromu, nedají se dlouho uchovávat, někdy praskají a hnijí, často jsou napadány hmyzem. Zraje někdy již koncem července, většinou v polovině srpna. Plody se používají k přímému konzumu, k výrobě vynikajících džemů a marmelád, velmi ceněná byla i špendlíková pálenka. Jelikož je dosti citlivá na onemocnění šarkou, prakticky se přestala pěstovat.

» TŘEŠNĚ

Švestka domácí (obr. 14)

Původ: Malá Asie, do Evropy se dostala před staletími v době stěhování národů

Strom roste středně bujně, tvoří vysokou korunu. Typické jsou tenčí letorosty. Plody jsou střední velikosti, protáhlé, výtečné švestkové chuti. Plastická odrůda, vhodná i do vyšších poloh. Uzářává od konce srpna. Je však velmi silně vnímavá k šarce, proto ji nedoporučuji vysazovat do oblastí, kde je šarka rozšířená.

Zelená renklóda

Původ: neznámý, prastará odrůda

Strom je středně vzrůstný, převislý habitus. Plod je středně velký až velký, kulovitý. Slupka zelená, místy s lehkým líčkem. Chuť výtečná, lahůdkově dokonale. Vynikající na kompoty, či jamy. Hodí se i na destiláty. Uzářává od půlky srpna. Odolnost k nízkým teplotám je střední, k šarce také pouze střední.

Dönisenova žlutá (obr. 15)

Původ: Německo

Stromy střední velikosti i stáří. Plody jsou střední velikosti, i v plné zralosti žluté. Štáva nebarvivá. Žlutoplodá odrůda, dobré chuti, nedosahuje chuťových kvalit předešlých odrůd. Z důvodu žluté barvy není atraktivní pro ptactvo. Zraje současně s 'Napoleonovou', žlutá polochrupka.

Napoleonova chrupka

Původ: Neznámý, popsána již v 18. století

Strom roste bujně, tvoří široké, kulovité koruny. Je dosti mrazuodolný. Plody jsou velké, žlutočervené, v maximální zralosti tmavě červené. Jedná se o světlou chrupku, šťáva nebarví. Dužnina velmi kvalitní, chutná, s pikantní nahořklostí. Je značně citlivá na deštivé počasí, kdy praská a následně hnije. Zraje v pátém třešňovém týdnu, od konce června i dříve. Jedna z nejrozšířenějších odrůd.

Tropričterova

Původ: Německo, počátek 19. století

Stromy rostou bujně jen v mládí, později růst ustává, tvoří vysoko kulovité koruny. Plody jsou velké, tmavě rudé s prosvítajícími pihami. Dužnina je tuhá, tmavě rudá, s barvicí šťávou výtečné kořenité chuti. Zraje ve třetím třešňovém týdnu jako jedna z nejchutnějších a největších ranějších třešní. Tmavá polochrupka.

Foto před zahájením revitalizace (J. Mrázek) — a po provedení zahradnických úprav a osázení novými stromky (K. K. Brzák – Theresiae RTM, 2015).

Provozní fáze – problematika ekonomické udržitelnosti

PhDr. Pavel Ecler

V eltruský zámek a přilehlý zámecký park si jako sídlo významného šlechtického rodu, významná architektonická barokní památka a unikátní parková koncepce typu ferme ornee zasloužil celkovou rehabilitaci. O tom nikdo nepochyboval. Areál trpěl značnou mírou zanedbanosti a absence údržby již od začátku 20. století. Několik velkých investičních akcí si odstranilo dočasně havarijní stavy, zejména na hlavní budově, ale celkově byl stav velmi neutěšený. Ještě horší situace s neúdržbou se týkala hospodářských objektů. K tomu ničivá povodeň v roce 2002, která vyřadila z provozu jak hlavní budovu, tak 10 z původně 13 funkčních bytů a drtivou většinu hospodářských budov, z nichž většina začala mít také vážné problémy se statikou. Zničena nebo těžce poškozena byla většina mostků. Pojištění nepokrylo zdaleka všechny potřebné náklady a z rozpočtu Národního památkového ústavu byla celková obnova areálu zcela nereálná.

Evropským fondem regionálního rozvoje (ERDF) financovaný Integrovaný operační program (IOP) přinesl do tohoto zoufalého stavu několik významných zvratů:

1. Evropská unie byla ochotná poskytnout na vybudování smysluplného projektu na památce tolik potřebné peníze. Při příležitosti budování nového projektu bylo možné využít prostředky i na opravu památky.

2. Podmínkou bylo, že investice nesmí být samoúčelná (tedy nejde primárně o prostředky na opravu špatného stavu staveb) – projekt musí mít svůj cíl a své poslání. Po dlouhém hledání se v případě Veltruského zámku ujala myšlenka vzniku vzdělávacího centra s využitím celého rozmanitého areálu.

3. Předepsání ekonomické udržitelnosti projektu bylo asi největším oříškem. Projekt měl být po vstupní investici svojí činností sám udržitelný. Udržitelnost však v sobě skrývá nejen schopnost nějaké prostředky vydělat, ale rovněž povinnost je znovu investovat, například do běžné údržby. Jinak by investice opět spadly do sestupné spirály nového chátování a potřeby nové investice.

4. Udržitelnost se však nesměla realizovat cestou komercializace. Komerční aktivity nesměly být výsledkem vstupní investice. Vyloučen byl rovněž cestovní ruch, jako ryze komerční aktivita. Do

cestovního ruchu patří i klasické zámecké expozice a prohlídky, které tímto byly z projektu obnovy z IOP vyloučeny.

Národní památkový ústav se v roce 2008 jednoznačně rozhodnul evropské peníze využít a podmínky splnit. Upustil tak od předchozích návrhů, aby se situace řešila oplocením celého areálu a vybíráním vstupného do parku. Že bude dosažení nejen ekonomické samostatnosti ale i celkové udržitelnosti projektu nesmírně složité, bylo zřejmé i z jiných zkušeností NPÚ, kde jen zlomek nejsilnějších hradů a zámků (Hluboká, Karlštejn, Lednice...) dokáže na hlavní budově na turistech vydělat více, než spotřebuje. A to vůbec nemluvíme o udržitelnosti včetně údržby. S tím, že by se o něco podobného někdo pokusil na vedlejších hospodářských objektech, žádná zkušenost nebyla. Z tohoto pohledu je vznik edukačního centra Scholy naturalis velmi ambiciózním projektem, spojujícím jak nový nárok udržitelnosti využití památky, tak dlouhodobou snahu Národního památkového ústavu se více prosadit na poli osvěty a vzdělávání.

Hlavní problémy:

1. Změna trhu
2. Změna podmínek (pronájem bytů...)
3. Zkracování životnosti a růst nákladů údržby
4. Nedokonalé projekty a malé slovo provozovatele

Základní přístupy k plánování zajištění udržitelnosti – edukační centrum Schola naturalis

Při plánování vzniku edukačního centra Schola naturalis se prvotní myšlenky na zajištění udržitelnosti ubíraly těmito základními směry: 1) Snížit náklady, 2) získat příjmy, 3) maximálně využít a zachovat historický provozní potenciál areálu

» SNIŽOVÁNÍ NÁKLADŮ

Energetická náročnost provozu

Hledání efektivity a úspor především u vytápění objektů provázal dlouhý proces počínající energetickým auditem budov, přes hledání optimálních řešení, až po složité terénní průzkumy. Primární snaha o úspory prošla náročnou změnou od prvotního hledání využití odpadní dřevní hmoty z areálu (prověřování náročnosti vytápění oranžerie štěpkou z areálu). S ohledem na požadavek co největší bezobslužnosti byla tato technologie opuštěna. Nové hledání vhodného zdroje tepla se pak soustředilo na energii geotermální. V srpnu 2011 byl proveden hydrogeologický průzkumný vrt s cílem ověřit geotermální potenciál různých geologických vrstev. Pokusný vrt byl hluboký 210 m a na základě podrobného vyhodnocení byl stanoven další postup využití geotermální energie – nyní v areálu tento způsob

převažuje. V etapě projektování byly na střeších dolního skleníku, který již nebude sloužit jako skleník, naprojektovány amorfní solární panely. Bohužel, v době zahájení realizace byla již jejich výroba ukončena a od osazení jiným typem panelů se upustilo. Současně se však obnovovaná stavba Dolního skleníku chová jako stavba energeticky nenáročná, takřka s potenciálem pasivního domu. Dřevo z padajících větví bylo pak využito jako palivo pro příležitostné užívání hájenky nad Grotto, kde byla pro tento účel složena historická kamna na tuhá paliva.

Zdroje místo nákladů

Stále nás provázející otázka „jak se to dělalo v minulosti?“ nás nemohla minout u jedné z největších položek péče o park – nákladů za sekání travnatých ploch, vyžínání náletů a světlení lesních partií parku. Dnes tyto činnosti představují jednu z největších finančních zátěží rozpočtu provozovatele v kapitolách spotřeby pohonných hmot, vyplacených hodin práce zaměstnanců a nákup, údržba a provoz techniky. Oproti tomu v minulosti správa panství žádný takovýto náklad neměla a neřešila. Tráva se

z větších ploch sušila na seno pro hospodářská zvířata a zvěř, na menších plochách si mohli trávu brát zaměstnanci jako deputát, případně bylo vysekání si části ploch umožněno chudíně pro jejich drobné zvířectvo. Dnes je bez chovu hospodářských zvířat tráva biologickým odpadem, zaměstnanci o ní valně zájem nemají a chudina už vůbec. Návratem k chovu koní a ovcí se vrátí potřeba trávy a sena a energie vložená do sekání trávy tak nepříjde vniveč, ale stane se základní surovinou živočišného provozu zemědělské činnosti. Stejně tak se rozšíření obory projeví velmi pozitivně v šetření prostředky na světlení tzv. Vrchnostenského lesa, neboť zvýšený počet daňků dřevin a keřového patra této oblasti.

Mzdová náročnost

Při koncipování úspěšnosti všech budoucích provozů edukačního centra nešlo pominout úvahu nad významnou položkou budoucího rozpočtu a to celkovou i relativní výši mezd. S ohledem na kvalitu a výkonnost byla preferována varianta partnerského zajištění vzdělávacích provozů, kde se předpokládalo, že partner projektu, nejsa vázán tabulkovými mzdovými předpisy, může najmout lektory nanejvýš zkušené, s dobrou pověstí a vlastní sítí dlouho budovanou sítí klientů. Tento předpoklad však naplněn nebyl a bohužel byla přijata varianta provozu vlastními silami, kde výše tabulkového platu u NPU, která se pohybuje v desítkách procent pod výší platů ve školství, což negativně determinuje výběr potenciálních lektorů. Jako částečná kompenzace nižších příjmů se z počátku projektu jevila možnost služebního ubytování lektorů i ostatního personálu edukačního centra. Bohužel ani tento předpoklad se v současné době příliš nenaplnuje. Podstatným ušetření nákladů by mohla být plánovaná samoobslužnost vzdělávacích programů. Tím by se významným způsobem zvýšily kapacitní možnosti celého edukačního centra. A to zejména s ohledem na fakt, že drtivá většina vzdělávacích programů s ekologickou tematikou bude provozována v parku, kde je počet lektorů jediným limitujícím faktorem (na rozdíl např. od výuky v interiéru, kde je počet frekventantů jednoznačně omezen kapacitou místnosti).

» PLÁNOVÁNÍ PŘÍJMŮ

Příjmy z edukačních činností

Příjmy z edukace by samozřejmě měly být profílovým příjmem. O tom, že nelze udržitelnost postavit pouze na edukační činnosti, asi neexistuje žádná pochybnost. Nicméně pro vzdělávací centrum jde o činnost prvořadou. V závislosti na režimu provozu edukačních aktivit, pak můžeme budoucí aktivity rozdělovat jako vlastní – tj. aktivity připravené

a plně realizované edukačním centrem Schola naturalis, dále aktivity sdílené, tedy takové, kde přípravu provede centrum a vlastní realizaci pak jiný subjekt, například škola. Jedná se o samoobslužný typ edukačních aktivit. Ty jsou zaměřované nejen na školy, ale právě svoji samoobslužností i na široké spektrum potenciálních zájemců, od rodin až po zájmová sdružení a spolky. Jinou variantou bude výuka a edukační aktivity prováděné ve spolupráci s jinými subjekty, kde bude edukační centrum pouze poskytovatelem prostor a zázemí.

Prodej běžných doprovodných služeb

Hlavně stravování a ubytování frekventantů – jak vlastními silami, tak prostředním vysoutěžených nájemců jednotlivých provozů. Provozy budou organizovány tak, aby se vyloučila nedovolená veřejná podpora. V zásadě jde o provoz občerstvení v domě u brány a provoz jídelny v centru areálu. Provoz ubytovny bude ve zkušebním režimu ve vlastní režii edukačního centra Schola naturalis, a po vyhodnocení bude rozhodnuto o další podobě provozu. Tento typ doprovodných služeb se bude podílet značnou měrou jak na příjmech centra, tak samozřejmě na tvorbě jeho image, dokáže totiž zájemce nalákat k opakované návštěvě, anebo zcela odradit. I když tedy nejsou běžné doprovodné služby nosnou kategorií projektu, je úroveň jejich poskytování velmi důležitým segmentem celku služeb nabízených frekventantům.

Prodeje nadstandardních služeb

Specializovaní externí poskytovatelé – projížďky na koních a jiné obdobné služby, vycházející ze specifických možností spolupráce s externími subjekty a z poptávky zájemců o tyto služby. Se vznikáním nabídky se počítá zejména v obnovovaných objektech a lokalitách zaměřených na specializované činnosti již od svého vzniku. Mimo koní a konírny lze tyto služby očekávat například v Dolním skleníku, Hájence a v oboře.

Jiné výdělečné aktivity

Do této kategorie měla patřit zejména komunitní kompostárna, která byla v původních plánech pro udržitelnost. Bohužel s vývojem legislativy za dobu od zpracování původních záměrů do zahájení realizace se plánovaná kompostárna, jako podnik umožňující na jednu stranu ekologicky likvidovat bioodpad z areálu a na druhou stranu produkovat výdělek – tedy kompost prodávat, ukázala jako ne realizovatelná. Zvolena tedy byla pouze varianta v režimu polního hnojiště, která na jedné straně umožní bezplatnou likvidaci bioodpadu a na druhou stranu pomůže k zúrodnování produkční půdy v areálu.

Základní přístupy k výběru investičních akcí a jejich vazba na zajištění udržitelnosti

» SEVEROZÁPADNÍ KŘÍDLO PŘEDZÁMČÍ

Objekt v centru areálu, přímo přiléhající k hlavní zámecké budově, byl zvolen pro své strategické umístění a vyhovující interiéry. Ty odpovídaly požadavku vzdělávacích aktivit v tématech věnovaných šlechtickému prostředí v autentických prostorách. Odpovídající byla i dispozice jedné větší seminářové místnosti (bývalá zámecká kaple) a řady menších přilehlých místností, vzájemně propojených a tudíž vhodně využitelných pro edukační účely. Na druhou stranu byly interiéry v tak zanedbaném a zoufalém stavu, že změna využití na edukační centrum jim nemohla ublížit, jen prospět. Objekt by ostatně jen obtížně hledal jiné uplatnění a tak přišla záchrana v podobě edukačního centra velmi vhod.

Z pohledu udržitelnosti je Severozápadní křídlo zámku klíčovým objektem pro lektorované edukační aktivity. Provoz je plánován jako celoroční. Budova je plně elektrifikovaná, vybavená moderními protipožárními čidly a poprvé je zavedeno centrální vytápění – s ohledem na velikost budovy bylo zvoleno vytápění tepelným čerpadlem systému voda-voda.

Obnova objektu vycházela z dochovaných archivních materiálů. V soupisu staveb a stavebních změn, jenž byly provedeny za hraběte Jindřicha Chotka, se 22. 11. 1864 píše:

Pravá vedlejší budova

Ta byla v roce 1839 zničena ohněm, pročez bylo bez zadlužení vysoce urozeného pana majitele fideikomisu provedeno její znovuzřízení. Protože tato budova byla zničena nejen na střeše, nýbrž i v patře, sestávajícím z hrázděných stěn, a dokonce i v přízemí byly zdi tohoto podlaží zesíleny, aby mohly nést břídlicovou střechu, byly nutné následující stavební výdaje – 7 829 zl. 29 kr. rak. čísla. [Tato přestavba křídla byla provedena v roce 1840.]

V roce 1837 byla k tomuto zámeckému křídlu vzadu přistavěna nová prádelna a nový obytný pokoj pro obsluhovatele pokojů – 932 zl. 71 kr. rak. čísla.

Pro ilustraci vnitřního uspořádání připojuji též popis budovy z roku 1865 (Národní archiv v Praze, fond Fideikomisní spisy, karton 1231. Překlad z němčiny P. Načeradská):

Pravá vedlejší budova zámku

Je té rovněž popsán ve vnější formě a tvaru zcela podobná, co do výšky a vnější výzdoby a samotného počtu oken do zámeckého nádvoří zcela stejná a symetricky postavená a má na této dvorní straně také tutéž délku 35 sáhů, půdorysnou plochu však jen 160 čtverečních sáhů a jako zadní, k ní patřící, nižší přístavek se zde objevuje jen zámecká kaple.

Také spojovací budova, jen přízemní, mezi ní a vlastním zámkem, o délce 5 sáhů, je tu umístěná, je však široká 3 sáhy 6 palců a krytá rovnou cihlovou střechou.

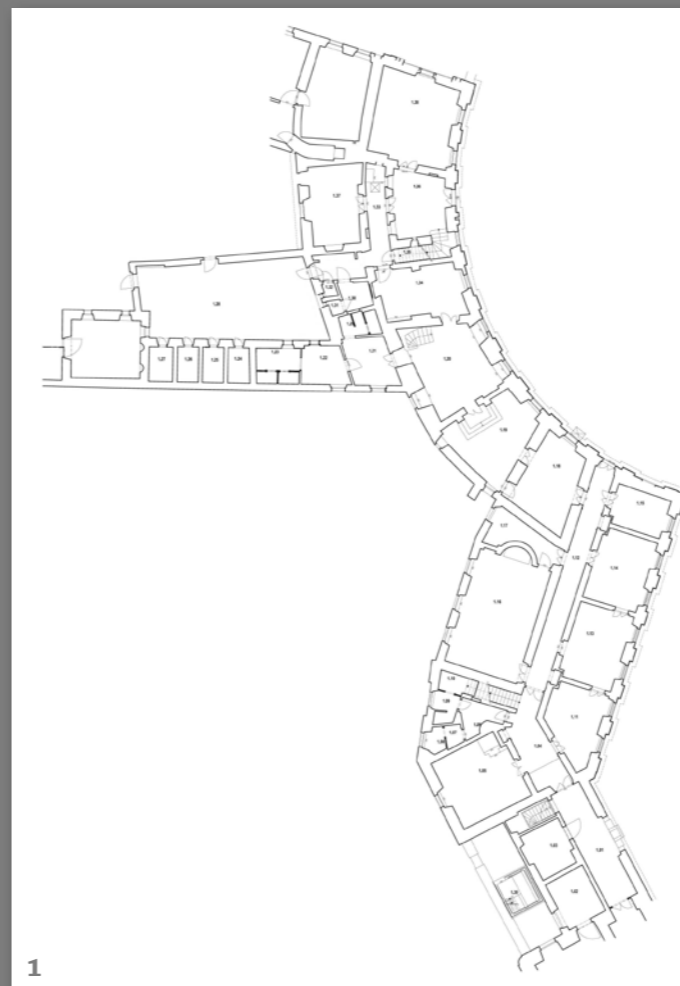
Obsahuje uvnitř, kromě spojovací chodby dlážděné kamennými plotnami, také úzký průchod v hloubce budovy na malý zadní dvoreček, v němž je postavena dřevěná skříň zámeckých hodin, pokrytá břídlicí. Tato úzká chodba má, stejně jako spojovací chodba, rákosový strop, v podlaze však padací dveře, pod nimiž vede 13 dřevěných stupňů dolů, do prostoru sklepa. Ten sestává z jednoho malého předsklepa a z lednice vpravo, která je od něj oddělena jen prkennou stěnou. Oba sklepy jsou klenuté kameny.

Dále obsahuje tato spojovací budova malý spízní kveľb a kávovou kuchyň. Obě mají podlahu z kamenných ploten a rákosové stropy, spízní komora je přístupná z chodby, kuchyně však ze severozápadního zámeckého křídla a má sporák.

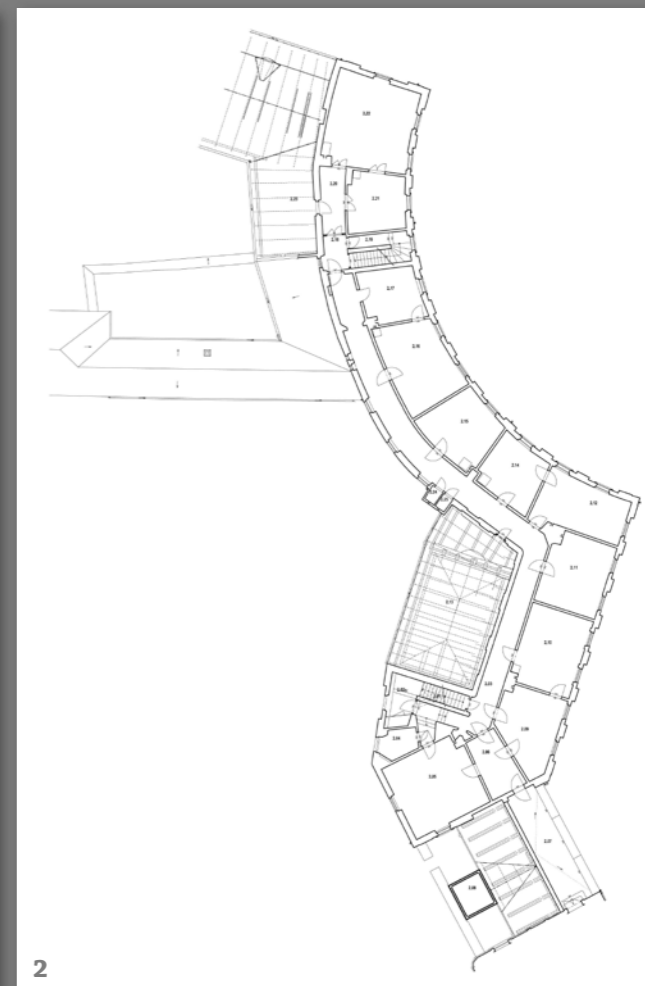
Vlastní pravá vedlejší budova je vpravo od rovněž popsaného spojovacího přístavku a sestává v přízemí, stejně jako též v poschodí, z větší části z hostinských pokojů a části bytu ředitele.

V přízemí jsou v rovném křídle rovněž na straně zámeckého nádvoří 4 vytopitelné pokoje (zde hostinské pokoje) [1.47, 1.48, 1.49, 1.50] s rákosovými stropy a prkennými podlahami. Vedle je chodba přes délku této budovy s dlažbou z kamenných ploten a východem na každou průčelní stranu. Tato chodba je klenutá a vpravo vpředu je u ní malý byt pro penzistu a přístupný z chodby. Má nejprve kuchyň, pak obytný pokoj a tam vlevo spízní komoru, vše klenuto a propojeno [1.53, 1.54, 1.55]. Kuchyně má malý železný sporák, obytný pokoj kamna, oba mají prkenné podlahy a spízní komora je dlážděná cihlami. Nato následuje dále zámecká kaple s malou sakristií a v obou vchodové dveře z chodby. Malá úzká sakristie [1.52] má rákosový strop, dlažbu z kamenných ploten a jedny dveře vlevo do kaple. Samotná kaple [1.51] je prostorný, podlouhlý obdélník s dlažbou z kamenných ploten a malovaným rákosovým stropem na způsob zrcadlové klenby, pak oltářovou nikou s mramorovaným oltářním stolem a zlaceným Kristem s tabernáklem. Dále je zde 5 tvrdých klekátek a 1 lavice. Odtud vlevo následuje kamenné schodiště do 1. patra, pod ním je však vchod do malé předsínky s dlažbou z kamenných ploten a 3 dveřmi, z nichž ty první vedou do malého kveľbu na dříví pod schody, ty druhé, prostřední na záchod, ty 3. dveře vlevo do prostorného pokoje pro cizí služebnictvo, který zde tuto část budovy uzavírá. Kveľb na dříví je dlážděn kamennými plotnami, záchod, zvýšený jen o několik dřevěných stupňů, prkny, pokoj pro služebné [1.45] má rovněž prkennou podlahu, pak malý sporák a, stejně jako předsínka a záchod, rákosový strop.

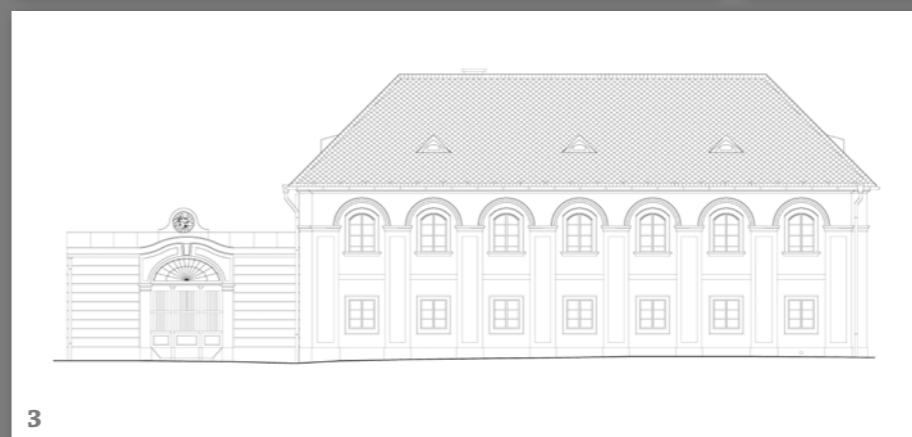
Byt ředitele v čtvrtkruhovém křídle, vpravo od bytu penzisty, má vlastní vchodové dveře ze zámeckého nádvoří, které vedou nejprve do prostorné, klenuté předsíně [1.59], dlážděné kamennými plotnami. V této předsíni vpravo je vchod do velkého, vytopitelného oby-

1

2

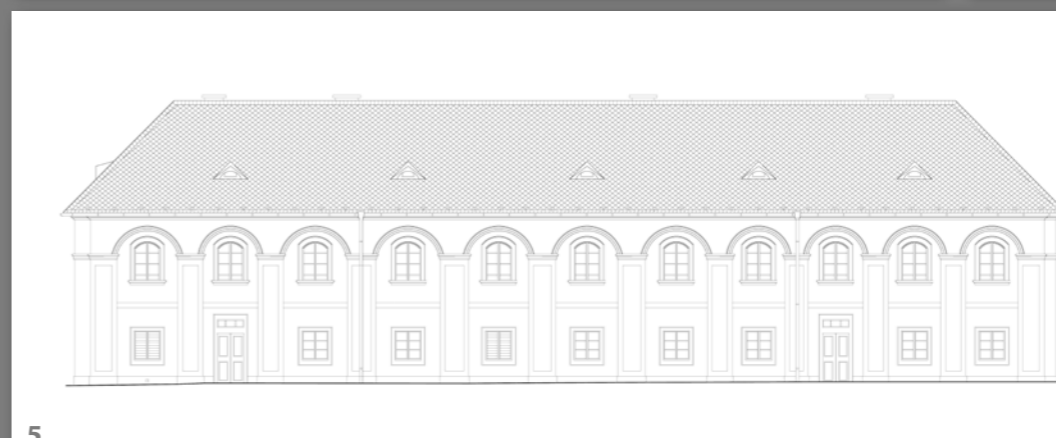

3

Severozápadní křídlo předzámčí
1 – půdorys 1. N. P.
2 – půdorys 2. N. P.
3 – jihovýchodní průčelí
4 – současný stav (foto)
5 – severovýchodní průčelí
6 – severní průčelí

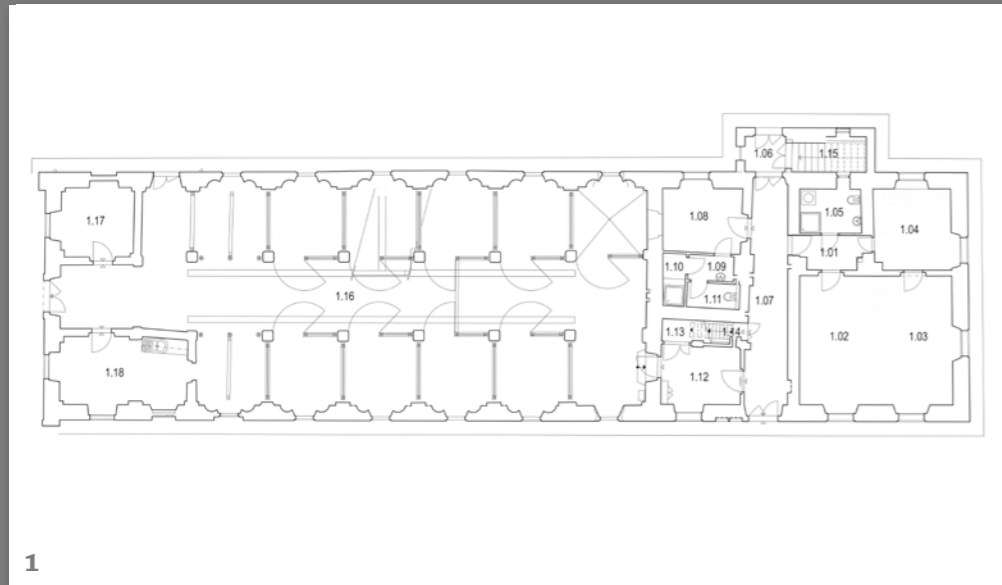
4

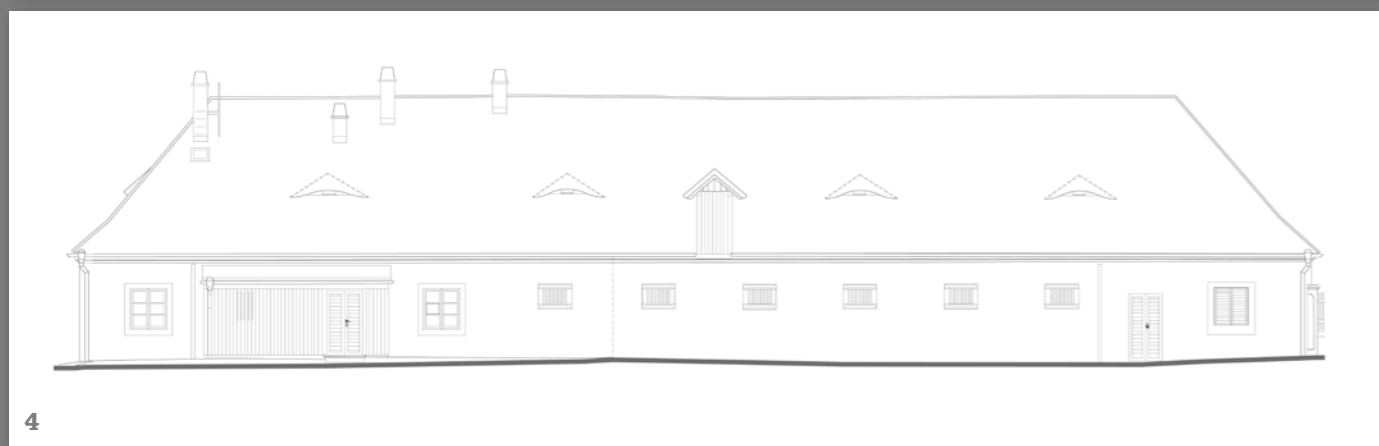
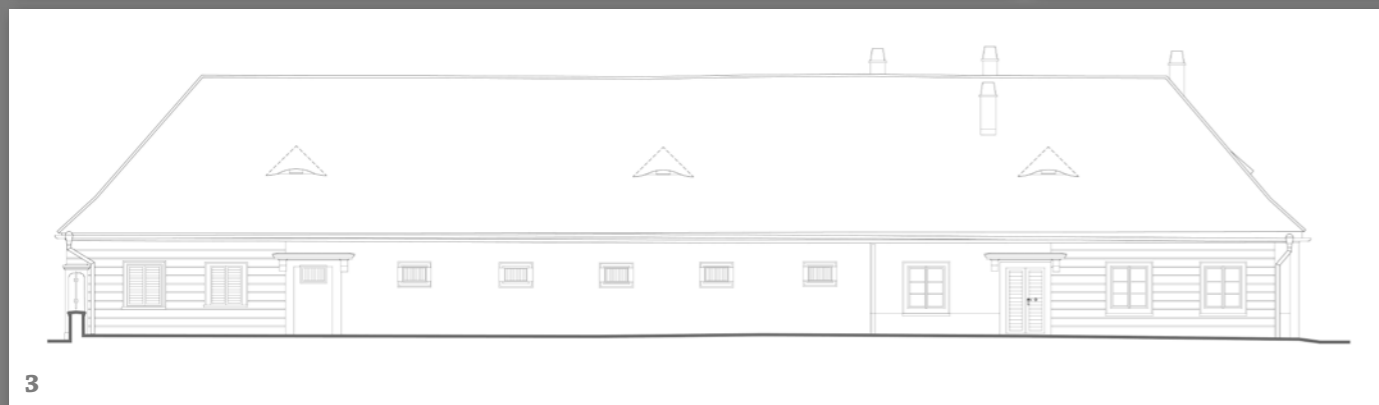
5

6

Konírna
 1 – půdorys 1. N. P.
 2 – současný stav (foto)
 3 – jižní průčelí
 4 – severní průčelí
 5 – východní průčelí
 6 – západní průčelí

ného pokoje [1.60] s prkennou podlahou a rákosovým stropem, vlevo v předsiní je jednoramenné kamenné schodiště do 1. patra, vzadu je však klenutá příčná chodba s cihlovou dlažbou, v níž vlevo vedou jedny dveře do velké klenuté kuchyně [1.57]. Tato je dlážděna cihlami, opatřena sporákem a má také topeniště s kotlem a ohniště, jakož i dveře vlevo do velkého spížího kveľbu [1.56] s cihlovou dlažbou. Uvnitř jsou padací dveře a pod nimi 2-ramenné schodiště do sklepa s 1 odpočívadlem, 18 stupňů vede dolů do malého předsklepa, který je klenut kameny a dlážděn cihlami. Odtud vpravo je lednice, rovněž klenutá kameny, ale nedlážděná, či spíše jen vyložená dřevem a slámou.

Konečně se poznamenává, že všechny další součásti bytu ředitele v přízemí leží již v budově poplužního dvora, s ním jsou spojeny a popsány.

I. patro obou křídel je přístupné vždy z jejich schodišť, a sice nejprve ze zadního rovného křídla po vícedílném schodišti s kamennými stupni a 2 odpočívadly s kamennou dlažbou. Tyto schody vedou rovněž na dlouhou zadní chodbu s dlažbou z kamenných ploten a rákosovým stropem, na níž leží v řadě 10 vytopitelných hostinských pokojů [2.44 až 2.57] s rákosovými stropy a prkennou podlahou, které mají z větší části vlastní vchody, z části jsou též mezi sebou propojeny dveřmi. Uprostřed chodby je vzadu malý výklenek s 2 Anglaises a na 1. odpočívadle schodiště vedou 3 stupně vpravo k prostornému záchodu s prkennou podlahou a rákosovým stropem, jakož i k 1. hostinskému pokoji [2.44]. Přední obloukovité křídlo má, jak již bylo zmíněno, přístup po kamenných schodech z předsině ředitelova bytu, které vedou hned napřed k předsiní tohoto poschodí. Ta je vpředu dlážděna kamennými plotnami, pak dále prkny, a opatřena rákosovým stropem. Jedny dveře napravo od schodů tam vedou do úzké chodby s cihlovou dlažbou ke kamennému schodišti na půdu. Druhé dveře vpravo vedou do jednoho vytopitelného obytného pokoje [2.60], patřícího k ředitelově bytu, a 3. dveře vzadu do velkého obytného pokoje [2.61] k téměř bytu, s kamny, prkennou podlahou a rákosovým stropem. Půda obou křídel je z nich obou přístupná, dlážděná cihlami a krytá nasazenou sedlovou střechou s valbou, jejíž krokve jsou podepřeny jen hambalkami se svěráky, a je šalovaná prkny a pokrytá břidlicí.

Stavební stav této vedlejší budovy byl v roce 1839 zničen požárem a musel být následně přestavěn v patře, stejně tak byl nově zřízen krov. Stavební stav je ještě docela dobrý a upotřebitelný, a poněvadž tato budova je rovněž podstatnou náležitostí zámku a součástí všech jeho výhod, oceňuje se i se spojovací budovou a zámeckou kaplí v ceně 12975 zl.

Využití jednotlivých místností je koncipováno jako důstojně odpovídající historickému využití. Např. v zámecké kapli bude zřízena seminářová místnost, v místnostech ředitele pak vedení edukačního centra.

» KONÍRNA V ČESTNÉM DVOŘE

Budova v havarijním stavu po povodni v roce 2002 se silně narušenou statikou sice stojí na exponovaném místě u vstupu do čestného dvora, ale využití bylo determinováno právě její minulostí a velkým rozsahem potřebné investice. Původní úmysly na zřízení kavárny byly zcela nereálné. Budova by uzavřením oken začala trpět spodní vlhkostí a výkvěty sanitaru, kterého je v základech budovy po víc než sto letech provozu konírny zřejmě množství větší než zanedbatelné. Se zřetelem historického využití objektu nakonec přeci jen zvítězila vize obnovy konírny. Proces přípravy obnovy byl velmi složitý, neboť mimo problémy se statikou a nároky na památkovou obnovu bylo nutno zohlednit i přísné současné normy veterinární. S ohledem na vzdělávací charakter využití byly ponechány dvakrát dvě stání na štontech jako ukázková, a z ostatních byly vytvořeny boxy odpovídající veterinární normě. Jak vyplývá z níže citovaného historického popisu budovy, byla původně konírna dimenzovaná na 20 koní, což odpovídá ekonomické výhodnosti takové činnosti. Při dnešních normách bylo zachováno funkčních pouze osm státní, což je hluboko pod rentabilitou chovu. Udržitelnost tedy bude postavena na využití koní zde ustájených pro edukaci a kulturní a doprovodné akce, nikoliv na chov.

Konírna a byt hlídače zámeckého
 (r. 1895 položka 4 – r. 1865 položka 4)

Stojí naproti východnímu křídlu zámecké budovy na par. čís. 104 ve výměře 870 m², a jest označen čís. popis. 58. Tato budova jest ze smíšeného zdiva na vápennou maltu vystavená v délce 41.10 m, v šířce 10.70 m a výšce 3.50 m a jest kryta na sedlové střeše valbové dvojitými taškami. Vchod do konírny jest v čelní zdi ze západní strany. Uvnitř jest 2řádkové stání na 20 koní. Stání jsou fošnami vyložená. Konírna jest mezi dvouřádkovými kamennými pilíři v pasy klenuta. V jednotlivých stáních jsou kamenné mísy a železné košíky umístěny. Střední chodba jest kamennými plotnami dlážděná. V konírně jest komora pro kočího a pro postroje. První má prkennou podlahu, druhá dlažbu z kamenných ploten; obě jsou klenuté. Z konírny jest vchod též do dvorku, v němž hnojiště umístěno. Byt hlídače zámeckého pod společnou střechou s konírnou, jest z jižní strany přístupný a obsahuje síň pod trémovým stropem cihlami dlážděnou, dvě světnice pod rákosovým stropem s prkennou podlahou a se dvěma topeništi, klenutou kuchyň cihlami dlážděnou s vestavěnou pecí chlebovou a komoru klenutou cihlami dlážděnou. Ze síně vedou v nádvorní straně ližinové schody o 3ti prkenných stupních na půdu, která jest lepenicí a krovem stojatou stolicí s vazebními trámy opatřena. Půda jest zdi štítní oddělená od půdy nad konírnou. Zvenčí ze dvora pod pultovou taškovou střechou vedou schody pod terainem do sklepa. Sklep jest klenut a kamenem dlážděn. Stavební stav této stavby jest dobrý.

» ORANŽÉRIE

Na základě vyjádření spolku přátel historických oranžerií a skleníků Orfian se jedná o jeden z mála bohubilých počínů návratu historické oranžerie jejímu původnímu účelu. A to přes to, že se stavba vyrostla na místě starších zahradnických staveb. Soupis novostaveb a stavebních změn, jež byly provedeny za hraběte Jindřicha Chotka od roku 1824 do jeho smrti 24. prosince 1864:

Oranžerie

Tato zahradní budova byla v roce 1854 zcela nově vystavěna na místě starého zchátralého skleníku, jenž byl přitom použit – 2672 zl. 41 kr. rak.

Havarijní stav po povodni v roce 2002 se projevoval zejména narušenou statikou, ale již před povodní stavba vykazovala velké stavební závady. Po povodni byla sanována statika a opravena havarijní střecha, objekt však zůstal bez využití. Při rekonstrukci se opět vycházelo z dobových archiválií.

Na ukázkou popis z roku 1865:

Oranžerie poblíž zahradníkuva bytu je dlouhým čtyřúhelníkem s vysokými kulatými okny na své přední straně, se zděnými pilíři mezi nimi, a má v jejich prostředku jedny vysoké skleněné dveře. Je vystavěna na vápno, kryta korunovou střechou o tvaru sedlové střechy, je 14 sáhů 4 stopy 6 palců dlouhá, 4 sáhy 1 stopu 6 palců široká, 3 sáhy 6 palců ve zdivu vysoká a má vzadu 2 přístavky s vlastní malou taškovou střechou, každý o šířce 5 stop 6 palců a výšce 1 sáh 2 stopy, z nichž jeden je dlouhý 2 sáhy 1 stopu 9 palců, druhý 2 sáhy 4 stopy 3 palce. Hlavní budova má uprostřed dvou předstíní o stejné výšce i tvaru skleníků s rákosovým stropem a podlahou z písku, dále kanálové topení a vlevo jedny dveře do předstíne. Ta má také 1 dveře směrem ven, dále cihelnou dlažbu, záklopový strop a dřevěné dvouramenné schody k 1. půdnímu prostoru nahoře. Jeden zmíněný zadní přístavek vzadu obsahuje topení s jedněmi zadními vstupními dveřmi, jakož i s cihelnou dlažbou a rákosovým stropem, dále 7 kamenných stupňů směrem dolů. Vpravo u skleníku je místo předstíne pokoj zahradnického pomocníka, vytápěný a opatřený prkennou podlahou a rákosovým stropem, a má vchod ze 2. zadního přístavku, který tamtéž tvoří malou předstíne s cihelnou dlažbou a rákosovým stropem a má vstupní dveře zvenku. Z řečeného 1. půdního prostoru nad levou předstíne vedou 2. schody na půdu této oranžerie. Ta je pokryta lepenicí a je osvětlována 2 polokruhovitými ozdobnými štítovými okny a kryta sedlovou střechou, která má kozové vaznice, a jak již bylo řečeno, korunovou krytinu. Stavební stav je ještě nový a dobrý.

Jelikož se jedná o jeden z největších zastřešených interiérů v areálu, nabízí se zde opět využití edukací a to zejména v letních měsících. Provozní fáze počítá také s využitím oranžerie pro společenské akce. Budova se však hlavně vrací ke svému původnímu účelu, a to přezimování cizokrajných rostlin, především subtropických oranží. Tradice pěstování sub-

tropických rostlin je v areálu přítomná z doby, kdy ještě v místě dnešní oranžerie stála fíkovna. Návrat k této zvyklosti byl samozřejmou volbou. Tradice pěstování cizokrajných rostlin (a nakonec i doklad toho, že se stavba úspěšně vzpamatovala již z nejedné povodně), je obsažena v dopise hraběcího zahradníka z Ostrova Karla Černého ze dne 3. února 1781. Podepsán je i jeho syn Jan Černý:

Vaše říšsko-hraběcí Excellence,

26. ledna došlo k hrozně ledové zácpě, což způsobilo ucpání od Vrbna až k Chvatěrubům a tím se Vltava tak rozvodnila, že obě fíkovny na Ostrově i s oběma mými byty byly zatopeny a zbláčeny.

Co se týče fíkoven, tyto byly naplněny vodou do výše 2 loktů a oboje kamna byla pobožena. Fíkové stromky byly z části přivedeny k nebezpečí, ale doufám, že pilnou péčí se napraví a snad zůstanou nepoškozené.

Co se týče obou mých bytů, byly stejně jako fíkovny zaplněny vodou, a že – nutno říci – podléhají každoroční vlhkosti, je zde zřetelně vidět, že si zdi sedají a na mnoha místech praskají, při této příhodě jsem byl velmi poškozen i na mých movitých věcech a kuchyňských zásobách, také jedno vědro piva bylo při tom ztraceno, kromě asi 5 mázů, které se z něj spotřebovaly. Ovocné stromy, nad kterými mám dozor, zůstaly díky Bohu nepoškozené, kromě kaštanové aleje vedoucí proti Korsice, kde led na stromech poškodil kůru, doufám, že i ony se s mou pomocí brzy spraví.

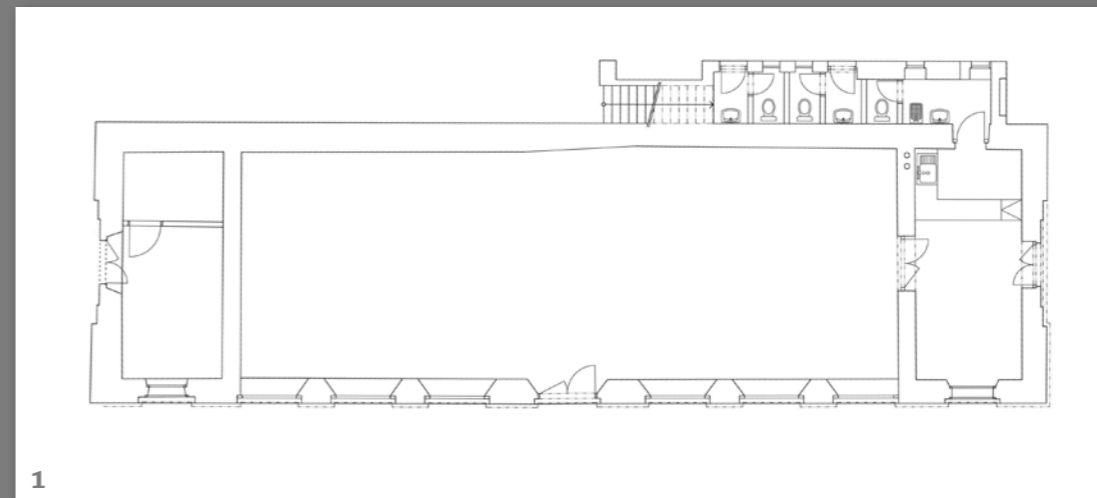
Nejmilostivější vysoká vrchnosti a paní, že jsem takové škody již víckrát utrpěl, také moje zdraví bylo tím porušeno. Proto prosím ... Vaši Excelenci, aby si tato má neštěstí ráčila milostivě vzít k srdci, s ohledem na to pak můj byt na budoucí časy jinde zařídila, abych směl zůstat ušetřen takových škod.

(Pozn.: dva lokty = cca 1,2 m; 1 vědro = cca 61 litrů; 1 máz = 1,4 litr.)

» SEVERNÍ STÁJ

Pod tímto názvem objekt v žádném historickém inventáři uveden není. Najdeme jej v inventáři z roku 1825 jako teletník, v inventáři z roku 1866 jako kůlnu na vozy a potřeby pro dvůr s budovou chlévu pro tažný dobytek, v inventáři z roku 1865 a 1895 jako vozovnu a stáje a v inventáři z roku 1911 jako kravín. Ostatně inventář z roku 1866 budovu společně s navazující kůlnou na vozy popisuje takto:

Kůlna na vozy a potřeby pro dvůr s budovou chlévu pro tažný dobytek uzavírá prostor poplužního dvora na severní straně, je postavena z kamene na vápennou maltu, dlouhá 31 sáhů 9 palců, široká 5 sáhů 6 palců a vysoká 1 sáh 5 stop a kryta taškami. 5 velkých bran, pažených na způsob žaluzií, v otvorech do oblouku nad pasy [übergurteten Bogenöffnungen], poskytují přístup do velké kůlny na vozy pro voluptuární potřebu, dále ke 3 malým kůlnám na potřeby pro dvůr, které jsou vesměs opatřeny mezipatrovými podlažními stropy. Posledně jmenované 3 kůlny jsou dlážděny kameny

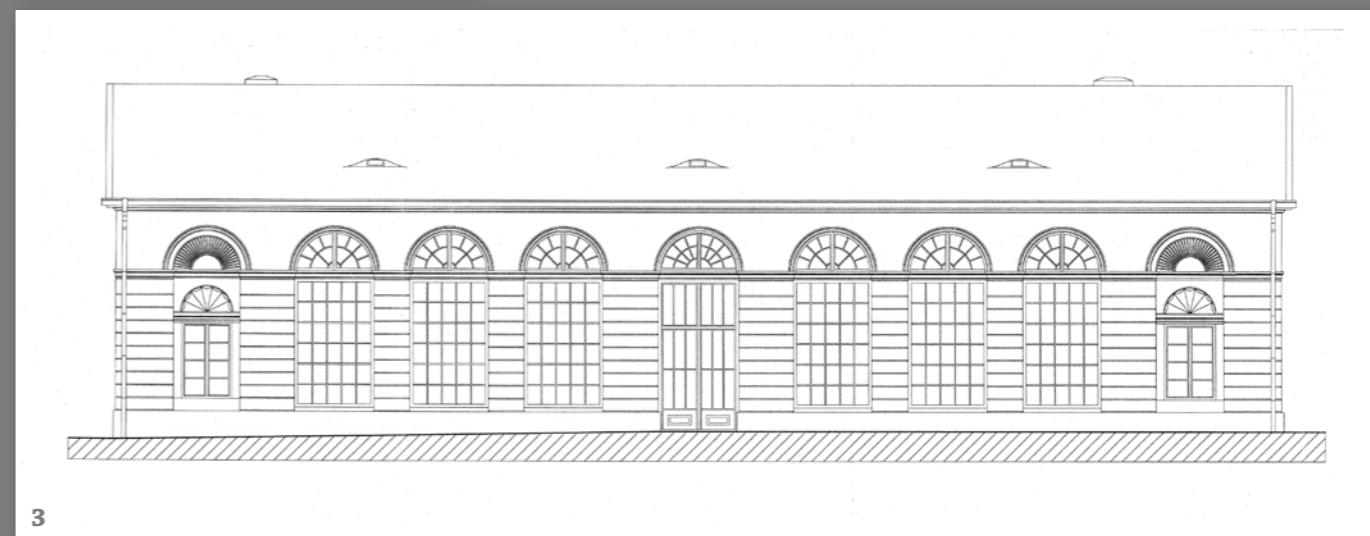
1

2

Oranžerie

- 1 – půdorys 1. N. P.
- 2 – současný stav (foto)
- 3 – jižní průčelí
- 4 – východní průčelí
- 5 – západní průčelí

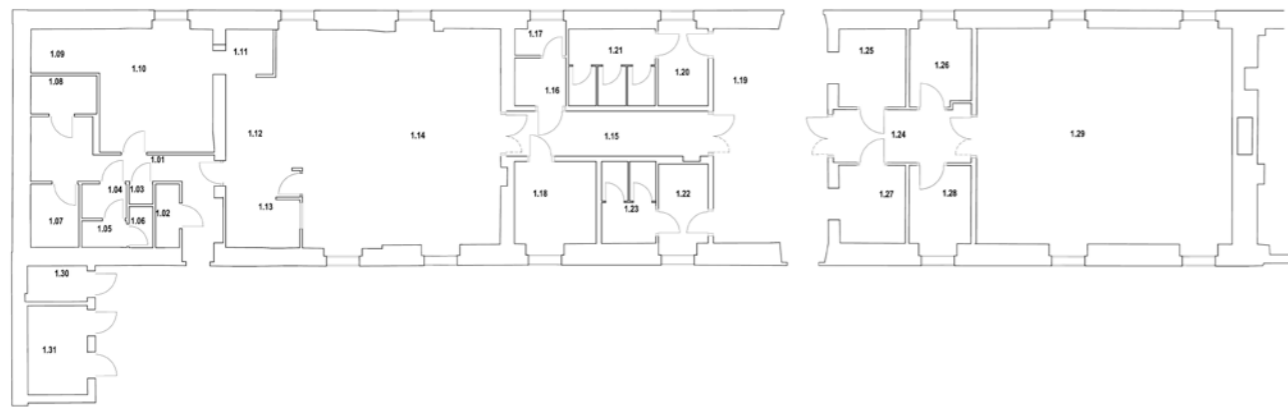
3

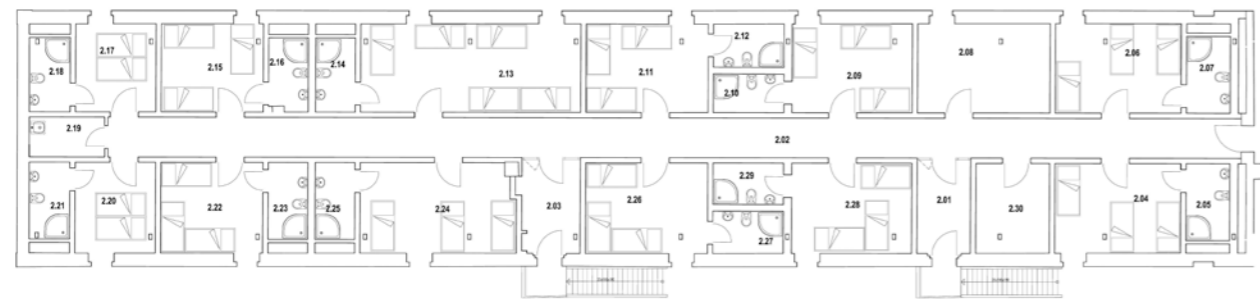
4

5

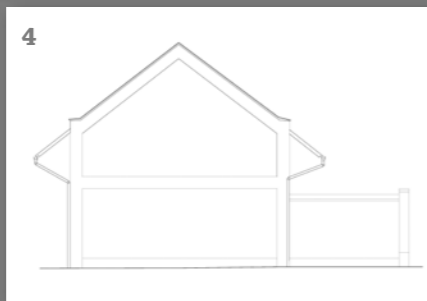
1

2

3

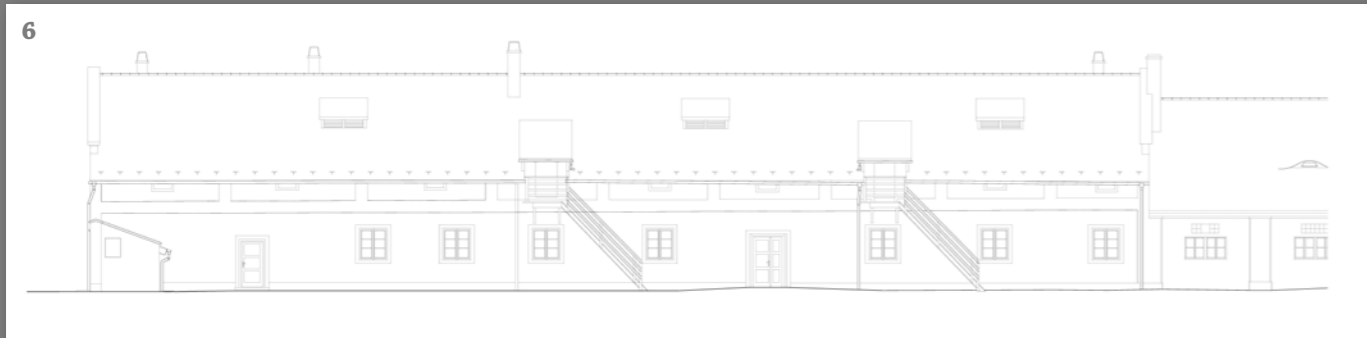

4

Severní stáj
 1 – půdorys 1. N. P.
 2 – půdorys 2. N. P.
 3 – současný stav (foto)
 4 – západní průčelí
 5 – severní průčelí
 6 – jižní průčelí

5

6

a mezi sebou odděleny příčnými zdmi. V dalším pokračování této budovy je chlév na 40 kusů jaloviny, zařízený žlabky na krmivo z prken, ve kterém je prkenný strop podepřen sloupy a jednou střední průvlačí, prostřední chodba je dlážděna cihlami, stání však kameny. Poblíž a na konci tohoto chlévu jsou – přístupné z prostoru dvora obloukovým otvorem a dveřmi – komora na krmivo a světnice pro telátka, první má cihlovou podlahu, světnice prkennou podlahu, obě místnosti jsou však kryty prkny, zatímco ve světnici je postaven ještě zděný sporák. Jak z komory na krmivo nosnými dřevěnými schody skrz padací dveře ve stropě, tak ze dvora skrze 3 zděné vikýře je přístup na půdu, dlážděnou zčásti pálenými cihlami, zčásti hlínou, která je rozdělena 2 stěnami paženými z prken do 3 oddělení. V prostoru půdy nad kůlnou jsou prkenné stropy bez jakéhokoli dláždění. Ležatý krov se vzpěrami [Sprengriegeln] nad celou budovou není volně vázán, prkenné stropy nad chlévem jsou – kromě mnohých trámů – shnilé, jinak je budova v dobrém stavebním stavu.

Stavba již zřejmě původnímu účelu sloužit nebude, neboť stávající veterinární předpisy by si vyžádaly při snaze o obnovení kravína (teletníku) tak zásadní změny a tolik dalších prostor, že je taková představa značně nereálná. Historická hodnoty budovy je po řadě utilitárních úprav spíše ve hmotě budovy a jejím venkovním vzhledu než v interiérech. Proto se přistoupilo k celkové změně způsobu užívání a přízemí bude sloužit jako prostor stravovací s místností víceúčelovou, sloužící jak ke stravování, tak jako místnost konferenční. Horní patro, přepracované z bývalého skladu sena jako prostor ubytovací. Stravování a ubytování je primárně určeno pro frekventanty.

» HÁJENKA NAD GROTTOU

Stavba v havarijním stavu trpěla v důsledku provizorní střešní krytiny instalované poté, co původní krytina byla ukradena neznámým pachatelem. Objekt je v lesnaté partii parku na konci obory. Původně byl postaven jako byt dozorce chrámeků, ale od přelomu 19. a 20. století sloužil již jako obydlí hajného.

24. Byt dozorce chrámeků čp. 61

Byl nově vystavěn od roku 1851 do 1852 místo staré, zubem času zcela zničené dřevěné budovy – 2170 zl. 28 kr. rak. čísla. Ke stavbě tohoto vkusného švýcarského domku byl částečně použit starý materiál [Soupis novostaveb a stavebních změn, jež byly provedeny za hraběte Jindřicha Chotka od roku 1824 do jeho smrti 24. prosince 1864].

Inventář z roku 1865 doslovně v položce 24. uvádí: Byt dozorce chrámeků čp. 61 je na svahu kopce vystavěn v prostém švýcarském slohu z kamene na vápno, na severní straně je jedno patro vysoký, na jižní straně však jen přízemní, 5 sáhů 2 stopy 6 palců dlouhý, 4 sáhy 2 stopy 6 palců široký, dolejšek stavby je vysoký 2 sáhy,

hořejšek pak 1 sáh 3 stopy, krytina je břidlicová. V dolní části stavby je chlév pro 2 krávy se vchodem na východní straně, dále komora a sklep, obojí s přístupem po zašalovaných dřevěných nosných schodech z horní předsíně do rozděleného dolního předdomí; chlév je klenutý a má kamennou dlažbu stejně jako sklep, sklep a komora jsou klenuté, předsíně a komora jsou vydlážděny cihlami a předdomí má podlahu z prken. Horní etáž má z jižní strany vchod do předsíně, obytný pokoj, kuchyň a komoru. Všechny místnosti mají prkenné podlahy a jsou orákosované; pokoj je vytápěný kuchyňským sporákem. Z předsíně vedou zašalované dřevěné nosné schody na půdu, opatřené lepenicí, z obou stran uzavřené protipožárními zdmi a dveřmi, z nichž u severních je východ na malý předstupující balkon, svázaný z řezaných prken a dřeva. Krov je zkonstruován s vaznicemi a je volný s podepřenou hřebenovou vaznicí, zatímco sama střecha se svými krokviemi a břidlicovou krytinou ze všech stran vybíhá 4 stopy přes zeď.

Jako ostatní stavby i tato bude primárně sloužit edukaci. Bude zde zázemí pro edukační programy s tematikou lesa, lesních ekosystémů, zvěře a myslivosti. V ojedinělých případech i jako zázemí pro ekonomické činnosti spojené s myslivostí, pokud by nastaly. Ono vlastně ani pozorování zvěře a zejména ptáků by nebylo ve veltruském parku činností novou. „V roce 1826 založil na našem území hrabě Chotek jednu z prvních ornitologických rezervací v Evropě. Byla to rezervace o velikosti 70 ha, na ochranu havraní kolonie ve Veltrusech“ (viz Seifert: *Historie myslivosti*). Na druhou stranu nelze neuvést i myslivecké statistiky, ze kterých vyplývá, že se havrani ve Veltrusech také často lovili a to počtem nejméně stovek kusů ročně. „Svého času byly zde havraní hony proslulé, střelilo se broky i kulí a pozvání pokládali myslivci za mimořádný požitek. Stojí za povšimnutí, že se lov pořádal vlastně na území ornitologické rezervace. I z uvedených počtů střeletných havranů, je ale jasné, že úlovky byly skutečně velké. Vždyť v roce 1901 bylo podle výkazu střeleno dokonce 3 685 kusů“ (Seifert: *Historie myslivosti*).

» ROZŠÍŘENÍ OBORY

Veltruská daňčí obora patří k historickým šlechtickým oborám a je jednou z mála stále funkčních obor s původním složením zvěře. Se značnou mírou hrdoosti se dá říci, že péče o oboru je jednou z mála činností, které jsou původní a tradiční. I když genetik stáda byla v minulosti několikrát vylepšena „oživením krve“ dodáním samců i samic z jiných chovů, i když kopřivy na letninu se dnes sekají traktúrkem a ne kosou a i když se průběrný lov nedělá kulovnicí předovkou, ale kulovnicí opakovací, lze říci, že celkové změny této tradiční péče jsou minimální až zanedbatelné. V porovnání se ztrátou původních funkcí zámku (např. funkce obytná), je péče o daňčí oboru z pohledu správy zámku vlastně stále stej-

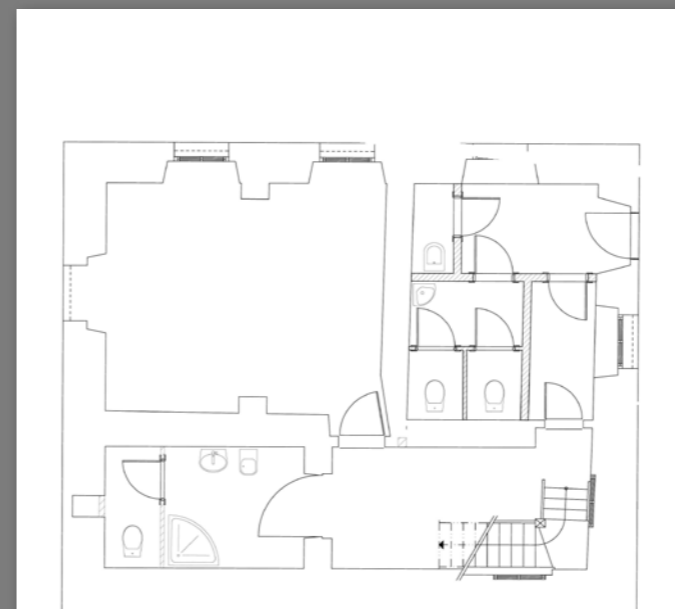
ná. Ve vztahu ke koncepci parku dlouho panovaly dohady, zda je obora původní koncepční součástí parku, zřízenou již zakladatelem jeho romantické podoby Janem Rudolfem Chotkem, nebo zda je až pozdější akvizicí Jindřicha Chotka. Dnes již známe důležité svědectví z deníku Charlese, Josepha knížete Clary--Aldringena, který si do svého deníku dne 5. 6. 1803 poznamenal: „*Mše ve Veltrusích, není nic krásnějšího než tyto skvostné duby a křoví a rozličné rostliny, vše má ustoupit té pitomé daňčí oborě (vilain parc au daïms), o které už byla řeč, a která mě stále ještě trápí.*“

Stručný náhled do historie lovectví a myslivosti v areálu nám poskytuje výňatek z bakalářské práce Tomáše Seiferta: *Historie lovectví a myslivosti v honitbách veltruského panství*, ČZU, 2011: „Chotkové vlastnili tři stálé honitby. Byla to především honitba Ostrov, bezprostředně obklopující veltruský zámek, jejíž součástí byla od dvacátých let devatenáctého století i daňčí obora. Dále honitby Zlosyň a Klomín-Jeviněves. Mimo tyto stálé, to bylo i několik obecních honiteb okolních, pronajímaných vždy na přechodnou dobu, od místních honebních společenstev. Nejčastěji lovenou zvěří ve všech honitbách náležejících k veltruskému panství, ale i v honitbách okolních, které si veltruské panstvo pronajímalo, byla podle nejstarších dochovaných dokladů zvěř drobná. Byl to především zajíc polní (*Lepus europaeus*), který byl hlavní lovnou zvěří i podle dochovaných zápisů a koroptev polní (*Perdix perdix*). V mnohem menším počtu pak bažant obecný (*Phasianus colchicus*) a po určitou dobu pravděpodobně přemnožený králík divoký (*Oryctolagus cuniculus*). Sluka lesní (*Scolopax rustikola*) se ve výkazech o ulovené zvěři vyskytuje jen ve velmi malých počtech. Zřejmě byly jen jakýmsi zpestřením panských honů. Kachny divoké (*Anas platyrhynchos*), spolu se srncem evropským (*Capreolus capreolus*), byly loveny skutečně pouze sporadicky a to ještě až na začátku dvacátého století. Na veltruském panství, byly používány hlavně tři způsoby chovu zvěře. Byl to a do dnešních dnů i zůstal, především oborní chov menší populace daňka evropského (*Dama dama*), na území zámeckého parku, chov zvěře ve volnosti a komorový chov bažanta obecného (*Phasianus colchicus*), bažanta zlatého (*Chrysolophus pictus*), bažanta stříbrného (*Lophura nycthemera*) a perličky obecné (*Numida meleagris*), v prostorách Čínské bažantnice, zničené požárem v roce 1918. Obora byla ve Veltrusech vybudována někdy před rokem 1820 Janem Rudolfem Chotkem a od začátku byla určena k chovu daňka evropského (*Dama dama*). Její založení spadá do zlaté éry budování obor, kdy vlastnictví takového mysliveckého zařízení bylo záležitostí společenské prestiže. Daňčí zvěř byla pro šlechtu jakousi náhradou za hony na jeleny, vyhrazené pouze panovníkovi. Oborní chov

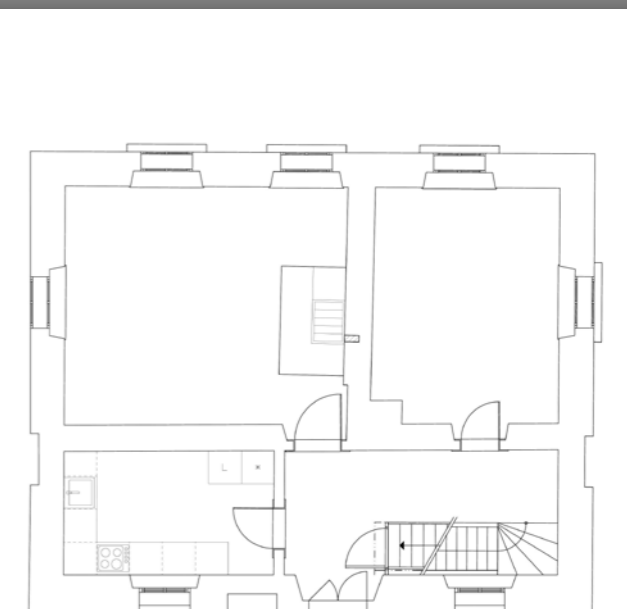
navíc umožňuje mnohem snadnější a rychlejší lov vyhlédnutého kusu a efektivnější chovatelské zásahy. Navíc chov zvěře, na dohled od zámku, dobře zapadal do celkové koncepce budovaného okrasného statku. Obora byla od začátku zcela ohrazena. Částečně zdí, částečně dřevěným plotem a v místě kde by plot působil rušivě, byl zřízen tzv. ha-ha příkop, s vnější opěrnou zdí. Travnatý průsek v hlavní ose parku směrem k jihu, umožňoval pozorovat zvěř při pastvě. V prostorách obory, ale i v okolní honitbě, byly vysazovány stromy zvyšující její úživnost“ (Seifert 2011).

Kontinuita tradice oborního chovu daňka skvrnitého byla ohrožena v roce 2004 přijetím zákona o myslivosti, který stanovil minimální rozlohu větší, než byl skutečný stav veltruské obory. Národní památkový ústav tehdy přislíbil situaci vyřešit. Uspokojivé řešení, zvyšující rozlohu oboru na požadovaných 50 ha přichází až nyní. Je tak legitimní snahou historickou tradiční činnost zachovat – a to s návodem edukačního využití. Problém s rozšířením obory nastal hned z několika pohledů. Jednak bylo problematické najít vhodnou část parku, kam by mohla být obora rozšířena tak, aby se co nejméně projevil negativní následky takového činu, ale aby měl co nejvíce pozitiv. Po dlouhém hledání možností bylo přistoupeno k rozšíření obory o tzv. Vrchnostenský les. Technickým problémem pak bylo vyřešení spojení obou částí obory. Po neúspěšných variantách bran a roštů bylo nakonec správou zámku navrženo, aby propojení bylo realizováno podzemním tunelem (po vzoru Jeleního tunelu v Zásnukách) jako jednoduché technické stavby zarostlé v terénu. Daňčí podchod se tak stal součástí náročného řešení rozšíření obory. Ještě podstatnější je rozšíření o povodňový výběh pro daňky, který má umožnit zachránit stádo v případě povodní. Původně originální nápad vybudovat takovýto výběh v oblasti mezi Dórským chrámem a Chrámem přátel venkova se při studiu historických plánů ukázal jako zcela neoriginální, při zjištění, že kamenná zeď v této části ohraničovala tzv. Malou obůrku, která v historii sloužila právě k tomuto účelu. Z původního hledání řešení problémů daňků v povodňové situaci se tak stalo další obnovení tradičního opatření.

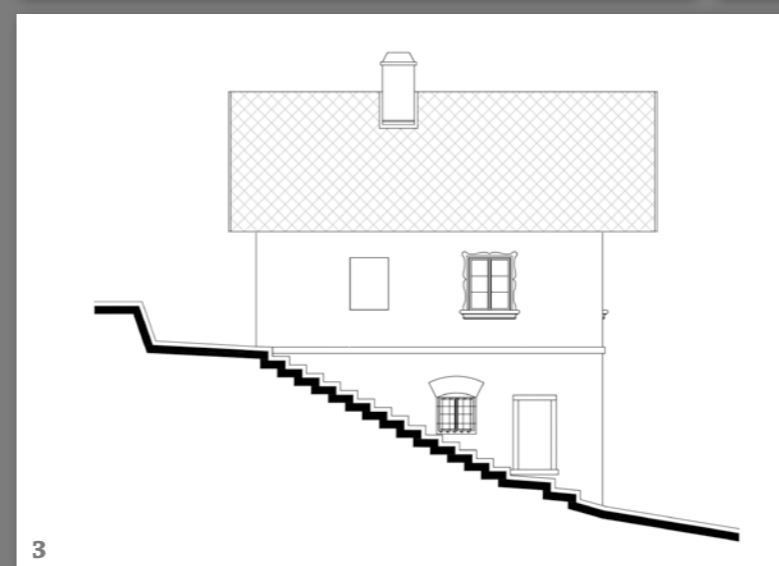
Daňčí obora bude v rámci udržitelnosti nejen podporovat rozpočet střediska o drobný výnos při průběrných lovech a možná příležitostně ve výjimečném případě se rozšíří o lov trofejový – poplatkový, ale zejména bude sloužit k edukaci v tematice přírody, zvěře a myslivosti. Funkční daňčí obora jako zástupce polodivokého chovu zvěře totiž činí přirozenou spojnici mezi divokým výskytem zvěře v parku a chovem zvířat domestikovaných (viz konírna a ovčín apod.).

1

2

3

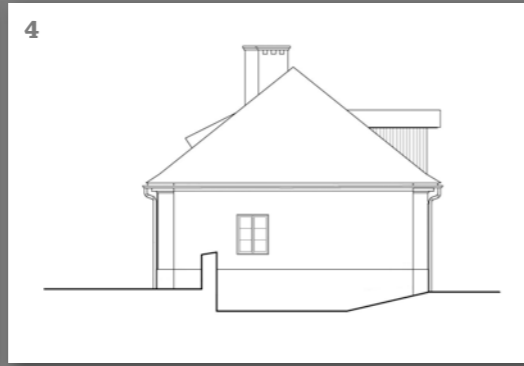
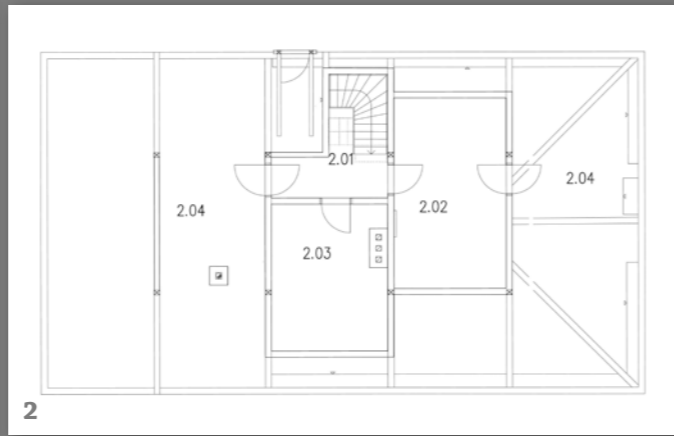
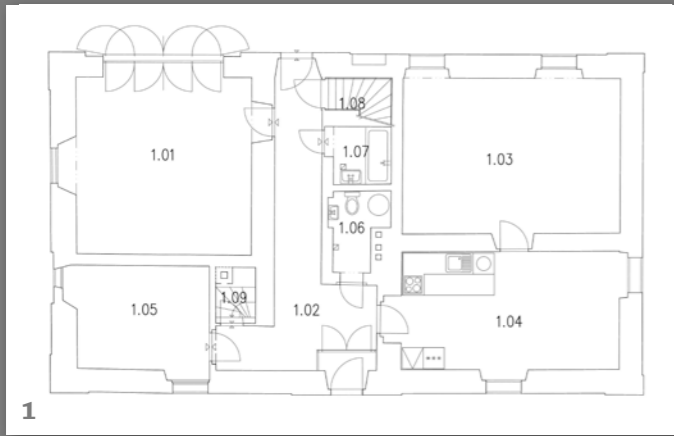

5

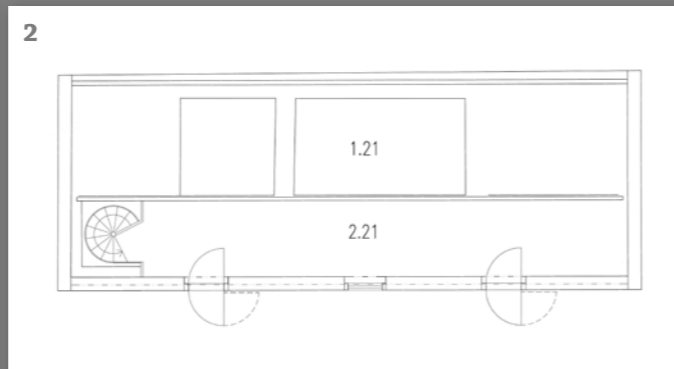
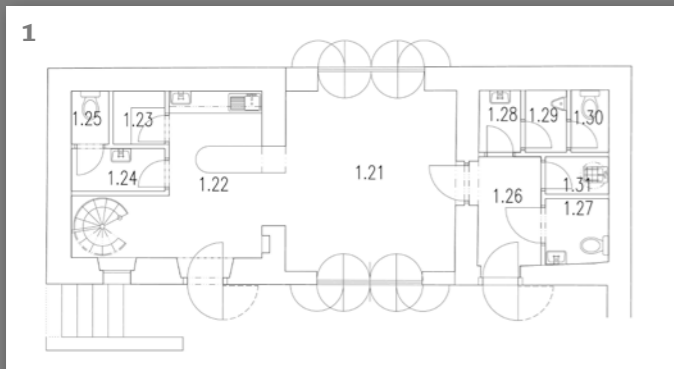
Hájka nad grotto
 1 – půdorys 1. N. P.
 2 – půdorys 2. N. P.
 3 – severovýchodní průčelí
 4 – současný stav (foto)
 5 – severozápadní průčelí

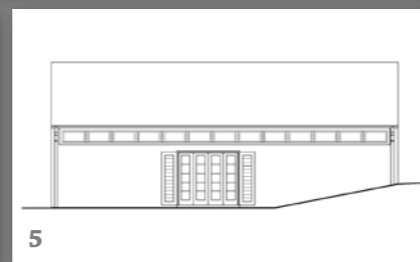
4

Holandský selský dům – hájovna
 1 – půdorys 1. N. P.
 2 – půdorys 2. N. P.
 3 – západní průčelí
 4 – východní průčelí
 5 – současný stav (foto)
 6 – severní průčelí
 7 – jižní průčelí

Holandský selský dům – čajovna
 1 – půdorys 1. N. P.
 2 – půdorys 2. N. P.
 3 – současný stav (foto)
 4 – jižní průčelí
 5 – severní průčelí

» HOLANDSKÝ SELSKÝ DŮM

Holandský selský dům v severní části parku utrpěl ničivé škody po povodni v roce 2002, kdy se návalem vody a podmáčením zřítla jedna z vnitřních stěn. Současný projekt nejen že zachránil dům před zkázou, ale činí z něj opěrný bod oživení této části parku. Holandský selský dům byl dříve domkem sadaře, který se staral o přiléhající sad a stromovou školkou ovocných stromů, později pak zde bydlel hajný.

Inventář z roku 1885 o stavbě píše:

42. Zahradníkův dům čp. 62 s ovocnou školkou. Zahradníkův dům je vystavěn z kamene na vápno a zčásti také z hrubých cihel, je 8 sáhů 5 stop 6 palců dlouhý, 5 sáhů 9 palců široký a 1 sáh 5 stop vysoký a je kryt taškami. Obsahuje uvnitř předsíň s klenutým průchodem do sadu, 2 obytné pokoje, kuchyň, malou klenutou komoru pod schody na půdu a konečně letní pokoj, vydlážděný mozaikou a uzavřený dvoukřídlými zašalovanými vraty. Všechny místnosti mají rákosové stropy, předdomí, chodba a komora jsou vydlážděny cihlami, ale vytápěné pokoje a kuchyň mají prkenné podlahy. Pod chodbou a předdomím je ještě malý klenutý sklep s přístupem padacími dveřmi po stupních z cihel. Na půdu opatřenou lepenicí se dostaneme z předsíňe po obezděných schodech s prkennými stupni. Krov je stojatý, volně svázaný, uprostřed rozdělený laťovým šalováním a opatřený valbou.

I když se mělo za to, že zmiňovaná mozaika v pokoji je již nenávratně ztracena, byly její fragmenty při rekonstrukci nalezeny v poměrně dobrém a celistvém stavu. Mozaika proto byla zdokumentována opatrně překryta ochrannými vrstvami a nakonec novou podlahou. Takto uchována čeká na své lepší časy. Obnoveny byly i prosklené rozměrné dveře a další prvky dle původních archivních dokladů. K domu náleží i původní chlívky a nově byla přistavěna kolna na techniku pro péči o sad. Udržitelnost souboru budov je postavena zejména na využití přílehlého sadu, a to samozřejmě převážně k edukačním účelům.

» OBNOVA OVOCNÉHO SADU

Nejprve je potřeba zdůraznit, že se rodina Chotků po několik generací snažila maximálně využít úrodnou půdu veltruského Ostrova a tak jsou v závislosti na dobových trendech pěstovány v areálu nejrůznější hospodářské plodiny. Rozumí se mimo plodiny polní. Doloženo je tu pěstování chmele i vinné révy a asi nejzajímavějším pokusem bylo pěstování moruší a chov bource morušového. Od počátku však části areálu zabíraly ovocné sady. Tedy, dá-li se hovořit o sadech – šlo prostě o přítomnost ovocných stromů. Příkladem obtížně interpretovatelného pojetí pěstování ovocných stromů je výňatek ze soupisu pozemků ze dne 1. 10. 1883 předaných nájemci Albrechtu Křepinskému hospodářským ředitelem Františkem Kraupnerem v rámci pachtovní smlouvy, kde se uvádí:

Č. parc. 1045 (výměra 3 jitra 809 čtverečních sáhů): Na žlábkách (1 jitra 236 čtverečních sáhů): Nájemcovi je předávána prostřední část tohoto pole, podmínutá po ovsu. Dolní část (pastvina s ovocnými stromy) a horní část (deputátní zahrada vrchního myslivce) nejsou předávány. Hranice označují hraniční kameny. – Toto pole je posázeno ovocnými stromy.

Tak co to vlastně Na žlábkách bylo? Pastvina s ovocnými stromy? Pole s ovocnými stromy? Nebo prostě sad? Očividně mělo toto místo s ovocnými stromy nižší status, než vlastní velké sady na severu areálu. Jich se zřejmě týká výslovná zmínka v prvním návštěvnickém řádu. Připomeňme jen, že návštěvnický řád veltruského parku z roku 1796 patří k nejstarším u nás. V něm se doslova uvádí:

5. Lidé selského stavu smějí navštěvovat procházkové trasy pouze o nedělích a svátcích, a to jen v doprovodu zahradního dozorce, pročež se mají rovněž ohlásit v kanceláři a mají chodit dohromady ve 2 či 3 skupinách, a nikoli jednotlivě nebo roztroušeně.

6. Osoby vyššího stavu mohou navštívit park každého dne a kancelář jim vždy přidělí průvodce, k čemuž může podle okolností sloužit nějaký důvěryhodný nádeník nebo zahradnický tovaryš, myslivec nebo konečně sám zahradník. Neboť nikdo nesmí bez průvodce jít nebo jet lodí do Bujukdere, do ovocného sadu a kuchyňské zahrady, k bažantnici, k chrámku atd. Pakli je tu zároveň více cizinců, mohou být, aby se předešlo veškerým nešvarům a aby se ušetřil nový průvodce, prováděni dokola zároveň.

A vážnost důrazu péče o ovocné stromy je též patrná z již zmíněné pachtovní smlouvy, kde je sadu věnován velmi obsažný odstavec:

Ovocné zahrady a sady, které jsou v pachtu obsaženy, odevzdány budou na základě podrobného inventáře. Pachtýř jest povinen, aby na své útraty ovocné stromy rozumně ošetřoval a před každým poškozením chránil, v čemž se podrobuje kontrole pana pronajímatelého. Žádný ovocný strom nesmí býti dříve vykácen, dokud by o tom nebyl zpraven pan majitel; pachtýř nemá ku dříví žádného práva, kteréž jest majetkem pronajímatelovým. Naproti tomu jest tento povinen vysazovati nové ovocné stromy na místě těch, které buď stářím zašly aneb přirozenými příčinami a vlivy vyhynuly, kdežto jest pachtýř vázán nahraditi na své útraty ony stromy ovocné, které zašly buď vinou jeho vlastní aneb jeho zřízencův, a koupiti potřebné sazenice z ovocných školek hraběcích, přičemž jest p. pronajímatelému volba druhů vyhrazena. Tento jest zároveň oprávněn, aby na své útraty zmladil, přeměnil aneb částečně stávající sady ovocné zrušil, aniž by v tomto pádu příslušel pachtýři jakýkoliv nárok na náhradu. Po vyjití pachtu aneb při dřívějším zrušení téhož náleží pachtýři, aby za každý scházející ovocný strom 5 zl. r. č. nahradil.

Ale nezůstalo jen u podmínek. 3. září v roce 1887 píše veltruský hospodářský ředitelství výtky nájemcům dvorů Ostrova, Kozomína, Netřeb, Lhoty,

Chlumína a Dědibab, v nichž nájemce upozorňuje, že bylo shledáno, „že nevěnuje se dosti pozornosti sadům ovocným a že podnože čili obrosty u stromů ovocných ponechány jsou.“ Nájemcům bylo proto přikázáno, aby tuto „neřest“ napravili, „jelikož podnože tyto na vzrůst a prospívání stromů velmi škodlivě působí.“ Jak je v citacích nastíněno, nebyl pronajatý sad na Ostrově sadem jediným. Pojdme si tedy udělat takovou malou inventuru v ovocných sádech a stromech na Ostrově.

- Odhad úrody v roce 1786 uvádí:
- » v hlavní aleji (...) obyčejná jablka: 2 strichy; hrušky: 3 strichy + 1 větel
 - » ve velkém sadu (...) míšeňská jablka: 2 strichy; obyčejná jablka: 9 strichů; hrušky: 12 strichů
 - » vedle Konečku (neben Koneček) (...) míšeňská jablka: 2 strichy; obyčejná jablka: 9 strichů; hrušky: 8 strichů; švestky: 3 strichy
 - » ve školce (...) míšeňská jablka: 12 strichů; hrušky: 3 strichy
 - » pod školkou (unter Peltz Schull) (...) míšeňská jablka: 29 strichů; obyčejná jablka: 2 strichy; hrušky: 3 strichy + 2 větele; švestky: 1 strich
 - » vedle školy (neben Pelz Schull) (...) míšeňská jablka: 8 strichů; hrušky: 20 strichů
 - » na Rybářské louce (...) míšeňská jablka: 9 strichů; obyčejná jablka: 3 strichy; hrušky: 10 strichů; švestky: 1 strich
 - » vedle lesa (...) míšeňská jablka: 4 strichy; obyčejná jablka: 7 strichů; hrušky: 7 strichů; švestky: 1 strich
 - » na Vosouši (...) míšeňská jablka: 10 strichů; obyčejná jablka: 7 strichů; hrušky: 4 strichy
 - » na Korsice (...) míšeňská jablka: 1 větel; obyčejná jablka: 3 strichy; hrušky: 2 strichy; švestky: 3 strichy
 - » u fíkovny (beim Feigenhaus) (...) švestky: 10 strichů

Ale pokud není rozsah ovocnářství v areálu zřejmý z tohoto odhadu úrody, můžeme jej demonstrovat soupisem ovocných stromů z roku 1911, tedy z doby, kdy už velké sady sloužily převážně jako školky:

Sady

- » Zahrada na Bujukdere: 127 jabloní, 7 hrušní, 93 švestek.
- » Zahrady úřednické: 62 jabloní, 34 hrušek, 74 švestek, 55 slív, 10 třešní, 1 meruňka, 1 broskev.
- » Díl u sušárny na Ostrově: 13 jabloní, 1 hrušeň.
- » Zahrada u lesního a v oboře: 31 jabloní, 8 hrušek, 27 švestek, 9 slív, 2 třešně, 1 meruňka, 6 ořechů.
- » U sv. Jana u Jiskrů: 188 třešní, 36 višní.
- » Zahrada hajného na Vosouši: 20 jabloní, 6 hrušek, 47 švestek.
- » Kuchyňská zahrada: 40 jabloní, 30 hrušní, 65 švestek, 67 slív, 5 třešní, 9 višní, 4 meruňky, 1 broskev.
- » Ve školce u sušárny na Ostrově: 22 jabloní, 7 hrušek, 30 švestek, 28 slív, 11 třešní, 3 ořechy.
- » U Dušnické hráze: 174 třešní, 68 višní.

Školky

- » Školka v kuch. zahradě na Ostrově:
 - a) šlechtěné: 1895 jabloní, 675 hrušní.
 - b) pláničky (podložky): 1600 jabloní, 150 hrušní, 100 slív, 685 třešní.
- » Školka (dole) u sušárny na Ostrově:
 - a) šlechtěné: 408 jabloní, 300 hrušní, 500 švestek, 90 višní.
 - b) pláničky (podložky): 200 třešní.

Některé z výše uvedených sumárních počtů jsou rozepsány podrobněji v prvotních seznamech. Seznam ovocných stromů v deputátních zahrádkách pochází z 30. října 1911:

- » Zahradka pana vrchního správce: 27 jabloní, 18 hrušek, 11 švestek, 6 třešní, 26 slív, 1 broskev.
- » Zahradka pana účetního: 24 jabloní, 7 hrušek, 14 švestek, 19 slív, 2 třešně.
- » Zahradka p. klíčníka: 11 jabloní, 9 hrušek, 10 slív, 2 třešně, 36 švestek, 1 meruňka.
- » Zahradka ponocného: 13 švestek.
- » Zahradky pana lesního: 3 jabloně, 5 hrušek, 19 švestek, 9 slív, 2 třešně, 3 ořechy, 1 meruňka.
- » V oboře: 28 jabloní, 3 hrušky, 8 švestek, 3 ořechy.
- » Ve školce u Stanislava: 22 jabloní, 7 hrušek, 30 švestek, 28 slív, 3 ořechy, 11 třešní.

Podrobněji je popsána také kuchyňská zahrada ve zprávě z 6. října 1911:

2 jabloně staré, 5 jabloní v nejlepším nesení, 10 jabloní počínajících nésti, 9 jabloní mladých, 6 švestek starých, 17 švestek v nejlepším nesení, 1 hruška počínající nésti, 13 hrušek mladých, 3 třešně počínající nésti, 2 slívy staré, 3 slívy v nejlepším nesení, 4 slívy počínající nésti, 3 slívy mladé, 3 višně počínající nésti, 3 višně mladé, 3 meruňky počínající nésti.

A nyní již k vlastnímu sadu, který je velkým úsilím obnoven. Základním úmyslem obnovy nebylo vysadit na místě bývalého sadu a školky sad produkční, ale **sad sbírkový**, kde budou formou vysokokmenů pěstovány **odrůdy užívané v českých zemích do roku 1824** (rok úmrtí zakladatele parku Jana Rudolfa Chotka). Základní informací pro shánění tohoto historického genofondu pak byl list datovaný ve Vídni, 30. března 1812, který obsahuje – snad hrabětem – zřejmě psaný koncept dopisu správci kláštera v Lesedorfu u Badenu (jak je uvedeno v záhlaví) a v dolní části jinou rukou psaný seznam odrůd stromů, zjevně vypsáný z nabídkového listu, včetně pořadových čísel. Názvy odrůd uvádím v původním znění:

Jablka:

1. Weisser Wintercalvil. Calville blanc d' hiver.
4. Gestreifter Muskatencalvil. Calville musquée.
5. Gewürzcalvil. Calville aromatique.
30. Edelkönig. Roi très noble.

51. Himbeerapfel.
60. Königl. rother Kurzstiel. Courtpendu blanc au jaune.
81. Goldpepping. Peppin d'or.
83. Walliser Limonenpepping. Welsh Lemon Peppin.
89. Edler Prinzessinapfel.
99. Grosse Cassler Reinette.
100. Kleine Cassler Reinette.
108. Späte gelbe Reinette. Reinette jaune tardive.
146. Gelbe Zuckerreinette. Reinette jaune sucrée.
165. Rother Herbststrichapfel. Fasse pomme rouge d'automne.
169. Königl. Täublinge Pigeonnet royal.

Hrušky:

4. Wahre Winterambrette. Ambrette d'hiver.
10. Bergamotte von Bugi (?).
12. Die Crasane. Bergamotte Crasanne.
20. Frühe Schweizer Berg. Berg. Suisse hative.
29. Graue Herbstbutterbirn. Beurré gris (Isenbart).
31. Rothe Winterbutterbirn. Beurré rouge d'hiver.
45. Lange weisse dechantsbirne. Doyenné blanc longue.
46. Rothe dechantsbirne. Doyenné rouge.
47. Sommerdechantsbirne. Doyenné d'été.
57. Vergoldete Hermannsbirne.
60. Parfümirte Herbstbirne. Parfume d'automne.
66. De Jagdbirn. Léschasserie.
86. Französe süste Muskatellerbirn. De Franse socte Belle.

Broskve:

3. Weisse Frühpfirsche. Ascent-Peche blanche.
5. Wunderpfirsche. Admirable.
10. Catharinenpfirsche. Pavie st. Catherine.
14. Grosse Charlestowaner Ananaspfirsche.
18. Rothe Magdalenne. Madeleine rouge.
20. Grosse Lackpfirsche. Grosse Mignonne.

Meruňky:

1. Abrikose von Breda. Ananasabrik. Abricot de Breda.
4. Mandelabrikose. Abricot aseline.
5. Pfirschenabrikose. Zuckerabrikose. Abricot Peche.
7. Schwarze Abrikose. Abricot d'Alexandrie.

Slívy:

4. Violette diapre. Diaprée violette.
7. Edle gelbe Eyerpflaume. Grosse Luisant (?).
8. Grüne Eyerpflaume.
15. Gelbe Mirabelle. Mirabelle jeune (...)
18. Späte Fasanenpflaume. Perdrigon tardif.
21. Rothe Spätpflaume. Azure tardive.
24. Grosse englische Zwetsche.

Třešně:

1. Bouquetkirsche. Cerise a bouquet.
2. Doktorkirsche. Delikater Süsweichsel.
5. Büttners neue schwarze Herzkirsche.
8. Holländische grosse Weichsel. Coulard.
11. Kirsche von Menin (...)
17. Lauermannskirsche. Eine prachtvolle Herzkirsche.

Zbytek seznamu se týká polních plodin. Po relativně složité identifikaci některých odrůd bylo nakonec přistoupeno k sázení těchto odrůd:

JABLONĚ	Baumannova reneta	9	189		
	Parména zlatá zimní	8			
	Kožená reneta zimní	9			
	Ananasová reneta	9			
	Blenheimská reneta	9			
	Car Alexander	10			
	Ušlechtilé žluté	9			
	Kalvil červený podzemní	9			
	Gdaňská hranáč	10			
	Vejlímek červený	9			
	Londýnské	10			
	Míšeňské	10			
	Řehtáč soudkovitý	9			
HRUŠNĚ	Citronové zimní	11	73		
	Holovouské malinové	11			
	Hornokrajské malinové	10			
	Krátkostopka královská	9			
	Kalvil bílý zimní	9			
	Panenské české	10			
	Grávštýnské	9			
	Máslovka šedá podzemní	6			
	Muškatelka letní	6			
	Madame Verté	5			
	Ananaska česká	7			
	Charneuská	5			
	Děkanka letní	6			
Dielova máslovka	6				
SLIVONĚ	Avranšská	5	36		
	Amanliská	6			
	Pastornice	5			
	Solanka	6			
	Špínka	6			
	Williamsova	4			
	Malvazinka	4			
	Mirabelka nancyská	5			
	Špendlík žlutý	6			
	Švestka domácí	15			
	Zelená renklóda	6			
	TŘEŠNĚ	Dönnisenova žlutá		5	28
		Mšenská jánovka		5	
Tropričterova		5			
Velká černá chrupka		4			
Lyonská raná		5			
Napoleonova		4			

Výsledek míry autenticity je tedy možné porovnat velmi přesně. Od broskvoní a meruněk bylo upuštěno, neboť v seznamech skutečně pěstovaných stromů jsou pouze v zahrádkách zaměstnanců, nikoliv v sadu panském a v panských sadech nejsou uváděny meruňky ani ve výčtu sklizně. Dále u meruněk a broskvoní panovaly obavy z následků povodní. Oblast sadu je totiž v území s nebezpečím zaplavení již dvouletou vodou (což se již mnoho desítek let naštěstí nestalo). Paradoxně jsou jako nejnáchylnější stromy na zaplavení uváděny v odborné literatuře třešně, ale s ohledem na množství třešní, které se v místě samém pěstovaly několik set let, nebyla v archívech tato obava potvrzena.

Udržitelnost sadu je postavena zejména na edukačních programech, využívajících sad jako živou učebnici pomologie a genetiky.

» DOLNÍ SKLENÍK

Z obnovovaných staveb jde zřejmě o stavbu jednak nejmladší, vzniklou zřejmě až v první třetině století dvacátého (neboť ještě ani inventář z roku 1911 ji nezmiňuje), dále o stavbu nejvíce poškozenou povodní v roce 2002 – část skleníku zcela zničila zbytek velmi těžce poškodila. S ohledem na fakt, že stavba vhodně doplňuje uspořádání zahradnických užitkových budov v kuchyňské zahradě, bylo rozhodnuto o obnově budovy v původní hmotě. Změna užívání spočívala v opuštění provozu skleníku jako takového a nahrazení původní funkce funkcí vzdělávací. Členění stavby tedy zůstalo beze změny, ale interiéry mají sloužit jako zázemí praktických činností zahradnických. Při hledání vhodné krytiny, která by pohledově evokovala sklo skleníku, ale přitom nepropouštělo tolik světla a tepla dovnitř, byly překvapivě nalezeny a schváleny solární panely na bázi amorfního křemíku. Tyto panely měly, na rozdíl od běžně používaných solárních panelů, lepší optické vlastnosti, ale horší elektrický výkon. To však nebylo na překážku. Naopak tento typ umožňoval výrobu panelů různých velikostí – a tedy i zachování původního rastru železné konstrukce střechy. Jelikož byl celý dům koncipován po obnově jako nízkoeenergetický, blízký pasivnímu, mělo být toto řešení rovněž předmětem edukace. V období před realizací se přestal uvedený typ panelů vyrábět, takže k instalaci nedošlo. Stavba je dnes vytápěna tepelným čerpadlem na bázi vzduch–voda.

Udržitelnost je postavena na edukačních činnostech. Podpůrnou variantou je výroba drobných předmětů (zejména na bázi květinových aranžmá) nebo výpěstků při edukaci a jejich následný prodej.

» PAŘENIŠTĚ

Pro doplnění ukázek staveb potřebných v zahradnictví se nově zřizovalo též pařeniště. A to v místech, kde dle historického popisu staveb z roku 1866 uvádí:

13. Pařeniště [Glaskiste] před skleníkem sestává z vyzděné jámy kryté našikmo postavenými skleněnými okny do tvaru sedlové střechy na dřevěné kostře. Od toho je vepředu jeden kus příčkou oddělen jako vchod a výtopna [Einheits], kam vede dolů 5 kamenných stupňů. Výtopna je pak ještě 5 stupňů hlouběji, a stejně jako vchod, kryta jen šindelovou střechou. Toto pařeniště je i se zdmi, krytými kamennými plotnami, dlouhé 6 sáhů 4 stopy 6 palců, široké 2 sáhů 4 stopy 6 palců a uvnitř v sedle vysoké 1 sáh 1 stopu, ještě dobré a upotřebitelné.

Udržitelnost spočívá v používání pařeniště pro ukázky předpěstování rostlin, tedy zejména jako součást edukačních programů. Budou-li výpěstky zpeněžitelné, poslouží jako drobný příjem udržitelnosti také.

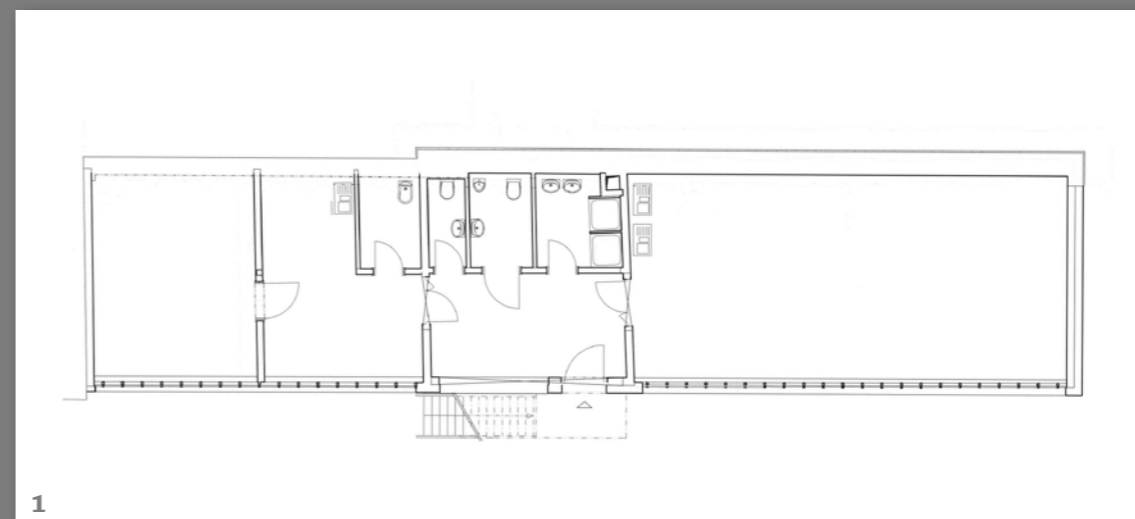
» OVČÍN

Stávající ovčín je koncipován jako utilitární stavba pro obnovu chovu ovcí. Obnova chovu ovcí má celou řadu významů. Ideově nejdůležitější je význam symbolický. Park ožívá. Naplňuje se posláním Okrasného statku, o čemž bude zevrubněji pojednáno níže. Další významy jsou hospodářské – ulehčení sekání trávy formou přímé pastvy, využití sena z luk v areálu a hnůj, jak bylo popsáno v kapitole věnované kompostárně.

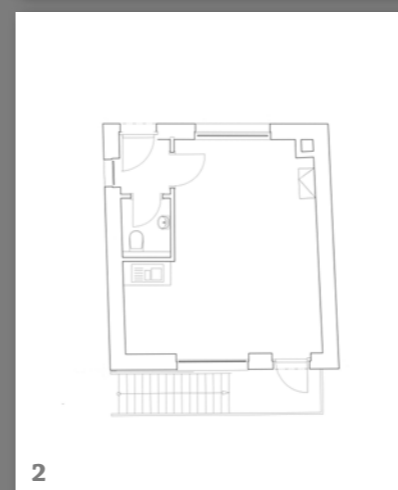
Okrasný statek

Není v principu jen rustikálním doplňkem krajinářského parku (ač je tak někdy vnímán), ale může být i sám principem celého parku. To neznamená, že lesní a jiné klidové partie jsou zcela vymýceny. Naopak. Na kontrastu „jakoby divoké přírody“ a přírody „jakoby člověkem obdělávané“ jsou stavěny emocionální dojmy z okrasného statku. Přitom i části divoké, i části hospodářské jsou pečlivě koncipovány s ohledem na estetiku celkového dojmu. Základní odlišností okrasného statku od jiných typů parků, je vstup dynamického prvku – aktivního zemědělství. A to nejen z důvodu hospodářského, ale i estetického. Poddaní, často oblékaní do historizujících kostýmů, vytvářeli zdání pastýřské a rolnické idylly. Stáda ovcí (s pečlivě vyladěnými zvenci, aby byl lahodný vjem i sluchový) se tak najednou plánovitě dostávají až do (řekli bychom) intimní blízkosti panské rezidence, což bylo jen o půl stelení dříve jen těžko představitelné.

Okrasný statek ve Veltrusech se datuje od 90. let 18. století. Prošel samozřejmě svým vývojem od založení (přeměny divoké krajiny na park) přes období své největší slávy až po úpadek a funkční zánik. Za konec zlaté éry okrasného statku na veltruském Ostrově považujeme konec samostatného hospodaření panské správy, kdy jsou v roce 1885 pole a sady poprvé propachtovány nájemci. Byť má celá řada po sobě jsoucích nájemců povinnost udržovat zásady podobné provozu okrasného statku, je z těchto požadavků

1

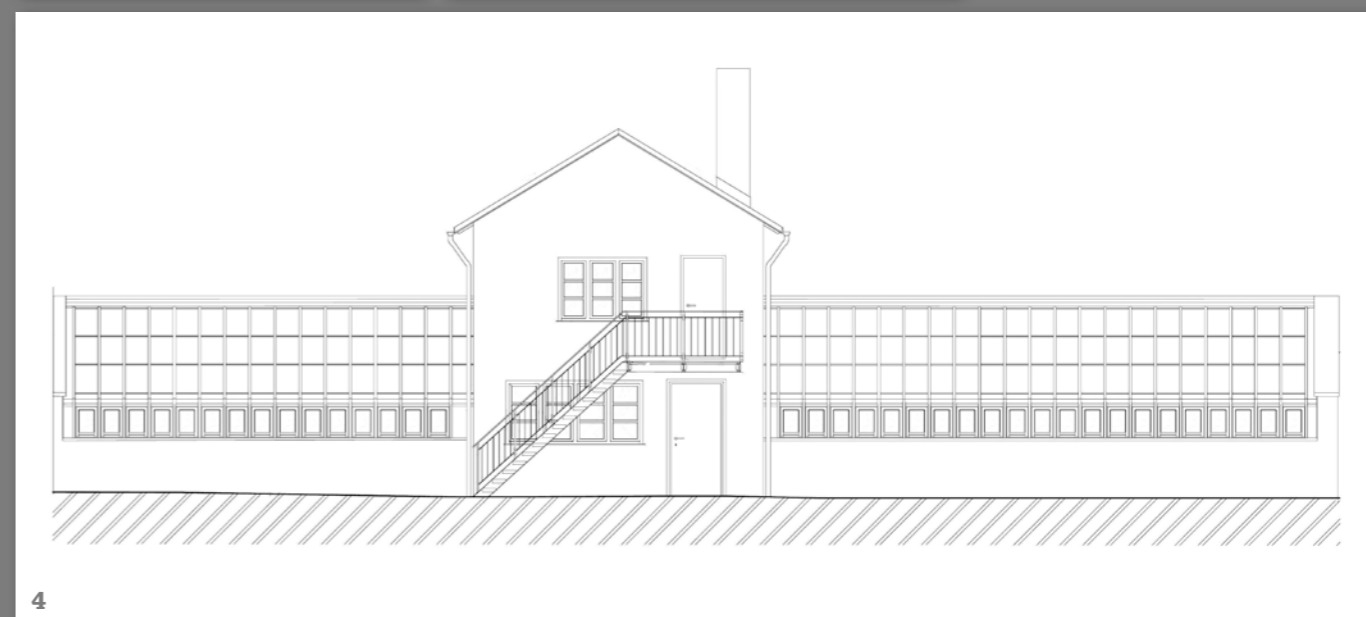

2

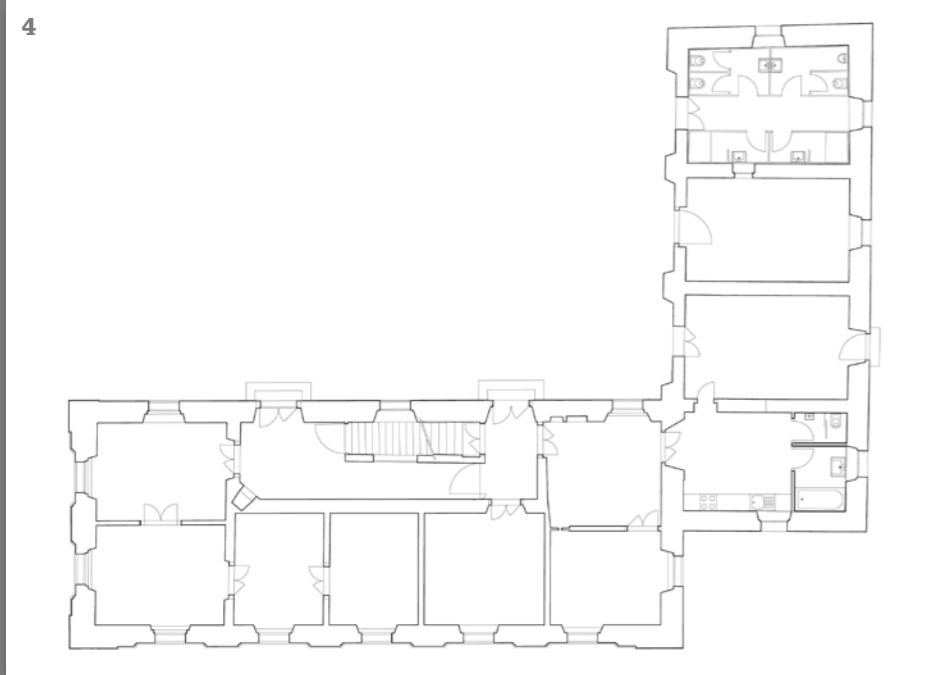
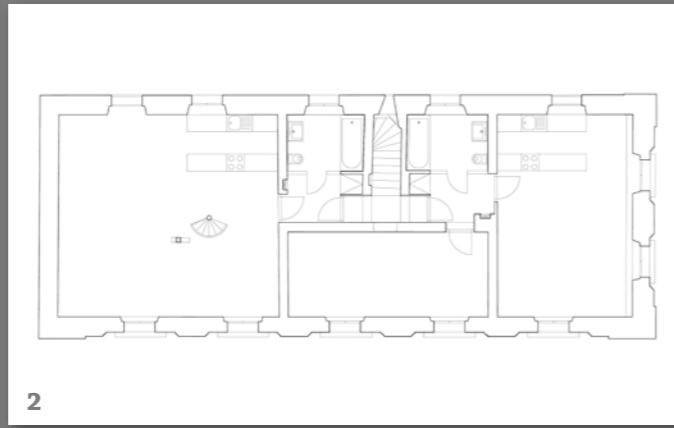
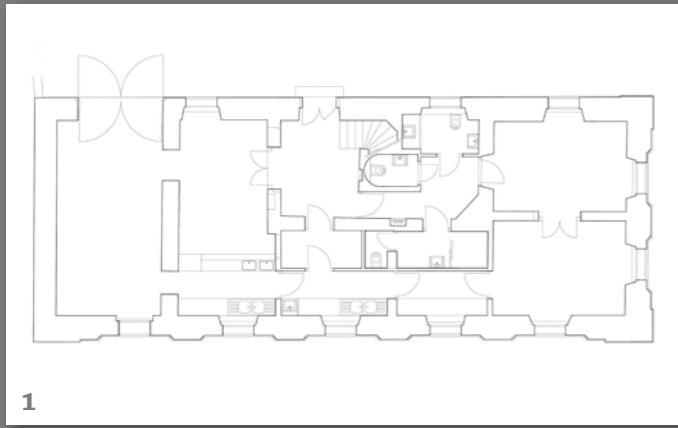
Dolní skleník
1 – půdorys 1. N. P.
2 – půdorys 2. N. P.
3 – současný stav (foto)
4 – jižní průčelí

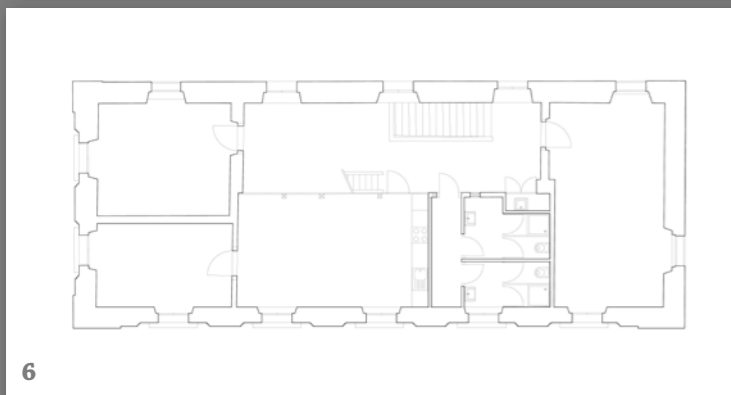
3

4

Domy lékaře a lesního u hlavní brány
 1 – dům lékaře, půdorys 1. N. P.
 2 – dům lékaře, půdorys 2. N. P.
 3 – jižní průčelí domu lékaře (vlevo)
 a domu lesního (vpravo)
 4 – dům lesního, půdorys 1. N. P.
 5 – dům lékaře, půdorys 2. N. P.
 6 – současný stav (foto)

postupně slevováno. Postupný úpadek tradičních šlechtických velkostatků se projevuje i ve Veltrusech a v kombinaci s oběma světovými válkami dvacátého století a velkou hospodářskou krizí poslední zásady péče o park v duchu okrasného statku zcela zanikají. Přes to všechno je třeba si uvědomit, že okrasný statek ve Veltrusech již jinou formou parku nahrazen nebyl a ani hospodaření státního statku na polích bývalých šlechtických majitelů nezměnilo zásadním způsobem charakter pozůstatků největšího a nejznámějšího okrasného statku u nás.

Fauna okrasného statku, k níž jsme se přes ovce dopracovali, se ovšem neomezuje jen na zvířata užitková (skot, ovce, vepři, holuby), ale zahrnuje i jedince okrasné a samozřejmě i zvěř volně žijící. Můžeme tedy říci, že okrasný Veltruský statek byl učebnicovým příkladem soužití člověka s živou přírodou od volně žijící zvěře (především srnčí) v částech lužního lesa, přes dravce a zvěř drobnou až po zvířata člověkem demystifikovaná. Založení daňčí obory kolem roku na začátku 19. století, pak vkládá chybějící prvek chovu polodivokého (jak již bylo uvedeno v odstavci věnovaném daňčí oboře). Tuto plejádu v kombinaci s cizokrajnými druhy je možno nejlépe demonstrovat na příkladu kurovitých. V areálu volně žil bažant polní, v bažantnici byl chován bažant zlatý a stříbrný (původem z Číny), na zámku se pohybovali pávy a v hospodářském dvoře byl zcela demystifikovaný kur domácí. Všechna zvířata pak byla nejen krásná, ale přinášela i užitek (u skotu mimo masa a vypásání ploch i v podobě stájové mrvy pro hnojení polí) a kratochvíli (zejména zvěř lovná). Idyla pastýřská, zatupující zde formu demystifikace zvířat, se tedy obnovením chovu ovcí do areálu právem vrací. S ohledem na provozní možnosti to bude chov ukázkový, zastoupený cca třiceti ovcemi. Historicky zde však ovčí stádo bývalo daleko početnější.

Zpráva hospodářského správce Jana Křížka z roku 1784 o průběhu povodně a způsobených škodách zmiňuje jak ovčín (bohužel v době psaní zprávy již několik dnů zaniklý), tak počty ovcí. Dočteme se v ní mimo jiné i toto:

Dne 27. února, ve čtyři hodiny odpoledne, se dala do pohybu ledová masa. Obhlížel jsem ostrovské hráze u břehů do sedmi hodin večer. Setmělo se. V tu dobu jsem byl u Ouholic ve staré bažantnici a tehdy se začal nebezpečně pohybovat proud vody. Tušil jsem, že brzy bude následovat nebezpečná povodeň. Nechal jsem hnát skopový dobytek, čítající 246 kusů starých ovcí a beranů, odtud do kůlny na vozy v zámku, jinak by byl zcela ztracen, neboť dne 28. února ráno byla vodní hladina ve výši dva a půl lokte a ovčín byl již pobořen ledovými krami. Až do páté hodiny odpolední dne 28. února voda velmi stoupla, takže na celém Ostrově nezůstalo nic nepokryto, až na zámecké nádvoří [Schlossplatz], které by ale také bylo vodou zaplaveno, kdybych neměl po ruce vypůjčenou loď

od c. k. lodní plavby [K. K. Navigation], pak by síla vody prorazila bránu statku [Mayerhofsthor], ačkoli jsem ji nechal co nejlépe zaopatřit opěrami, a na dvoři statku by si voda jako víchr dělala, co chtěla. Díky této loď se přivezla prkna k popraskané [vypáčené] bráně a více než tři čtvrtě lokte do výšky se zabránilo pronikající vodě. Pročež kravíny a kůlny, kde byl ustájen skopový dobytek, byly stále uchovány v suchu. Přes horní okrasnou zahradu dosáhla voda k zahradní bráně salla terreny pod zámek. Zdejší brány panských stodol byly zahrazeny hnojem a zeminou. Voda stoupla a přeci pronikla dovnitř. Pouze podklad [Unterelung] obilí byl promáčen do poloviny, což nepůsobilo větší škody. Zdejší sýpka byla šťastně uchována díky již zmíněnému ucpání brány statku. Vymláčené obilí, uložené na humnech [Tennen], zůstalo spolu s plevami na sýpce uchráněno.

Velký strach, kterému jsme my všichni byli vystaveni zde na Ostrově, je nepopsatelný. Sadař spolu s dvanácti osobami musel čekat na své půdě. Hajný musel přečkat jeden den a dvě noci na stromu moruše, nežli nastane konec. Dne 28. února jsem dvakrát vyslal loď těmto lidem na pomoc, ale přiblížit se nebylo možné kvůli příválu ledu až do 29. února, kdy byli všichni šťastně převezeni do Všestud.

K výše zmíněnému počtu ovcí se zřejmě vracet nebudeme. Ovce totiž v minulosti nepůsobily jen radost a dojem venkovské idyly, nýbrž působily i škody. Jak je doloženo skoro o sto let později. Dne 17. prosince 1885 choťkovské ústřední ředitelství v Praze sdělovalo hospodářskému ředitelství ve Veltrusech, že vrchní lesní Schwach ve své zprávě z měsíce října učinil oznámení, „že p. nájemce ostrovského dvora rozšiřuje pastvinu pro ovce až do partií parku, čímž jsou exotické keře, jež představují ozdobu parku, potlačovány a poškozovány, a že týž bez ohledu na zákaz pastvy v těchto partiích, jenž mu byl opakovaně vydáván ze strany tamního lesního úřadu, a bez ohledu na penále, které mu již bylo předepsáno, tohoto nešetného jednání nezanechal.“ Veltruskému hospodářskému ředitelství se proto nyní prikázovalo, „aby p. nájemcovi dvora přesně ohraničilo pastvinu pro ovce, která mu byla přikázána, a aby mu se vši vážností objasnilo, že mu v případě opakovaných škod působených pasením ovcí bude kromě penále předepsána ještě i náhrada za způsobené škody.“ To by se při cca třiceti ovčích stávat nemělo.

Samotný ovčín byl v minulosti v areálu přemísťován. V inventárních soupisech budov je uveden v roce 1866 bývalý ovčín v hospodářském dvoře:

Vedle kolny jest vchod ze dvora do bývalého ovčína. Tato místnost má strop trámový, 2 podvlaky na 8mi sloupcích dřevěných spočívající. Stání 2řadové jest kamenem, střední chodba cihlami dlážděna, beze žlabů.

Byt čeledě, přístupný z popsané již místnosti obsahuje 2 světnice pod rákosovým stropem, jednu s prkennou podlahou, druhou s cihlovou dlažbou. Obě zařízení jsou sporáky zděnými.

Stav zevnější této budovy jest dobrý, uvnitř pouze v bývalém ovčíně jsou stropy shnilé, a vazba chatrná; dlažba jak v ovčíně, tak i v bytech čeledi oprav vyžaduje. Náklad oprav těchto jest zvlášť uveden a vypočten.

V provozu ovčín již nebyl proto, že byly plochy pro pastvu ovcí propachtovány.

Z důvodů provozních i veterinárních nebyl ovčín nově zřizován v hospodářském dvoře, ale zvolena varianta přemístitelné stavby nenápadného vzhledu.

Význam chovu ovcí pro udržitelnost má charakter snižování nákladů na péči o plochy, zvyšování péče o půdu a samozřejmě se očekává i vliv na vyšší zájem školních tříd v tématech spojených s přírodou a ekologií o praktickou názornou výuku v areálu.

» DOMY LÉKAŘE A LESNÍHO U HLAVNÍ BRÁNY – INFOCENTRUM, UBYTOVNA

Vstupní bránu do areálu, lemovanou z jedné strany domem nadlesního a z druhé strany domem lékaře, lze provozně považovat za jednu lokalitu. S ohledem na umístění na hranici – tedy současně v městě a současně v parku, si budovy říkají o využití důstojné této kombinace. V domě nadlesního bude vybudováno infocentrum a v domě lékaře pak občerstvení.

O domě nadlesního se v inventáři z roku 1866 píše:

Obydlí nadlesního č. p. 22 leží na jižním konci parku, a sice poblíž vjezdové brány do parku, jeho dvorek je ohraničen z jihu vlastní obytnou budovou, z východu traktem chlévu a kůlny a vzadu čili ze severu proti oboře chlívky na drobný dobytek a kůlnou na dříví, jakož i studnou, konečně ze západu laťováním s vchodovými dveřmi, mimo to obklopuje obytnou budovu a chlévy zvenku ještě domovní zahrada, uzavřená vůči ulici laťkovým plotem.

233. Obytná budova je postavena z kamene na vápno, dlouhá 11 sáhů 4 stopy 6 palců, široká 4 sáhy 4 stopy 4 palce a vysoká i s polopatrem 3 sáhy, a krytá taškami. 2 vchodové dveře ze dvora, vždy po 2 kamenných schodech vedou do velké předsíně, dlážděné cihlami, ve které je umístěn obezděný výstup na půdu, jakož i pod ním schody do sklepa. Z předsíně vedou 3 dveře, do kuchyně a 4 vytopitelných obytných pokojů, které mají vesměs prkennou podlahu a – stejně jako předsíně – rákosový strop. Sklep, nacházející se pod předsíní, po 14 kamenných schodech vedoucích dolů, je klenutý. Do polopatra na půdě, vysokého 1 sáh, poskytuje přístup 21 prkenných schodů s řadnicemi. V tomto polopatři čili mezaninu, a sice na jeho konci, je jeden vytopitelný pokoj a jedna komora s prkennou podlahou a rákosovým stropem, oddělené zdí od ostatní půdy, která má cihlovou dlažbu, dále komoru, rozdělenou na polovic prkennými stěnami mimo prkenné stropy. Ke stropům těchto komor vedou nosné dřevěné schody, zatímco krov, ležící v této výšce patra, je svázán krokevicemi [Bockpfetten], na obou stranách odříznutý a kryt taškami. Stavební stav této budovy je dobrý.

O domě lékaře uvádí inventář z roku 1825 toto:

Byt lékaře čp. 22

U vjezdové brány do parku vlevo. Zděná obytná budova, krytá šindelí, v ní předsíně, dále kuchyň s trámovým stropem a cihlovou dlažbou. Vlevo pokoj s rákosovým stropem a prkennou podlahou, vpravo světnice vedle komory s rákosovým stropem a prkennou podlahou; malá komora s trámovým stropem a cihlovou podlahou, malá stáj s trámovým stropem a kamennou dlažbou, a zděný záchod.

Půda pokryta lepenicí, šindelová střecha zčásti špatná, zbytek ale celé budovy v prostředně použitelném stavu. Nedaleko tohoto bytu nekrytý klenutý sklep a hluboko dole zděná studna s dřevěným roubením [Holzunschretzung], obojí v použitelném stavu.

Obě budovy budou mít v udržitelnosti funkce poměrně zásadní. Infocentrum bude současně místem prodeje suvenýrů, ale i vstupenek na edukační programy a v domě lékaře bude vybudováno občerstvení, sloužící primárně frekventantům.

» SCHODIŠTĚ HLAVNÍ ZÁMECKÉ BUDOVY

Schodiště nesmírné umělecké hodnoty, osazené výzdobou významného sochaře Küena z roku 1713 bylo před rekonstrukcí v dezolátním stavu s narušenou statikou. Dnes je plně funkční. V udržitelnosti projektu je schodiště spíše doplňkovým prvkem jako cesta do centrálního sálu hlavní zámecké budovy, kde po dokončení její opravy se budou konat zásadní události Edukačního centra.

» KOMPOSTÁRNA – POLNÍ HNOJIŠTĚ

Ač bylo o plánu kompostárny učiněno pár slov v obecném úvodu, přeci jen je potřeba zmínit, že vnímání hnoje vlastně jako cenné suroviny, zvyšující kvalitu půdy a potažmo hospodářské zemědělské výnosy, je opět v areálu tradiční. Jako důkaz uveďme smluvní podmínku z nájemní smlouvy na propachtování polí velkostatku Ostrov, z 9. 4. 1883, kde se v bodě 8 b) a c) doslova uvádí:

b. Síla hnojná budiž v převzatém stavu zachována, za kterýž účelem 1/4 orné půdy pohnojena býti musí nejméně 180 met. centy dobrého zvířecího hnoje po 1 rakouském jitru. Toto množství zvířecího hnoje musí býti každým rokem na pole vyveženo, an by v opácném pádu pachtýř byl zavázán nahraditi 60 zl. r. č. za každé jitro výše udaným množstvím nehnojené půdy.

c. Vyplnění této povinnosti, ku kteréž bude přiměřenou kontrolou dohlíženo, má za následek chov a slušnou výživu přiměřeného počtu dobytka, jakož i nezkrácené upotřebení veškeré slámy a píce, vypěstované na spachtovaných pozemcích, pročež jest přísně zakázán prodej těchto posledních, jakož i vyrobeného hnoje aneb užití téhož na jiných nežli spachtovaných pozemcích.

V kombinaci s faktem, že je v areálu již zavedeno ekologické zemědělství, které vylučuje přihnojování chemickými hnojivy, se návrat k původnímu přiro-

zenému vracení živin do půdy jeví jako cesta nejen velmi chtěná, ale vlastně jediná možná. Ačkoliv udržitelnost hospodaření v areálu již nemůže počítat s finančním příjmem za kompostování cizího materiálu, přes to je kombinace likvidace vlastního bioodpadu (mulčovaná tráva, štěpka, hnůj od hospodářských zvířat) se zvyšováním výživné hodnoty zeminy v obdělávaných částech areálu a především zahradnictví velmi chtěným efektem s hodnotou funkční i ideovou.

» CESTNÍ SYSTÉM VČETNĚ MOSTKŮ

Už v historii bylo zdokumentováno, že ne všechny stavby sloužily primárnímu účelu areálu – některé z nich byly stavbami podružnými, obslužnými. Podobně lze smýšlet i o cestním systému, který jednak umožňuje se dostat z bodu A do bodu B, ale také umožňuje strávit v areálu parku mnoho hodin příjemnou procházkou a pozorováním přírody.

Nejen pro pohyb frekventantů, návštěvníků parku a obslužné techniky v parku byly díky projektu Schola naturalis masivně obnovovány historické mostky. Některé z nich těžce poškozeny předešlými povodněmi, některé takřka zaniklé, zachované jen v torzálním stavu pilířů. Druhým důvodem obnovy mostů a lávek bylo předvedení celé škály pojetí mostních objektů v romantickém parku. S trochou nadsázky se dá říci, že „sbírka mostů“ ve Veltruském parku je dnes v české republice jevem zcela unikátním. Všechny mosty a lávky jsou inspirovány návrhy mostků z 19. století. Některé z nich jsou rekonstruovány přímo z autentických stavebních plánů, jiné z dochované ikonografie, nebo podle dobových vzorů. Jako korekce vždy sloužily popisy mostků, zejména s ohledem na tvar, použitý materiál a celkovou barevnost. Všechny konstruované a budované tak, aby vydržely případný „standardní“ povodňový nápor.

Směrem od Laudonova pavilonu po proudu Mlýnské strouhy najdeme tyto mostky:

» **Most pod Karolíniným vrškem** – most v těchto místech známe už z plánů z roku 1820. Poslední (provizorní) prostý dřevěný most nahradil nový. Jeho základy tvoří železobetonové pilíře obložené kamenem. Mostovka je dřevěná, zábradlí z dubového dřeva. Most bude jak pro pěší, tak pro techniku nutnou pro údržbové práce v parku. Pro lehčí zahradní techniku je koncipován jako únikový v případě nutné povodňové evakuace.

» **Myslivecký most** – umístěný dnes v daňčí oboře slouží především pro myslivecký a lesnický personál. Bude sloužit i pro frekventanty lekcí zaměřených na pozorování zvěře v oboře. Most je celokamenný.

» **Pod hájenkou A** – jeden ze dvou nových mostků. Z důvodů provozní obslužnosti této části parku lehkou zemědělskou, zahradní a lesnickou technikou je tento most koncipován pro přejezd techniky (i při

zachování historického vzhledu), a z důvodu zachování norem pro dopravní stavby došlo k mírnému posunutí proti proudu oproti lávkám historicky zde stojícím. Opěry betonové s kamenným obložením, mostovka dubová. Z dubu je i zábradlí. Mostek pro pěší i pro techniku údržby parku.

» **Pod hájenkou B – Ostrovní** – druhé z dvojčat, bude spojit přes maličký ostrůvek zbytek parku s Hájenkou nad Grottou. Provedení je shodné jako u mostu Pod hájenkou A.

» **Templový mostek** – obnoven na místě původního mostu pod Pavilonem přátel venkova podle dochovaných plánů a grafík z první poloviny 19. století. Obloukový most, jen pro pěší a pohledově zřejmě největší krasavce mezi mostky v okolí. Půvabná historická kulisa vyvolávající pocit idylly dob dávno minulých. Oproti poslednímu (provizornímu) mostku zvýšen kvůli větší odolnosti při velké vodě. Pilíře jsou betonové s kamenným obložením. V tomto případě část kamenného obložení je z původních historických kamenů. Kvůli zvýšení bylo třeba použít nejen jeho původní, ale i původní kameny z Vosoušského mostku. Mostovka je koncipována jako dřevěná, zdobné zábradlí dubové. Na krajních sloupcích pak jsou umístěné litinové vázy s květinami. V inventuře z roku 1865 je popsán takto:

31. Most k chrámku přátelství nad kanálem má zděné pobřežní opěry z kvádrů, každý o délce 1 sáh 1 stopa 6 palců a výšce 5 stop, s krátkými křídly, nad tím 3 mostní trámy, podepřené šikmými pásky vycházejícími u pobřežních opěr a opatřené podlahou z dvoupalcových měkkých fošen, o délce 5 sáhů 2 stopy a šířce 1 sáh 6 palců. Zábradlí z obou stran je ozdobně zřízeno z latí a prken.

» **Červený most** – při zavodnění Mlýnské strouhy se vytvoří mezi hlavním ramenem a dnes netekoucím bočním ramenem opět ostrov. Červený most, umístěný na bočním, v současném době netekoucím rameni Mlýnské strouhy, je v blízkosti platanové louky. Při projektování bylo důležité myslet na zachování zdejšího mokřadu i při návratu proudu vody do strouhy. Červený most patří k mostům technickým, má zajistit přístup pro lidi i techniku včetně traktoru právě na ostrov s loukou a mokřady. Opět má pilíře betonové a obklad kamenný. Mostovka dřevěná a zábradlí zdobné dubové. V inventáři z roku 1865 popsán následovně:

32. Červený most u Tereziiny louky má 2 dřevěná střední jářma a 2 pobřežní opěry, tyto druhé položené na zemi, je 5 sáhů dlouhý a 1 sáh široký a je svázán se 3 slabými mostními trámy a prkennou podlahou a dále s laťovým zábradlím se sloupy mezi ním.

» **Mločí mostek** – poněkud subtilnější mostek, určený pro pěší a lehkou zahradní techniku, na cestě při severním okraji platanové louky směrem na okružní alej. Jak už napovídá název, jde o mostek spjatý s místními mokřady, plnými zajímavé fauny i flóry.

Ta bude nejen zachována, ale pro milovníky přírody bude díky mostkům též přístupná. Pilíře jsou opět betonové, obložené kamenem. Mostovka i zábradlí je dubové, oproti jiným mostkům jednoduchého nezdobného a zcela funkčního vzezření.

Je-li dobře identifikován, pak je předlohou most Ottův, dle inventáře z roku 1865:

56. *Ottův most nad kanálem má 3 nízké dřevěné oblouky, spočívající na 2 pobřežních opěrách, prkennou a laťovou podlahu a zábradlí z přírodního dřeva a je 2 sáhy 5 stop dlouhý a 4 stopy široký.*

» **Železný most** – jeden z nejstarších kamenných mostů v areálu. Jsa umístěn na frekventované Okružní aleji, byl již při stavbě koncipován pro veškerý pěší i vozový provoz. Obnovena mostovka ze skládaných valounů, opraveno litinové zábradlí pro zajištění bezpečného provozu a doplněny kovové vázy dle původní projektové dokumentace. V inventáři z roku 1865 popsán takto:

34. *Dórský most v široké aleji nad kanálem je vystaven z kvádrů, je sklenut v nízkém oblouku, mezi vzpěrami je 2 sáhy 3 stopy široký a 2 sáhy 3 stopy dlouhý a od základů až k závěru klenby 1 sáh 3 stopy vysoký. Ozdobné zábradlí z železných tyčí mezi kamennými parapetními pilíři, osazené na kamenných soklech, je i se svými ohnutými 5 sáhů 2 stopy dlouhé.*

» **Vosoušský mostek** – původní most s kamennými pilíři, doložený archiváliemi ze začátku 19. století, konkrétně projektem architekta Jana Filipa Jöndla z roku 1813. Do okolí mostku negativně zasáhla úprava ze 70. a 80. let 20. století, kdy byly do těsné blízkosti umístěny produktovody přes park (plynové potrubí, optokabely, potrubí pro přepravu etylenu apod.). Produktovody zasáhly hlavně umělé boční rameno Mlýnské strouhy, které tím přerušily. Pokud se záměr podaří, a při revizích bude potrubí umístěno hlouběji do země, pak bude strouhou opět proudit voda i v tomto rameni. Pilíře jsou opět kvůli povodním projektovány jako betonové, obložené kamenem. Místo původních kamenů, které jsou přesunuty na mostek pod Chrámem přátelství, jsou na Vosoušský most použity nové lomové kameny. Mostovka je vyrobena z hloubkově impregnovaného dubového dřeva. Dřevěné zdobné zábradlí je doplněno o čtyři zdobné sloupky ze saského pískovce zakončené litinovými vázami. Jeden z pilířů se dochoval v bahně pod mostem a je dnes opět osazen na své místo. Ostatní jsou repliky. Dle inventáře z roku 1895 vypadá takto:

51. *Dřevěný můstek vosoušský (r. 1895 položka 51 – r. 1865 položka 60) jest na nábrežních zdích ze 4 mostnic prkny přeložených konstruován a zábradlím laťovým mezi čtyřmi kamennými pilíři ohražen. Veškeré můstky co komunikace přes strouhu parkem protékající pod položkou 38 až včetně 51 nacházejí se v stavu prostředně dobrém.*

» **Poustevníkův mostek** – Je mostkem postaveným v místech, kde podobná lávka stávala (i když se některé mapy v přesném umístění o jednu desítku metrů liší) a dalším z řady již výše jmenovaného bočního rameni. Je ukryt hlavnímu náporu běžných návštěvníků. Inspiraci mu dalo opuštěné místo, kde prý kdysi poustevník žil a v historických plánech je dochován meditační či modlitební kruh, působící klidnou atmosférou stranou všeho shonu. Zajímavé je i technické provedení. Je to jediný parkový mostek s dřevěnými piloty. Technika zakotvení se jmenuje bárka a spočívá v zasazení dřevěného pilotu do terénu se zpevněným kamenným násypem. Mostovka je z impregnovaného dubového dřeva. Zábradlí ze spletených větví spojených akátovými kolíky zvyšuje přírodní charakter drobné parkové stavby. Vzorem byla předloha z dobové literatury o zahradní architektuře. Dle popisu umístění odpovídá historickému mostu Dubovému (dle inventáře z roku 1865):

59. *Most pro zvěř čili dubový most nad postranním ramenem kanálu má 2 zakřivené mostní trámy z přírodního dřeva, které jsou podepřeny sloupy, je 6 sáhů dlouhý a 1 sáh široký, má podlahu z fošen a je zabezpečen zábradlím z oklestkového dřeva.*

» **Most před Egyptským pavilonem** – je další z řady zcela nových mostků, postavených na místě starého mostku podle historických map a popisů. Překlenuje boční rameno Mlýnské strouhy. Most je to lomený, na vrcholu se klene vyhlídková plošina. Pilíře jsou betonové (kvůli povodním) s kamenným obkladem, mostovky dřevěné dubové. Z dubu je i zdobné zábradlí.

I když se připomíná již v inventáři z roku 1865, citujeme zde pouze záznam z roku 1895, kde se uvádí:

48. *Můstek u egyptského kabinetu (r. 1895 položka 48 – r. 1865 položka 55) byl vodou stržen, jelikož není ho zapotřebí, nebyl novým nahrazen. Připsáno: Odepán.*

» **Čolkův mostek** – mostek určený hlavně milovníkům fauny a flóry, neboť je zavede na místa, která jsou dnes téměř nedostupná. Přemostuje dnes neprůtočné rameno hlavního toku Mlýnského potoka. Návštěvníky zavede na malý poloostrov mezi hlavním korytem a mokřadem u Všestud.

» **Zvedací lávka u Všestud** – ze Všestud do parku vždy cesta přes vodu vedla, ale dle historických map ne vždy a ne na stejném místě. Poslední (provizorní) lávku nahradila zvedací lávka. Její technické provedení minimalizuje jak náklady na zbudování, tak na údržbu a obsluhu. Jako zvedací byla koncipována jednak proto, že zvedací lávky se v areálu skutečně nacházely a zejména proto, že je první dřevěnou lávkou proti proudu Mlýnského potoka, odkud přicházení zpravidla povodně zpětným vzduťím. Zvednutí má v případě povodní zabránit vzpříčení klád a následným škodám na lávce. Vzor pro tuto lávku je popsán v inventáři z roku 1866 následovně:

15. *Zdvihací most nad mlýnským náhonem, jenž zároveň obtéká ostrov, má u břehu zděné stěny z kvádrů, každou i s křídly 3 sáhy dlouhou a 4 stopy 6 palců vysokou, je 2 sáhy dlouhý a 4 stopy široký, je svázan s 2 mostními trámy a prkennou podlahou a také s ozdobným zábradlím z latí, uprostřed je opatřen uzavíratelnými laťovými dveřmi a je v dobrém stavebním stavu.*

» **Most u Červeného Mlýna** – dodnes plně funkční, a jen velmi málo připomínající svůj historický původ. Opravována byla mostovka a části zábradlí, jakož i hradítko pod mostem.

Betonové sloupky s trubkovým zábradlím zahřejí vzpomínkou na doby první republiky, ale skutečnost je taková, že je most ještě o něco starší. Už v inventáři z roku 1911 se o něm píše:

69. *Můstek u Všestudského mlýna (r. 1895 položka 45 – r. 1911 položka 69). Můstek tento byl 250 m od předešlého vzdálen, severně od zámku při cestě do Všestud položen, byl však zrušen a místo něho postaven nový šikmý, jehož pilíře jsou dusány z betonu, tvaru kosodélného, 3,80 m šířky a 4,50 m délky, jízdní dráha vytvořena dusaným betonem do travers, jest ve světlosti mezi pilíři 2,90 m a výšky 2,20 m naade dnem, síla konstrukce jízdní dráhy 40 cm a šířka jízdní dráhy 3,10 m. Na straně východní i západní zřízeno jest zábradlí z 8 cm vysokého železa, které zapuštěno jest zabetonováním do betonových čtyř sloupků na každé straně. Na straně východní na zábradlí připevněno jest ozubené kolo, jímž pohybuje se ozubené táhlo, na jehož dolním konci připevněno jest dřevěné stavidlo ke hrazení vody ve strouze. Stav mostu tohoto jest zánovní.*

» **Daňčí tunel** – abychom začali od začátku, musíme se vrátit do přelomu 18. a 19. století, kdy vznikala koncepce celého romantického parku a jehož součástí byla i daňčí obora (založená hrabětem Janem Rudolfem Chotkem mezi roky 1802–1824), jedna z nejdéle sloužících svému primárnímu účelu u nás. Existence této obory byla v roce 2004 ohrožena novým zákonem o myslivosti, jehož parametry rozloha obory nesplňovala beze zbytku (viz výše). Situace se sice vyřešila v souladu se zákonem, ale ředitelství NPÚ již v té době přislíbilo příslušným orgánům zjednaní nápravy a rozšíření obory na požadovanou rozlohu, jakmile to situace dovolí. Od roku 2009 se tak hledaly možnosti, jak oboru zvětšit a novou část zpřístupnit veřejnosti. Rozšíření do jiných míst, nebo přemístění obory v areálu bylo kvůli parametřům zákona neprůchozí, takže jako jediná možnost zůstalo rozšíření do oblasti tzv. Vrchnostenského lesa pod město Veltrusy. Původně plánované rozšíření s průchodem oborou bylo kvůli velkému množství negativních dopadů na návštěvníky příliš komplikované. Po konzultacích s kapacitami v oboru myslivosti bylo zvoleno v podstatě tradiční řešení – a to podchod. Jako vzor by vzat zachovaný Jelení tunel u Zásruk (podstatně delší a užší, než je veltruský) i podzemní tunel do konírny na sesterském zámku

Kačina (založeném tím stejným hrabětem, který založil i veltruskou daňčí oboru). Vlastní dimenze tunelu pak vycházela jak z historických vzorů větší jelení zvěře, tak z pozorování chování daňků zde žijících, kteří sami od sebe vstupují do Grotty, kde je nejen vstup menší, ale navíc je prostora zcela tmavá (chybí tam to světlo na konci tunelu). Takto získaný průchozí profil byl o 30 % předimenzován pro případ, že by zvěř do tunelu vstupovala při úprku v panice (i když je takovéto chování u daňků málo pravděpodobné – při panice by se daňčí zvěř tunelu spíše snažila vyhnout, než se v něm mačkat). Schválení daňčího podchodu jako technického řešení požadovaného zvětšení obory bylo ze strany památkového dohledu podmíněno vybudováním nákladně pojatých portálů tunelu (právě po vzoru zámku Kačina) a viditelné prezentace celého díla. Při vyhloubení prostoru do hloubky svahu byl položen štěrkopísek a na něj betonový podklad. Z prefabrikovaných betonových obdélníků je sestavený samotný průchod, do boku opět podpořen na křídlech betonovými pásy. Na prefabrikovaný beton navazuje masivní kamenná zeď z pískovcových kvádrů a z lomového zdiva na stranách do vchodu a východu z průchodu. Na římsách opěr pak zdobné dřevěné zábradlí.

» **PARKOVÝ MOBILIÁŘ – PRO VÝUKU V ZÁMECKÉM PARKU**

Podobně jako cesty a mosty, umožňuje parkový mobiliář plné využití parku. Vlastně na rozdíl o cest, které by měly návštěvníka lákat k pohybu z místa na místo, by měl parkový mobiliář lákat k zastavení se. Zda bude toto zastavení doprovázeno i zamyšlením, již bohužel sám parkový mobiliář neovlivní. Umístění parkového mobiliáře se řídilo především aktuální potřebou dát zařízení tam, kde se očekávají častější edukační aktivity. Seznam datovaný „ve Veltrusech, 14. srpna 1831“ a podepsaný ředitelem panství Mišingerem obsahuje tyto položky včetně lokace:

» *Pod lipami: 1 stůl kulatý – nový 1831 – nově vyrobil: 1837; 12 židlí – nové 1831 – nově vyrobil: 1837*

» *Špiglová louka: 1 kulatý stůl – dobrý – nově vyrobil: 1837; 1 židle – dobrý – nově vyrobil: 1837*

» *pod kuchyňskou zahradou, u topolu: 1 kanape – staré – nově vyrobil: 1832; 1 kulatý stůl – starý – nově vyrobil: 1832; 2 židle – staré – nově vyrobil: 1832*

» *k Zdvihacímu mostku: 6 kusů zábradlí 3 můstků – špatné – nově vyrobil: 1832*

» *k hornímu stavidlu: 4 kusy zábradlí Bílého můstku – 2 špatná, 2 dobrá – 2 nově vyrobil: 1832, 2 nově vyrobil: 1834; 1 kanape nedaleko Bílého můstku – dobré – nově vyrobil: 1837*

» *u horního stavidla: 1 kanape – nové 1831 – nově vyrobil: 1837*

» *Zelený most: 2 kusy zábradlí – stará – nově vyrobil: 1832*

- » výhled na stavidlo: 1 kanape – dobré – nově vyrobit: 1837
- » Modrý kabinet: 1 kanape – dobré – nově vyrobit: 1837
- » řídký dubový les: 1 kanape – prostřední – nově vyrobit: 1832
- » Luisina louka: 2 kanape – prostřední – nově vyrobit: 1833; 2 čtyřúhlé stolky – prostřední – nově vyrobit: 1834; 6 židlí – prostřední – nově vyrobit: 1834
- » Mariin dub: 1 kanape – staré – nově vyrobit: 1832; 1 kulatý stůl – starý – nově vyrobit: 1832
- » nedaleko Myslivcova mostu: 1 kanape – dobré – nově vyrobit: 1836
- » obora: 3 kanape – staré – nově vyrobit: 1833; 1 čtyřúhlý stůl – starý – nově vyrobit: 1832; 2 stolice – staré – nově vyrobit: 1832
- » Bujukdere: 22 kusů zábradlí – velmi stará, ve vodě – nově vyrobit: 1832; 4 oblouky – velmi stará – nově vyrobit: 1833; 8 podstavců [Stellagen] na květináče – velmi staré – nově vyrobit: 1833; 1 půlkruhová lavice – stará – nově vyrobit: 1834; 8 květinových podstavců ke květináčům – prostřední – nově vyrobit: 1835
- » u holubníku: 1 osmiúhlé kanape – staré – nově vyrobit: 1833; 12 podstavců na plechové květiny – prostřední – nově vyrobit: 1835
- » Bujukdere u kanálu: 38 kusů zábradlí – špatné – nově vyrobit: 1832; železná mříž – dobrá
- » tamtéž nad kanálem: 1 bouda pro labutě – špatná – nově vyrobit: 1835; 6 malých zábradlí – špatná – nově vyrobit: 1833; 4 sloupy aloe – špatné – nově vyrobit: 1833
- » Bujukdere: 4 turecké holubí kabinety – dobré – nově vyrobit: 1836
- » Sidina louka: 1 kanape – prostřední – nově vyrobit: 1833
- » Paraple: 1 kulatá kanape – dobré – nově vyrobit: 1836
- » pod Parapletem: 1 kulatá lavice – špatná – nově vyrobit: 1834
- » naproti jeskyni, Emanuelův dub: 1 kulatá lavice – špatná – nově vyrobit: 1834; 1 čtyřúhlý stůl – prostřední
- » Dórský chrámek: 2 kanape – dobré – nově vyrobit: 1836; 1 čtyřúhlý stůl – dobrý – nově vyrobit: 1837
- » chrámek Přátel zahrad: 5 kanape – prostřední
- » Chrátový most: 2 zábradlí – nově 1831 – nově vyrobit: 1837
- » Červený most: 2 zábradlí – prostřední – nově vyrobit: 1834; 3 kanape – prostřední; 1 čtyřúhlý stůl – prostřední; 2 stolice – prostřední – nově vyrobit: 1832
- » rybářská bouda: 1 kulatý stůl – dobrý – nově vyrobit: 1836
- » kanál: 6 [opraveno na 2] lodě se zábradlím – 2 dobré, 4 prostřední – 2 nově vyrobit: 1837
- » 2 zdvihací mostky se zábradlím – nově vyrobit: 1837
- » tyč na ptáka: 1 kanape – prostřední – nově vyrobit: 1834; 1 čtyřúhlý stůl – prostřední – nově vyrobit:

- 1833; 2 stolice – prostřední – nově vyrobit: 1832; 2 zábradlí kanálu – prostřední – nově vyrobit: 1835
- » Henriettino sedátko: 1 kanape – dobré – natřít – nově vyrobit: 1836; 2 zábradlí – dobré – natřít nově vyrobit: 1835; 4 sloupové okrasy – dobré – natřít – nově vyrobit: 1836
- » bažantnice: 2 půlkruhová kanape – velmi špatná – nově vyrobit: 1832; 2 kulaté stolky – prostřední – nově vyrobit: 1833
- » za bažantnicovým hájkem: 1 kanape – dobré – nově vyrobit: 1834
- » Karlův dub: 1 kanape – prostřední – nově vyrobit: 1834; 1 čtyřúhlý stůl – prostřední – nově vyrobit: 1833; 2 stolice – prostřední – nově vyrobit: 1833
- » za bažantnicí: 1 kanape – velmi špatné – nově vyrobit: 1832
- » u převoznické loďky: 1 kanape – dobré – nově vyrobit: 1835
- » Vosoušský most: 2 zábradlí – špatná – nově vyrobit: 1832
- » nedaleko: 1 kanape – dobré – nově vyrobit: 1835
- » vlevo před podzemním kanálem: 1 kanape – dobré – nově vyrobit: 1834; 1 čtyřúhlý stůl – dobrý – nově vyrobit: 1835; 2 stolice – dobré – nově vyrobit: 1832
- » horní stromová školka: 1 kanape – dobré – nově vyrobit: 1836; 1 čtyřúhlý stůl – dobrý – nově vyrobit: 1837
- » dolní stromová školka: 1 kulatý stůl – dobrý – nově vyrobit: 1836
- » památník Marie Terezie: 2 kanape – dobrá – nově vyrobit: 1836; 1 čtyřúhlý stůl – dobrý – nově vyrobit: 1836
- » dolní stavidlo: 2 sedátka – dobrá – nově vyrobit: 1837; 4 zábradlí – prostřední – nově vyrobit: 1833
- » nedaleko mlýna: 1 půlkruhová lavice – dobrá – nově vyrobit: 1837
- » Jindřichův lesík: 1 kanape – prostřední – nově vyrobit: 1834
- » ve 2. remízku: 1 kanape – prostřední – nově vyrobit: 1834
- » pod smrky: 1 kanape – dobré – nově vyrobit: 1834; 1 čtyřúhlý stůl – dobrý – nově vyrobit: 1835; 2 stolice – dobré – nově vyrobit: 1835

A v roce 1839 už vypadal seznam parkového mobiliáře následovně:

I. – na zámeckém nádvoří:

1. – 1 kanape, dlouhé, modré – prostřední
2. – 1 stůl, čtyřúhlý, modrý – dobrý
3. – 1 židle, kulatá, s opěradlem z prutů [Sprissenlehm] – dobrá
4. – 1 židle, kulatá, s opěradlem z prutů [Sprissenlehm] – dobrá

II. – u ředitelova bytu:

5. – 1 stůl, čtyřúhlý, modrý – dobrý
6. – 1 kanape, podélné, modré – prostřední

III. – pod lipami u zámku:

7. – 1 stůl, kulatý, modrý – dobrý
8. – 1 židle, čtyřúhlá, modrá – špatná
9. – 1 židle, čtyřúhlá, modrá – špatná
10. – 1 židle, čtyřúhlá, modrá – špatná
11. – 1 židle, čtyřúhlá, modrá – špatná
12. – 1 židle, čtyřúhlá, modrá – špatná
13. – 1 židle, čtyřúhlá, modrá – špatná
14. – 1 židle, čtyřúhlá, modrá – špatná
15. – 1 židle, čtyřúhlá, modrá – špatná
16. – 1 židle, čtyřúhlá, modrá – špatná
17. – 1 židle, čtyřúhlá, modrá – špatná
18. – 1 židle, čtyřúhlá, modrá – špatná – natřít a opravit
19. – 1 židle, čtyřúhlá, modrá – špatná – natřít a opravit
20. – 1 kanape, dlouhé, modré – dobré
21. – 1 stůl, čtyřúhlý, modrý – dobrý
22. – 1 stůl, čtyřúhlý, modrý – dobrý – u bezu u zámku
23. – 1 kanape, podélné, modré – dobré
24. – 1 stůl, čtyřúhlý, modrý – dobrý
- IV. – na Emerichově louce u zámku:
25. – 1 židle, čtyřúhlá, s područkami – prostřední
26. – 1 židle, čtyřúhlá, s područkami – prostřední
- V. – pod borovicemi u zámku:
27. – 1 malý stůl, podélný, modrý – dobrý
28. – 1 židle, kulatá, modrá – dobrá
29. – 1 židle, kulatá, modrá – dobrá
- VI. – na Zrcadlové (Špígl) louce u zámku
30. – 1 stůl, kulatý, modrý – dobrý
31. – 1 židle s mřížovaným sedadlem – dobrá
- V. – pod borovicemi u zámku:
32. – 1 velký stůl, podélný, modrý – dobrý
33. – 1 židle, kulatá, s opěradlem z prutů [Sprissenlehm] – prostřední
34. – 1 židle, kulatá, s opěradlem z prutů [Sprissenlehm] – dobrá
- VII. – pod kuchyňskou zahradou k lípě:
35. – 1 stůl, čtyřúhlý, modrý – dobrý
36. – 1 židle, kulatá, modrá, opěradlo z prutů [Sprissenlehm] – prostřední
37. – 1 židle, kulatá, modrá, opěradlo z prutů [Sprissenlehm] – prostřední
38. – 1 kanape, dlouhé, modré – prostřední
- V. – na Rudolfově placu:
39. – 1 stůl, kulatý, malý, modrý – dobrý
40. – 1 kanape, dlouhé, modré – dobré – u vozové cesty vedle vrchního zahradníka:
41. – 3 zábradlí, dlouhá, modrá – prostřední
- VIII. – k můstku poblíž zdvihacího mostu:
42. – 2 zábradlí, dlouhá, modrá – dobrá – natřít 2 sloupky – ke zdvihacímu mostu:
43. – 2 zábradlí, dlouhá, modrá – špatná – natřít 2 sloupky
- VII. – k můstku u lípy pod kuchyňskou zahradou:
44. – 2 zábradlí, dlouhá, modrá – dobrá – natřít 2 sloupky
- IX. – k Edmundovu mostu:
45. – 1 kanape, dlouhé, modré – dobré
- X. – k hornímu stavidlu:

46. – 1 kanape, dlouhé, modré – dobré
- XI. – pod borovicemi v řídkém dubovém lese:
47. – 1 kanape, dlouhé, modré – dobré
- XII. – Luisina louka k lípě:
48. – 1 stůl, čtyřúhlý, modrý – dobrý
49. – 1 stůl, čtyřúhlý, modrý – dobrý – Luisina louka:
50. – 1 kanape, dlouhé, modré – prostřední – natřít – Luisina louka k dubu:
51. – 1 kanape, dlouhé, modré – dobré – Luisina louka k lípě:
52. – 1 židle s kulatým opěradlem s příčly [Sprissenlehm] – dobrá – natřít
53. – 1 židle s kulatým opěradlem s příčly [Sprissenlehm] – dobrá – natřít
- XIII. – řídký dubový les, k dubu:
54. – 1 kanape, dlouhé, modré – dobré
- XIV. – k topolu u Zrcadla (Špíglu):
55. – 1 kanape, dlouhé, modré – dobré – natřít
- XV. – k Mariinu dubu u obory:
56. – 1 kanape, dlouhé, modré – dobré
- XVI. – k jilmu u obory:
57. – 1 kanape, dlouhé, modré – dobré
- XVII. – v oboře:
58. – 1 stůl, čtyřúhlý, modrý – dobrý – opravit, natřít
- XV. – k Mariinu dubu u obory:
59. – 1 stůl, čtyřúhlý, modrý – prostřední
- XVII. – v oboře:
60. – 1 kanape, dlouhé, modré – dobré
61. – 1 kanape, dlouhé, modré – dobré
62. – 1 kanape, dlouhé, modré – prostřední
- XI. – v řídkém dubovém lese:
63. – 1 židle, kulatá, z přírodního [Wild] dřeva – dobrá
64. – 1 židle, s opěradlem, z přírodního [Wild] dřeva – dobrá
65. – 1 židle, s opěradlem, z přírodního [Wild] dřeva – dobrá
- XVIII. – k Bujukdere:
66. – 1 stůl, kulatý, z přírodního [Wild] dřeva – dobrý
- XIX. do Bujukdere:
67. – 2 kanape, kulatá, červená – špatná – natřít – (tvoří 1 kus)
68. – 1 loďka, pruhovaná červeně a bíle – dobrá – i se zábradlím a střechou
69. – 40 kusů zábradlí, červených, se 2 obloukovými sloupky – dobré – 12 kusů natřít – do Bujukdere k loďce:
70. – 2 kanape, kulatá, červená – prostřední – (tvoří 1 kus)
- XX. – do dubového remízku mezi poli:
71. 1 kanape, dlouhé, modré – prostřední
- XX. – do lipového remízku mezi poli:
72. – 1 kanape, dlouhé, modré – prostřední
- XXI. – ke smrkům u bažantnice [dopsáno: železného mostu]:
73. – 1 kanape, dlouhé, modré – špatné
- XXII. – ke kaštanu u bažantnice:
74. – 1 kanape, dlouhé, modré – dobré

XXIII. – k Vosoušskému mostu u bažantnice:
 75. – 1 kanape, dlouhé, modré – dobré
 XXIV. – ke Karlovu dubu u bažantnice:
 76. – 1 kanape, dlouhé, modré – prostřední
 77. – 1 židle, kulatá, s opěradlem s příčly [Sprissellehm] – dobrá
 78. – 1 židle, kulatá, s opěradlem s příčly [Sprissellehm] – dobrá
 79. – 1 stůl, čtyřúhelný, modrý – dobrý
 XXV. – do Antonínova hájku:
 80. – 1 kanape, dlouhé, modré – dobré
 XXVI. – Eufemiina louka, jilm:
 81. – 1 kanape, dlouhé, modré – prostřední
 XXVII. – do boudy u Všestud:
 82. – 1 kanape, dlouhé, modré – prostřední
 83. – 2 zábradlí, dlouhá, modrá – prostřední
 XXVIII. – Bohuslavův topol:
 84. – 1 kanape, kulaté, červené – dobré
 85. – 1 stůl, kulatý, modrý – dobrý
 XXIX. – k tyči na ptáka:
 86. – 1 židle, kulatá, s opěradlem s příčly [Sprissellehm], modrá – dobrá – natřít
 87. – 1 židle, kulatá, s opěradlem s příčly [Sprissellehm], modrá – dobrá – natřít
 88. – 1 kanape, dlouhé, modré – dobré
 89. – 1 stůl, čtyřúhelný, modrý – dobrý
 90. – 27 kusů zábradlí, dlouhého, modrého – prostřední – natřít 9 kusů sloupků
 XXX. – v zásobě [původně napsáno: na Červené louce]:
 91. – 1 židle, kulatá, modrá – dobrá
 92. – 1 židle, kulatá, modrá – dobrá
 XXX. – k borovici vejmutovce, Červená louka:
 93. – 1 kanape, dlouhé, modré – dobré – na Červené louce k magnolii:
 94. – 1 kanape, dlouhé, modré – dobré – na Červené louce k lípě:
 95. – 1 kanape, dlouhé, modré – dobré – na Červené louce k borovici vejmutovce:
 96. – 1 stůl, čtyřúhelný, modrý – dobrý – k malému Červenému mostu:
 97. – 4 kusy zábradlí, červená, rovná – dobrá – 3 kusy natřít
 XXXI. – do rybářovy boudy:
 98. – 1 stůl, čtyřúhelný, modrý – prostřední
 XXXII. – k Chrámovému (Templovému) mostu:
 99. – 1 kanape, dlouhé, modré – dobré
 XXXIII. – k jilmu, Sidina louka:
 100. – 1 kanape, dlouhé, modré – prostřední
 XXXIV. – k jasmínovému remízku u chrámku (Templu):
 101. – 1 kanape, dlouhé, modré – dobré
 XXXV. – nad Kejlou [Kegla ?]:
 102. – 1 kanape, dlouhé, modré – dobré
 XI. – naproti Bujukdere [původně: v řídkém dubovém lese]:
 103. – 1 kanape, dlouhé, přírodní [Wild] – prostřední
 XXXVI. – naproti Bujukdere:

104. – 1 kanape, červené, kulaté – dobré
 XXXVII. – k dubu u Paraplete:
 105. – 2 kanape, modrá, kulatá – dobrá – tvoří 1 kus – k Parapleti:
 106. – 2 kanape, modrá, kulatá – dobrá – tvoří 1 kus
 XXXVIII. – k Emanuelovu dubu:
 107. – 2 kanape, modrá, kulatá – dobrá – tvoří 1 kus
 108. – 1 stůl, modrý, čtyřúhelný – dobrý
 XXXIX. – k Chrámku přátelství:
 109. – 1 kanape, modré, zakulacené – dobré
 110. – 1 kanape, modré, zakulacené – dobré
 111. – 1 kanape, modré, zakulacené – dobré
 112. – 1 kanape, modré, zakulacené – dobré
 XL. – do jeskyně:
 113. – 1 stůl, z přírodního [wilden] dřeva – prostřední
 114. – 3 židle, s mechem, přírodní [wild] – špatné
 XXXII. – k Chrámovému (Templovému) mostu:
 115. – 26 kusů zábradlí, modrého, rovného – prostřední – 3 kusy natřít – v zásobě
 116. – 1 kanape, dlouhé, modré – špatné – polámané – pod borovici vejmutovkou u rybníka:
 117. – 1 kanape, dlouhé, modré – prostřední – natřít
 XL. – řídký dubový les v takzvaném mýtě:
 118. – 1 kanape, dlouhé, modré – prostřední – u Wita, Suchá louka:
 119. – 1 kanape, dlouhé, modré – prostřední – u Wita, stromová školka, (altán):
 120. – 1 stůl, kulatý, malý, modrý – prostřední – v zásobě:
 121. – 1 stůl, kulatý, malý, modrý – prostřední – Louisina louka, (u Wita):
 122. – 1 stůl, čtyřúhelný, modrý – prostřední – Suchá louka, Wit:
 123. – 1 stůl, čtyřúhelný, modrý – prostřední – Červený most:
 124. – 1 židle se sedadlem z prutů [Sprissensitz] – prostřední
 125. – 1 židle, kulatá, s opěradlem z prutů [Sprissellehm] – špatná
 – k dolnímu stavidlu:
 126. – 4 zábradlí, černá, rovná – prostřední – 1 kus opravit a natřít
 127. – 2 kanape staromódní, bez opěradel – prostřední – natřít – do dolní stromové školky, altánu:
 128. – 1 kanape, zelené, bez opěradla – dobré
 129. – 1 kanape, zelené, bez opěradla – dobré
 130. – 1 kanape, zelené, bez opěradla – dobré
 131. – 1 kanape, zelené, bez opěradla – dobré – v zásobě:
 132. – 1 stůl, kulatý, modrý – špatný – horní stromová školka:
 133. – 1 kanape, modré, dlouhé, s opěradlem – prostřední – natřít
 134. – 1 kanape, modré, dlouhé, s opěradlem – špatné

135. – 1 stůl, modrý, kulatý – prostřední
 136. – 1 stůl, modrý, čtyřúhelný – dobrý – v zásobě:
 137. – 1 kanape, modré, dlouhé – špatné
 138. – 1 stůl, čtyřúhelný – dobrý – k Witovi, (horní stromová školka):
 139. – 1 židle se sedadlem z prutů [Sprissensitz], čtyřúhelný – špatná
 140. – 1 židle se sedadlem z prutů [Sprissensitz], čtyřúhelný – špatná – k jilmu u mlýnského kanálu:
 141. – 1 kanape, kulaté, modré – dobré
 IX. – k Edmundovu mostu:
 142. – 4 kusy zábradlí se 4 sloupy – dobré – natřít“

Asi nepřekvapí, že se správa zámku soustředila na lavičky a další mobiliář odolný počasí a přenosná zařízení typu „kanape“ do svého plánu zcela nepojala.

Parkový mobiliář má pro udržitelnost přínos svojí zásluhou na zkrášlení parku, což přivede do areálu více frekventantů, než půlminutový spot v televizi.

» UMĚLÝ VODNÍ KANÁL – MLÝNSKÝ POTOK

Toto vodní dílo lze rozdělit na dvě části. Jednak přirozené bývalé koryto řeky Vltavy, které však řeka po povodních v letech 1784 a 1785 sama

Edukační aktivity

Klíčová aktivita projektu vychází z původního konceptu Výukových programů pro kulturně ekologické vzdělávací centrum Schola naturalis na zámku Veltrusy. Níže jsou tematické náměty programů.

» KULTURNĚ-HISTORICKÉ PROGRAMY

zaměřené na poznání historie místa, kulturně historických souvislostí, dějin umění s důrazem na památkovou péči.

Barokní zámek, zámek jako letní šlechtické sídlo

Dějiny zámku, barokní architektura, používané materiály. Náměty barokního umění. Sochařství (alegorické sochy čestného dvora), malířství (portréty). Funkce zámku a jeho součástí – hlavní budova, vnější křídla, čestný dvůr, hospodářský dvůr, zásobní zahradnictví, park.

Obraz šlechtice – intelektuála, celý svět ve veltruském parku

Pavilony v zámeckém parku – jejich význam, rozmístění, předlohy těchto staveb. Pomníky v parku, grotta, čínská bažantnice, inspirace orientem. Obraz šlechtické zábavy – myslivost, divadlo, tanec, dobové hry.

opustila ve prospěch přirozeně prohloubeného koryta dnešního (kratší větve). Druhou částí pak je umělé koryto, vybudované vlastníky v 19. století. Mlýnský potok (či strouha) nejen doplňuje do areálu dynamický prvek proudící vody, ale funkčně také napájí pole, sady a louky na Ostrově. A v daňci oboře napájí též daňky.

Bez vodního kanálu by edukační úroveň areálu ztratila důležitý prvek svého zájmu. Udržitelnost je tedy dána závislostí přírodních částí areálu (sad, obora ...) na vodě v areálu.

» NAPÁJECÍ POTRUBÍ UMĚLÉHO VODNÍHO KANÁLU

Inženýrské dílo dlouhé přes ¾ kilometru nahrazuje dřívější přirozený nátok vody do Mlýnského potoka. Bez tohoto přivaděče by se ekologická stabilita Ostrova neobešla a Mlýnský potok by byl zmařenou investicí.

» TECHNIKA

Od techniky zahradní pro péči o park a cesty, přes multimediální vybavení učebeň až po vybavení centra schodolezem pro handicapované frekventanty je prostředkem k provádění činností základních – tedy edukačních – a řádný provoz si bez ní nelze představit. Podíl na udržitelnosti je tedy zásadní.

Zahrady a parky

Typologie zahrad a parků a jejich vývoj. Stopy barokní zahrady i přírodně-krajinářského parku ve Veltrusech. Okrasný statek (ferme ornée) jako nejvyšší typ zahradnického umění. Krása vs. užitek. Funkce zámeckého parku. Zámecký vs. městský park. Historický vs. současný park. Funkce stromů ve městě.

Filosofická rovina kulturní krajiny

Jean-Jacques Rousseau a jeho přístup k přírodě, krajinářství 18. století, Ch. L. Hirshfeld, R. van der Schott. Životní hodnoty člověka a jejich prezentace navenek pomocí člověkem utvářené krajiny. Návrh vlastního parku. Park jako labyrint světa a ráj srdce.

Život na zámku

Každodenní život na šlechtickém sídle v 18. a 19. století. Potřeby pro život i reprezentaci. Dobo-ové povinnosti, reprezentace, zábava, hygiena atd. Život šlechty a život poddaných. Organizační uspořádání veltruského statku.

Památková péče

Význam kulturního dědictví a jeho zachování. Faktory, které ohrožují památku, jejich ochrana, konkrétně ukázáno na zámku Veltrusy. Ochra- na historických parků a zahrad, jejich obnova.

Restaurování

Seznámení s technologickými postupy restaurování, s historickým vývojem disciplíny. Ukázka činnosti restaurátorů ve Veltrusech po povodni z roku 2002. Příčiny poškození předmětů, základy klimatologie. Praktická zkouška – restaurování papíru.

» EKOLOGICKÉ PROGRAMY

ekologie, soužití člověka s přírodou. V kontextu veltruského parku a krajiny dolního Povltaví – zásahy člověka do přírody a různé dopady těchto zásahů a na význam krajiny.

Člověk a krajina

Příroda vs. krajina. Proč člověk ovlivňuje přírodu. Kde končí kultivace krajiny a začíná její poškození. Mění se význam přírody a krajiny pro člověka. Prvky kulturní krajiny a jejich analýza. Proč chránit přírodu a krajinu.

Pozitivní a negativní dopady zásahu člověka do krajiny

Industriální krajina (dolní Povltaví). Důraz na kulturní hodnotu krajiny, která je dokladem lidského přístupu k přírodě. Potřeba estetizace krajiny. Ukázání možnosti šetrného zásahu do přírody a využívání jejich zdrojů.

Ekosystémy veltruského parku

Ekosystém a co jej ovlivňuje. Lesy, louky, pole, sladkovodní ekosystém. Flora a fauna Dolního Povltaví. Ohrožené druhy. Natura 2000.

Funkce vody v krajině

Koloběh vody v přírodě. Vodohospodářství, změna říčního koryta. Povodně a ochrana před nimi, způsob, jakým byl zámecký areál chráněn, chotkovská hráz, stavidla, jez.

Finanční a personální zajištění správy, provozu a údržby

Finanční a personální zajištění vychází zejména ze schválené studie proveditelnosti. S ohledem na uplynulou dobu samozřejmě nastaly určité změny.

» PROJEKTOVÝ (REALIZAČNÍ) TÝM

Ve fázi provozní bude realizační tým transformován tak, aby co nejvíce naplňoval cíle projektu v této fázi.

Manažerem a osobou zodpovědnou za fungování projektu je ředitel NPÚ UPS v Praze Mgr. Dušan Michelfeit. Na této pozici došlo ke změně, před restrukturalizací organizace spadala správa zámku Veltrusy pod NPÚ ÚOP středních Čech v Praze s ředitelem Ing. arch. Vojtěchem Láskou.

Správce nových kapacit edukačního centra je kastelán zámku PhDr. Pavel Ecler. Výdaje na mzdu a provoz jsou hrazeny z rozpočtu správy NKP SZ Veltrusy a nebudou figurovat ve finančních analýzách udržitelnosti projektu.

Ekologické zemědělství

způsoby užívané v ekologickém zemědělství, zpracování produktů. Tradiční plodiny, rozdíl mezi ekologickým (bio) a běžným zemědělstvím. Geneticky modifikované potraviny. Tradiční pěstelské postupy, historické skleníky, ukázka květin, a stromů, které se v parku pěstovaly a proč, ukázka spojení hospodářské a estetické funkce veltruského parku.

Hospodářská zvířata, myslivost v zámeckém areálu

Chov ovcí, koz, koní. K čemu jsou zvířata užitečná, co všechno dokážeme využít. Včely a jejich funkce v přírodě, včelařství – jak se dělá med. Obora a myslivost, chov daňků a bažantů.

» KREATIVNÍ PROGRAMY

» UMĚNÍ KRAJINĚ

pohled na přírodu očima umělce, hledání inspirace v krajině, vnímání barev a prostoru, výtvarná tvorba v plenéru. Využívání přírodních materiálů k výtvarné tvorbě. Vnímání krajiny jako prostoru pro uměleckou tvorbu, land-art.

Zahradní architektura jako umění

Vnímání estetických hodnot veltruského parku, krajinotvorba, seznámení s prací zahradního architekta, návržení vlastní koncepce parku, zahrady.

Poezie krajiny

Krajina, veltruský park jako inspirace pro básníky a dramatiky, verše o přírodě, o statku, o souznění člověka s přírodou. Role poezie a divadla v životě nobility 18. a 19. století.

Vedle stávající správy zámku Veltrusy bude zřízeno nové účetní středisko, na kterém budou odděleně sledovány výdaje a příjmy projektu. Ve středisku vzniknou čtyři nové pracovní úvazky. Tito zaměstnanci se spolu se správcem areálu (kastelánem) budou podílet na administraci projektu. Zde došlo ke změně a navýšení o pozici vedoucí Edukačního centra Schola naturalis, neboť funkce kastelána je s funkcí vedoucího edukačního centra pro objem své náplně neslučitelná.

Tým partnerů bude provozovat aktivity (výukové programy) v rozsahu popsaném v partnerských smlouvách či memorandech o spolupráci. I u partnerů došlo za pět let od podpisu smlouvy k řadě změn. Všichni partneři však přiměřený podíl přiznávají a akceptují.

Nositel projektu v provozní fázi je zodpovědný za udržitelnost projektu, za evidenci a prezentaci výstupů apod.

Personální zajištění managementu, správy a provozu

Projektový tým – provozní fáze

Národní památkový ústav	
manažer projektu	Mgr. Dušan Michelfeit
<i>funkce</i>	ředitel územní památkové správy
<i>role v projektu</i>	zodpovědnost za projekt, uzavírá smlouvy
kastelán	PhDr. Pavel Ecler
<i>funkce</i>	vedoucí oddělení správy zámku Veltrusy (kastelán)
<i>role v projektu</i>	organizačně řídí a zastřešuje všechny provozní aktivity objektu
vedoucí edukačního centra	Mgr. Sylvie Kročáková
<i>role v projektu</i>	administruje projekt, vede vzdělávací středisko, administruje využívání budov partnery a spolupracujícími subjekty

Program funkčního využití

» EDUKAČNÍ CENTRUM

Nositel projektu ve spolupráci s partnery bude prostřednictvím svých lektorů a nákupem lektorů služeb od partnerů či ostatních subjektů zajišťovat specializované výukové programy pro školy i nejširší veřejnost s využitím metod zážitkového vzdělávání i výpočetní techniky. Základní myšlenkou je umožnit dětem a mládeži aktivní poznávání památky a kulturní krajiny prostřednictvím vlastních prožitků a plnění zadaných úkolů. Toto využití je v podmínkách ČR unikátní a je koncipováno jako vzorová kulturní služba s vyšší přidanou hodnotou. Centrum nabídne výuku zaměřenou na povinné průřezové téma Environmentální výchova a nově připravené volitelné průřezové téma Výchova ke vztahu ke kulturně historickému dědictví.

Nově vybudované učebny, konferenční a seminářové prostory budou sloužit jako zázemí pro blokovou univerzitní a školní výuku, specializované semináře a kurzy. Součástí bude i seminářové centrum, které se bude nacházet v severní stáji. Bude obsahovat i kapacitu pro ubytování studentů v průběhu výuky, a dále jídelnu a kuchyni pro jejich stravování. Pro výuku bude využit celý areál parku včetně zázemí pro venkovní výuku v parku a zahradě či výuku v oblasti péče o zvířata.

Finanční zajištění vychází ze základní podmínky udržitelnosti, že nově vzniklé Edukační centrum na sebe musí umět vydělat – a to v pětiletém období udržitelnosti. V případě, že tuto podmínky nesplní, existuje závazek NPÚ krátkodobou ztrátu dorovnat z vlastních prostředků.

Projekt je v mnoha ohledech průkopnický, což jej činí velmi inspirativním.

Informace čerpány z interních zpráv a archivních výzkumů PhDr. Pavla Zahradníka, Mgr. Petry Načeradské, PhDr. et Dr. Ivo Cermana, PhD., Mgr. Eduard Kovaldy, PhD. a z bakalářské práce Tomáše Seiferta.

Expozice v severozápadním křídle

Mgr. Petra Načeradská

Jeden z hlavních cílů projektu revitalizace zámku Veltrusy – vytvoření vzdělávacího centra zaměřeného na kulturní, historické a přírodní dědictví – vyžadoval důkladnou přípravu i v oblasti vědecko-výzkumné. Nabídnout návštěvníkům a studentům skutečně kvalitní a relevantní informace včetně místních reálií je možné jen za předpokladu, že vlastní edukaci předchází heuristika zvolených témat, studium literatury a archivních pramenů i tvorba databází ikonografie, plánů či mobiliáře, které lze využít v rámci konkrétních vzdělávacích programů. V tomto směru bylo zásadní zapojení našeho pracoviště do Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI), konkrétně do projektu Každodenní život a kulturní vliv aristokracie v Českých zemích a ve střední Evropě v kontextu veřejně přístupných historických sídel

ve správě Národního památkového ústavu – instalace, prezentace, aplikace (2011–2015). Na vybraných objektech ve správě NPÚ se projekt zaměřil na studium každodenního života prostředí šlechtických sídel, za využití autentických výpovědí osobností z těchto prostředí, s cílem prezentace formou expozic, dílčích výstav a vydávání jednotné ediční řady publikací.

V případě Veltrus byl stanoven následující hlavní cíl: v rekonstruovaných interiérech severozápadního zámeckého křídla ilustrovat historické využití prostor takovým způsobem, aby se ve zvolených místnostech mohly celoročně konat výukové moduly zážitkového vzdělávání, v souladu se záměrem projektu Schola naturalis. K dosažení tohoto cíle bylo nutno pečlivě zvážit formu interiérové instalace a hledat inovativní způsoby její prezentace veřejnosti, tj. při zachování všech požadavků z hlediska bezpečnosti rozšířit její edukační rozměr a nabídnout návštěvníkům v případě potřeby rozsáhlejší kvantum informací či interaktivní prvky (např. v podobě replik a kopií historických předmětů).

V prvních letech trvání projektu byl kladen důraz na základní výzkum, a to v poměrně širokém záběru z hlediska chronologického i věcného. Díky tomu, že se v případě Veltrus šťastně dochovaly rozsáhlé archivní fondy (Rodinný archiv Chotků, Velkostatek Veltrusy, Ústřední správa chotkovských velkostatků), podařilo se shromáždit obrovské množství nesmírně zajímavých údajů ke každodennímu životu na zámku, k vývoji podoby parku, k hospodaření dvora na Ostrově apod. Dosud se podařilo publikovat jen část získaných poznatků (viz články Ivo Cermana či článek autorky o pavilonu Marie Terezie),¹ ovšem i nepublikované zprávy poslouží jako jedinečné podklady při zpracování vzdělávacích, kulturně-historických programů Scholy naturalis. Stejně tak nalezneme rozmanité uplatnění ikonografie chotkovských sídel a plány objektů na Ostrově, které byly v průběhu výzkumu identifikovány v příslušných institucích (mimo vlastní sbírky jde především o Státní oblastní archiv v Praze a Ústav dějin umění AV ČR).

Prvořadým cílem základního a posléze aplikovaného výzkumu byla však příprava a tvorba expozice v části severozápadního zámeckého křídla, v souladu s platnou metodikou a s přihlédnutím k výše popsaným požadavkům ze strany projektu revitalizace zámku Veltrusy. Zvolený postup a shromážděné poznatky popíšeme na tomto místě podrobněji.

¹ Ivo Cerman: *Patriotický park Veltrusy: každodenní život a myšlenkové poselství. Zprávy památkové péče (ZPP) 4/2013.*

Ivo Cerman: *Název a ideové poselství „Chrámu přátel zahrad a venkova“ ve Veltrusích. ZPP 68, 1/2008.*

Petra Načeradská: *Pavilon Marie Terezie ve Veltrusech. Historický průzkum k dějinám stavby. Průzkumy památek 1/2013.*

Východiskem (jako u každé interiérové instalace) bylo poznání historie, podoby a účelu vybraných prostor, a to především na základě historických inventářů a popisů fideikomisních budov. Místnosti severozápadního zámeckého křídla jsou poprvé popsány v nejstarším veltruském zámeckém inventáři z roku 1776, který víceméně zachycuje stav z doby hraběte Rudolfa Chotka (†1771). Tehdy se ještě jednalo o budovu, která s vlastním zámkem nebyla propojena. V přízemí její rovné části se nacházela cukrárna s kuchyňkou a pokojem cukráře, kaple, kvelb (komora) s majolikou a několik lépe zařízených pokojů, sloužících pro ubytování hostů, včetně dětí. V obytném podkroví byly jen skromně zařízené místnosti, bezpochyby služebnictva, ovšem též malovaný pokoj s biliárem, stoly a rozmanitým sedacím nábytkem.

Za Rudolfova synovce a dědice, Jana Rudolfa Chotka (1748–1824), se změnila podoba obou zámeckých křídel, účel však zůstal obdobný. Během přestavby v letech 1798–1801 došlo k propojení severozápadního křídla s hlavní budovou a ke zvýšení prvního poschodí; podle účtů vymaloval čtyři pokoje v přízemí a čtyři v patře známý pražský malíř Antonín Tuvora. Pokoje v přízemí označené jako „pánské“ byly nejspíše určeny pro mladší syny Jana Rudolfa Chotka, zatímco byt nejstaršího, již ženatého Jana byl upraven v protějším křídle. Čtyři malované pokoje v patře dal Jan Rudolf Chotek kolem roku 1802 k dispozici rodině svého bratrance Josefa Augustina Wilczeka, v segmentové části zámeckého křídla pak následují další hostinské pokoje.

Za Jindřicha Chotka (1802–1864), který převzal panství po smrti svého dědečka, severozápadní křídlo vyhořelo. Požár vypukl v noci z 8. na 9. prosince 1839 „v hostinském pokoji vedle hodin“ a přestavba v následujícím roce dala budově v podstatě dnešní vzhled. Pro ubytování člena rodiny sloužily místnosti v prvním poschodí krátce počátkem 80. let 19. století. Tehdy zde měl své apartmá (spolu s hofmistrem a lokajem) mladý hrabě Jan, jediný vnuk Jindřicha Chotka po meči, který zemřel předčasně ve věku 19 let.

Po roce 1911 zůstal naživu poslední Jindřichův syn, Arnošt, a čekatelé rodinného svěřenectví se stali příslušníci jiných větví rodu Chotků. Nejmladší z nich, Karel (Cary) Chotek z velkobřezenské větve, přijal roku 1921 Arnoštovo pozvání, aby se svou ženou, uherskou hraběnkou Livií Mailáthovou, bydlel na zámku ve Veltrusech. Domovem novomanželů se staly hostinské pokoje severozápadního křídla s výhledem do nádvoří, byly však nepochybně upraveny podle jejich vkusu a zařízeny též mobiliářem, který si hraběnka Livie přivezla z rodného Zavaru. Představu o jejich vzhledu nám poskytují tři nově nalezené inventáře z 30.–40. let 20. století; fotografie interiérů se bohužel nedochovaly žádné. Manželé Chotkovi

Hrabě Cary Chotek s přáteli a tetou, hraběnkou Marií Nostitz-Rieneck, na balkoně veltruského zámku (archiv NPÚ, Státní zámek Velké Březno).

Hrabě Cary Chotek před veltruským zámkem, obklopen svými mladými hosty (archiv NPÚ, SZ Velké Březno).

Major Arnošt hrabě Chotek, od roku 1892 křídelní pobočník arcivévodě Albrechtovi, generálního inspektora c. k. armády (archiv NPÚ, SZ Veltrusy).

Vodní nádrž na nádvoří veltruského zámku sloužila za první republiky i k letní zábavě. V pozadí konírna a část severovýchodního zámeckého křídla (archiv NPÚ, SZ Velké Březno).

Zátiší s osobními věcmi, upomínkami a oblíbenými gladiolami hraběnky Livie Chotkové. Paraván a hodiny jsou použity v expozici (archiv NPÚ, SZ Velké Březno).

Poslední majitel veltruského zámku, hrabě Cary Chotek, s manželkou Livií roz. hraběnkou Mailáth měli od roku 1921 svůj byt v prvním patře severozápadního zámeckého křídla (archiv NPÚ, SZ Veltrusy).

Portrét hraběte Arnošta Chotka v uniformě generálmajora vznikl za 1. světové války během pobytu malíře Jana Vochoče ve Veltrusech (archiv NPÚ, SZ Veltrusy).

Manželé Chotkovi v okně severozápadního zámeckého křídla, s fenkou Lotte (archiv NPÚ, SZ Veltrusy).

Berlínský architekt Heinrich Schapiro připravil pro hraběte Caryho Chotka plány na úpravu vícero objektů na Ostrově, mj. i tohoto pavilonu na terase v zámecké zahradě (archiv NPÚ, SZ Veltrusy).

definitivně opustili Veltrusy v roce 1942, kdy byla na velkostatek uvalena nucená správa a severozápadní křídlo využito k ubytování německých dívek v rámci Reichsarbeitsdienst (Říšské pracovní služby).

Poté, co bylo učiněno rozhodnutí věnovat se mladší časové etapě v historii severozápadního křídla a představit návštěvníkům využití vybraných místností v době posledních členů rodiny Chotků – Arnošta a Karla s manželkou Livií, zaměřily se archivní rešerše na život těchto osobností, s důrazem na jejich vztah k Veltrusům. Díky získaným poznatkům se podařilo mnohé z předmětů dochovaných ve sbírkách blíže identifikovat, zasadit do kontextu a opatřit „příběhem“, který návštěvníkům na základě konkrétního příkladu přiblíží i obecněji platné principy ze života aristokracie a dalších obyvatel zámku.

Jako letní sídlo hraběcí rodiny byl zámek na Ostrově pro Arnošta Chotka (1844–1927) především místem spojeným se školními prázdninami a podzimními hony, zároveň místem, kde bylo propojení s předchozími generacemi předků nejsilnější; mnohokrát zazní ještě po letech v rodinné korespondenci vzpomínka na „milé, staré Veltrusy“. Po maturitě na malostranském gymnáziu v Praze se Arnošt Chotek na jaře roku 1866 zapsal na právnickou fakultu pražské univerzity. Ohrožení vlasti ze strany Pruska a Itálie jej však v květnu téhož roku vedlo k náhlé změně plánu a k dobrovolnému vstupu do armády Rakouského císařství. Jako podporučík hulanického pluku č. 3 se Arnošt zúčastnil rozhodující bitvy u Hradce Králové a i přes tento zajisté děsivý zážitek už v armádě zůstal. Jeho vojenská kariéra u jezdeckva pokračovala pozvolna, ale dosti úspěšně. V hodnosti nadporučíka se v roce 1872 stal členem jízdní eskadrony tělesné gardy císaře Františka Josefa; osm let pak pobýval převážně ve Vídni, popř. doprovázel panovnický dvůr na jiná sídla (Budapešť, Schönbrunn, Laxenburg). Koncem roku 1878 nastoupil Arnošt u 1. českého dragounského pluku Císař František, zůstal mu věrný až do odchodu do výslužby. Arnošt Chotek prošel kasárnami v Terezíně, Postoloprtech či Lounech a v hodnosti rytmistra velel 4. eskadroně, když si jej koncem roku 1889 polní maršál arcivévoda Albrecht, generální inspektor rakousko-uherské armády, zvolil za svého křídelního pobočníka. V roce 1894 císař František Josef přidělil majora Arnošta Chotka k dvoru Albrechtovy švagrové, arcivévodkyně Alžběty, a jmenoval jej jejím nejvyšším hofmistrem. V této snad nejzajímavější životní etapě se hrabě Chotek pohyboval v nejvyšších kruzích evropské aristokracie, pobýval na rodinných sídlech Habsburků, vyhlášených letoviscích i panovnických dvorech – především v Madridu, u Alžbětiny dcery, španělské královny a regentky Marie Kristiny. Po smrti arcivévodkyně v roce 1903 odešel Arnošt do penze v hodnosti generálmajora ad honores, ve

Vídni však zůstal až do roku 1911, kdy zemřel jeho starší bratr Emerich a Arnošt se ujal rodinného svěřenectví v Čechách. Vzhledem k tomu, že hlavní rodinné sídlo, zámek Kačinu, s alodním panstvím Nové Dvory u Kutné Hory, odkázal Emerich Chotek svému synovci Guido Thunovi, zabydlel se Arnošt na zámku ve Veltrusech. Hlavní budova nebyla ovšem nikdy přizpůsobena k trvalému pobytu v zimě, Arnošt zde pobýval jen v létě a v chladné části roku se stěhoval do apartmá ve východním zámeckém křídle. Od dob svého dětství navštěvoval Arnošt Veltrusy zřejmě jen velice zřídka; svou vzácnou dovolenou věnoval spíše návštěvám přátel a příbuzných – hlavně bratra Ferdinanda žijícího na zámku ve Volšovech a milované mladší sestry Karoliny, provdané do Castell-Brughierské větve Thunů. Nyní se s velkým nadšením pustil do postupné obnovy dosti sešlého zámku a hlavně do budování rodinného archivu v přízemí hlavní budovy. V souvislosti s převodem Kačiny do rukou Guido Thuna totiž bylo do Veltrus převezeno kolem 16 beden archiválií uložených dosud v tamější chotkovské knihovně. Přelomové období první světové války a rozpad rakousko-uherské říše přečkal Arnošt Chotek ve Veltrusech, sleduje zpovzdálí osudy svých tří synovců (synů Karoliny Thunové) i mladého Caryho Chotka – všichni sloužili v armádě a kratší či delší dobu byli na frontě. Ovládaje češtinu a veden svou výchovou k charitě a péči o své zaměstnance i všechny potřebné, byl zde Arnošt oblíben a vážen i po vzniku Československa, v době jinak šlechtě nepřátelské.

Cary Chotek (1887–1970), jediný syn hlavy velkobřezenské větve Chotků, Karla, a princezny Adelheid z knížecího rodu Hohenlohe-Langenburg, patřil ke generaci, která vyrůstala ještě v atmosféře a zvycích staré monarchie, v mladém věku se však musela přizpůsobit zcela jiným okolnostem a výzvám. Za Velké války bojoval Cary na italské frontě, po vleklých zdravotních problémech (nemoci plic) však byl přeložen do zázemí a druhou polovinu války strávil ve Villachu v Korutanech, v hodnosti rezervního nadporučíka 7. dragounského pluku. Svoji budoucnost Cary právem spatřoval ve správě rodinného majetku, brzy po konsolidaci poválečných poměrů proto odjel do Lipska, aby si na zdejší vysoké škole obchodní doplnil své všeobecné vzdělání (gymnázia v Ústí nad Labem a ve Feldkirchu) studiem předmětů ekonomických i sociálních. Zdá se, že nejvíce jej zajímala psychologie mládeže – práci v mládežnickém spolku se věnoval již ve Villachu a v tomto směru se angažoval i po návratu do Čech. V březnu 1921 se Cary Chotek oženil s hraběnkou Livií Mailáthovou ze slovenského Zavaru a 8. října 1921, jakmile Cary dokončil studie, se novomanželé nastěhovali do severozápadního křídla veltruského zámku. Od smrti svého otce v roce 1926 ovšem pobýval Cary stále častěji v rod-

ném Velkém Březně. Tam byl nablízku staré matce i mladší sestře Adě, kterou podporoval v jejím úsilí o založení vlastní řeholní kongregace poskytující zdravotní a sociální péči potřebným. Hraběnka Livia se však ráda vracela do prvního společného domova ve Veltrusech, kde se v zámeckém zahradnictví věnovala své dávné zálibě – pěstování květin, především gladiol. Tuto zálibu ostatně sdílela s manželem, který byl v kontaktu s mnoha známými pěstiteli a zahradnictvími v Německu; o pozici manželů v tomto oboru svědčí i pojmenování nově vyšlechtěných kultivarů gladiol „Carl Graf Chotek“ a „Gräfin Livia Chotek“. Do zámecké zahrady a parku směřovaly za nových majitelů i zásadní investice (úprava zahradního domku „na terase“, stavba bazénu, rekonstrukce některých pavilonů v parku), naopak plány na stavební úpravy hlavní zámecké budovy nebyly – pro nás naštěstí – realizovány. Ačkoli Cary Chotek přistupoval k správě zděděného majetku zodpovědně a s podporou profesionálních poradců, přece v důsledku pozemkové reformy a hospodářské krize 30. let byla ekonomická situace veltruského velkostatku napjatá. Zhoršující se zdravotní problémy hraběte, problémy s personálem, chyby v odvádění daní, velké výdaje na údržbu zámku a parku, nesolidní nájemce dvora Ostrov a posléze i nová státní hranice postavená mezi Velkým Březnem a Veltrusy – to vše působilo další komplikace a v konečném důsledku vedlo (snad spolu s dalšími okolnostmi, které nejsou v písemných pramenech dostatečně zachyceny) k již zmíněnému uvalení nucené správy ze strany protektorátního Pozemkového úřadu. Po skončení války, v červnu 1945, byl Carym Chotkovi zkonfiskován i veškerý majetek ve Velkém Březně a v srpnu téhož roku definitivně opouští své rodiště s manželkou Livií a její schovankou Margret Gottstein. Po odsunu do Německa žili manželé v domově důchodců na zámku Blumenthal über Aichach, kde poslední mužský potomek rodu Chotků zemřel 23. ledna 1970. Ačkoli jejich manželství bylo bezdětné, vztah Caryho s Livií byl podle dochované korespondence velice pevný a je takřka symbolické, že hraběnka Livia následovala svého muže ve smrti po pouhých sedmi dnech.

Nanejvýš zajímavé osudy posledních majitelů zámku Veltrusy lze do značné míry ilustrovat pomocí předmětů osobní povahy, dochovaných ve veltruských sbírkách. Na nich je ostatně expozice v severozápadním křídle postavena především, neboť mobiliář použitý v instalovaných místnostech nelze pokládat za výjimečně umělecky cenný (na rozdíl od interiérového vybavení hlavní zámecké budovy) a kvůli absenci fotodokumentace, resp. popisnějšího inventáře ani nebylo možné – až na výjimky – ztotožnit dochované kusy s původním zařízením. Autentickou atmosféru nicméně dokresluje množství fo-

tografií, grafik a obrazů majících prokazatelně vztah k představovaným osobnostem, v případě Arnošta Chotka uvidí návštěvník též pozoruhodné doklady jeho vojenské a dvorské kariéry (součásti uniformy, vyznamenání, památky na Španělsko a královnu Marii Kristinu) i jeho lovecké vášně. Též nábytek a další zařizovací předměty byly pečlivě vybrány především z kmenového mobiliáře, jen v nezbytné míře pak doplněny svozy či nákupem. Po posouzení stavu jednotlivých kusů bylo v případě potřeby přistoupeno k jejich konzervaci či restaurování. Za zmínku stojí především přechalounění sedací soupravy z bytu Arnošta Chotka novou textilií, na které je náročnou technikou ručního sítotisku proveden složitý vzor původní potahové látky, dochované již pouze na chaise longue. Spíše výjimkou je v interiérových instalacích objektů ve správě NPÚ použití původního textilu denní potřeby; v naší expozici se podařilo ložní prádlo a ručníky z mobiliárního fondu zámku doplnit o několik kusů zapůjčených ze soukromého vlastnictví.

Expozice se nachází v sedmi místnostech prvního patra severozápadního zámeckého křídla. V první místnosti u schodiště, zvané v inventáři z dob Caryho a Livie „Zelený pokoj“, je instalován salón Arnošta Chotka, přibližně v podobě, jakou měl v téže době v protějším zámeckém křídle. Procházejíce „Žlutým pokojem“, tj. předpokojem se vstupujeme do vlastního bytu manželů Chotkových. Jídelna a ložnice jsou zařízeny ve své původní lokaci; počet nábytku podle inventáře zde umístěného však byl vzhledem k návštěvníckému provozu přiměřeně redukován. Ve zbývajících třech místnostech se ve své době nacházely toaletní pokoj, pracovna pana hraběte a salón paní hraběnky. Pro účely expozice však byla Caryho pracovna přemístěna vedle ložnice a poslední dvě místnosti věnovány hostinskému apartmá, které upomíná na stěžejní historické využití severozápadního křídla – totiž k ubytování hostů v letní sezóně a během honů.

Souběžně s archivními rešeršemi a průzkumem dochovaného mobiliáře probíhala neméně významná součást tvorby expozice, a sice průzkum a příprava vybraných místností před vlastní instalací. Již v průběhu stavební obnovy interiérů bylo třeba posoudit, které prvky je možno zachovat v původním, resp. repasovaném stavu (dveře, okna, vnitřní okenice, některé podlahy), které je třeba obnovit na základě dochovaných fragmentů (výmalba) a které budou nahrazeny co nejvhodnější alternativou. Pro výmalbu instalovaných prostor byla vybrána škála sytých barevných odstínů odpovídajících jedné časové rovině (asi z konce 19. a počátku 20. století). Stratigrafie sice prokázala pozůstatky starší, klasicistní malířské výzdoby, ale ta neodpovídá současné dispozici interiérů po přestavbě roku 1840, ani ne-

koresponduje s obdobím, které zde má být prezentováno. Co se týče chybějících prvků dotvářejících závažným způsobem podobu a funkci místností, jednalo se především o kachlová kamna, která se v expoziční části severozápadního křídla in situ nedochovala. V rámci předprojektové přípravy obnovy objektu byla z kachlů uložených na půdě objektu vybrána k rekonstrukci pětice kamen, z nichž se v rámci projektu Schola naturalis podařilo rekonstruovat troje. Konkrétní lokace kamen respektuje barevné pojednání jednotlivých místností a především umístění komínů a příkládacích otvorů.

Výsledná podoba expozice dle našeho názoru odpovídá prvotnímu záměru, tj. poskytnout návštěvníkům poučení formou zážitku v prostředí, které se v maximální možné míře blíží své dobové podobě, a zároveň nadstandardní množství informací, předávaných lektorem v podobě mluveného slova i za pomoci kopií vybraných historických dokumentů a fotografií. K expozici bude rovněž vydána odborná publikace, určená zájemcům o hlubší poznání života posledních vlastníků veltruského zámku.

Pseudobarokní chaise longue patří k sedací soupravě užívané Arnoštem Chotkem v jeho veltruském apartmá. Pro účely nové expozice byla souprava přechalouněna replikou původní potahové látky, zhotovenou pomocí techniky ručního sítotisku. Původní látka (po vyčištění) je pod současným potahem (archiv NPÚ, SZ Veltrusy).

Edukační centrum Schola naturalis

Bc. Anna Svobodová

Edukační program Zahrady a parky přibližuje některé principy kompozice zahrad a parků a na konkrétních příkladech v zámečném areálu ukazuje rozdíly mezi barokní zahradou a přírodně krajinářským parkem. Program doplňuje „sochařská dílna“ – dle inspirace alegorickými sochami 12 měsíců a čtyř ročních období od M. B. Brauna si žáci tvoří vlastní sochařskou kompozici v čestném dvoře (foto J. Kadeřábek, 2014).

Rok 2011

V říjnu 2011 jsme zahájili přípravy pilotních edukačních programů a projektů, které by zajišťovaly udržitelnost programové části *Scholy naturalis*. Za účelem intenzivnější přípravy jsme navázali kontakt s oficiálními partnery (Střední zemědělská škola v Rakovníku, Česká zemědělská univerzita v Praze a později také Město Veltrusy) a nesmluvními partnery projektu (Národní vzdělávací fond, Scientica Agency, s. r. o., Prázdninová škola Lipnice, Ekologické centrum Kralupy nad Vltavou, M77 – občanské sdružení pro umění, digitální tvorbu a další vzdělávání, Městské muzeum v Kralupech nad Vltavou, ZŠ Veltrusy a další regionální školy, vzdělávací organizace a soukromé osoby se zájmem o spo-

Rok 2012

Grant na projekt *Schola naturalis* Veltrusy – *Učíme (se) na zámku* získal NPÚ z Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost (OP VK). Projekt byl financován Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, zprostředkujícím subjektem Krajským úřadem Středočeského kraje a trval od srpna 2012 do února 2013. Partnerská spolupráce byla ujednána se Scientica Agency, s. r. o. a Přírodovědeckou fakultou UK v Praze. Byly získány dvě akreditace – NPÚ jako vzdělávací instituce dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků a vytvořených edukačních programů. Dodnes je v provozu vzdělávací portál projektu, viz www.ostrovpoznani.cz, bude aktualizován dle potřeb vzdělávacího centra Evropské úmluvy o krajině na zámku Veltrusy.

V roce 2012 se také uskutečnil jednodenní plenér v přírodně krajinářském parku Veltrusy pro studenty a dospělé pod lektorským vedením Moniky Sybolové z Lektorského oddělení Sbírkový ústav Národní galerie v Praze (obr. 2). V budoucnu je možné na spolupráci s Národní galerií navázat. V následujících letech jsme vytvořili vlastní výtvarnou dílnu v plenéru s názvem Okrasný statek Veltrusy. Výtvarný program je zaměřen na krajině proměny zámeckého areálu Veltrusy s důrazem na ojedinělou koncepci tzv. okrasného statku a díla grafika, kreslíře a ilustrátora L. Čepeláka, který ve veltruském parku s oblibou tvořil. Dílnu jsme pilotně vyzkoušeli v roce 2014 a je v programové nabídce vzdělávacího centra na zámku Veltrusy.

Významnou událostí roku 2012 je zahájení synergetického projektu *Vzdělávací role Národního památkového ústavu: edukace jako klíčový nástroj zkvalitnění péče o kulturní dědictví ČR* (dále jen *Památky nás baví*), jehož hlavním cílem je aplikovaný výzkum a vývoj. Projekt je financován Ministerstvem kultury z Pro-

lupráci na přípravě a realizaci edukačních aktivit). Již před rokem 2011 byla snaha vyhledávat další zdroje financování edukačních programů na zámku Veltrusy. Na tyto snahy jsme na konci roku 2011 navázali spoluprací s M77 a Scientica Agency, s. r. o. (obr. 1). V obou případech byla spolupráce přínosná. Vznikla mobilní hra *Veltrusy: Ostrov pokladů*, určená pro rodiny s dětmi, školy a další návštěvníky přírodně krajinářského parku Ostrov Veltrusy. Spolupráce s agenturou Scientica pokračovala v dalších letech, zejména projektem *Učíme (se) na zámku*, díky němuž vznikly edukační programy a e-learningové lekce pro pedagogické pracovníky, potažmo jejich žáky.

gramu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI), trvá od roku 2012 a bude ukončen na konci roku 2015. Výsledky projektu přispívají k vytvoření systému vzdělávacích programů v oblasti nemovitého a movitého kulturního dědictví, včetně historických sídel, kulturní krajiny a archeologických památek a od roku 2012 jsou využívány také na zámku Veltrusy, který se stal jedním ze sedmi regionálních edukačních center Národního památkového ústavu.

Na závěr roku 2012 byla dokončena revize Studie proveditelnosti a ekonomického zhodnocení *Scholy naturalis* z hlediska programových aktivit. Revizní zpráva shrnula současnou situaci na zámku Veltrusy ve vztahu k nabídce programů pro veřejnost a obnově areálu, dále obsahovala SWOT analýzu vzdělávacího centra Veltrusy, analýzu spádové oblasti, cílových skupin, konkurence a spolupracujících subjektů a hrubou kalkulaci nákladů a výnosů vzdělávacího centra. V projektu *Památky nás baví* pak byly analýzy dále rozpracovány a konzultovány s koordinátory edukačních center z celé České republiky, s týmem projektu *Památky nás baví* a garanty z pedagogických fakult UK v Praze a MU v Brně. Zmíněné analýzy, dále rozpracované v projektu *Památky nás baví*, jsou archivovány v projektovém týmu a uloženy v Metodickém centru pro vzdělávání NPÚ v Telči.

V roce 2012 byla prohlubována dlouholetá spolupráce Správy zámku Veltrusy s partnerskou Střední zemědělskou školou v Rakovníku. Studenti se podíleli na úklidových pracích v parku a zahradnictví při jednom z vícedenních setkání na zámku. Na oplátku jsme pak pro studenty připravili celovečerní vzdělávací program, který se věnoval pěstování čajovníku a čajové kultuře.

Obr. 1. Vzdělávací dopoledne pro školy s přístroji GPS a mapkami veltruského parku – příklad přínosné partnerské spolupráce NPÚ s agenturou Scientica na Akademii geoinformačních dovedností (foto Scientica Agency, s.r.o. 2011).

Obr. 2. Jednodenní plenér Park jako zrcadlo naší mysli byl jedním z mnoha doprovodných programů k výstavě Jakub Schikaneder (1855–1924) ve Valdštejnské jízdárně (dubna–říjen 2012). Monika Sybolová svůj program inspirovala Vrchlickým, Jiránkem a Slavičkem. Součástí byly dramaticko-výtvarné etudy a piknik (foto autorka 2012).

Obr. 3. Programová náplň o Dnu Země byla každý rok trochu jiná. Vždy jsme ji s místními pedagogy upravovali dle současných podmínek na zámku Veltrusy a dle potřeb školy. Z pilotně ověřené hudební dílny při jedné z akcí Dnu Země vznikl pro děti od pěti do osmi let vzdělávací hudební program *Víly a skřítkové* ve veltruském parku – připomíná hudební tradici dolního Povltaví a proslulé slavnosti ve veltruském parku. Lidové písně z okolí Veltrus a konzultacemi poskytli pracovníci Etymologického ústavu AV ČR (foto ZŠ Veltrusy 2013).

Obr. 4.
Program *Zahrady a parky* je připraven jako pomůcka pro prohloubení výuky v předmětech matematika, vlastivěda, dějepis a občanská výchova pro 4.–7. ročník ZŠ. Dětem přiblíží historii NKP Veltrusy, historii zámeckých zahrad a jednoho z nejstarších přírodně krajinářských parků v Evropě, který byl koncipován ve stylu tzv. okrasného statku. Žáci se seznámí s některými principy kompozice zahrad a přírodně krajinářských parků, zahrají si dramatickou hru a na závěr si ve skupinách vytvoří návrh vlastní zahrady a parku. Kromě toho, že své návrhy pak prezentují ostatním spolužákům, slouží lektorovi jako test a zpětné ověření, zda byly naplněny cíle programu (foto J. Kadeřábek, 2014).

Obr. 5.
Ověření sešitu *Domalovánky a doprovodných vzdělávacích her* (pexeso, hra „aktivity“), vytvořených k projektům financovaných z programu IOP v letech 2012 i 2014 s dětmi z MŠ a ZŠ Veltrusy (foto autorka, 2012).

Obr. 6.
Vzdělávací aktivity na zámku Veltrusy jsou prezentovány na Putovní výstavě *Památky nás baví*, postupně v roce 2015 umístěné v Domě umění v Českých Budějovicích (6.–22. 5.), v Zahradách pod Pražským hradem (3.–21. 6.), na zámku Hradec nad Moravicí (1.–26. 7.), na hradě a zámku Bečov (3.–30. 8.), v Městská galerii Hasičský dům v Telči (3.–28. 9.) a v Arcibiskupském zámku v Kroměříži (3.–25. 10.; foto P. Hudec, 2015).

Rok 2013

Rok 2013 přinesl především prohlubování spolupráce s pedagogy ZŠ Veltrusy a přípravu pilotních programů, které v následujících letech rozšířily nabídku edukačních programů na zámku Veltrusy. Ve spolupráci se školou jsme v průběhu čtyř let vytvořili a ověřili několik edukačních programů při Dnu Země. Díky projektu *Chci být jako vy* byl pro děti ze ZŠ Veltrusy a jejich rodiče vytvořen odpolední program *Když nás baví památky* na téma památková péče a restaurování. Dny Země se nesly v duchu úklidových prací a vzdělávacích programů. V roce 2013 jsme na úklidové práce v parku získali pro děti sponzorským darem ochranné pracovní rukavice od firmy Mazepol, s. r. o.

V roce 2013 bylo díky projektu *Památky nás baví* pořízeno několik sad edukačních pomůcek, které putovaly na památky po celé republice, včetně zámku Veltrusy. Příkladem jsou hudební a rytmické nástroje, výukový půdní profil, miniaturní napodobeniny stromů, keřů a záhonů, dřevěný model mostku, tkací destičky, měřicí nástroje, repliky historických mincí, několik sad dřevěných kostek, stavebnice merkur, výukový model parního stroje, model mlýna atd.

Spuštěny byly webové stránky projektu *Památky nás baví*, kde od té doby nabízíme školám a rodinám s dětmi vzdělávací programy všech edukačních center, včetně Veltrus <www.pamatkynasbavi.cz/veltrusy>.

Rok 2014

V roce 2014 jsme na zámku Veltrusy vytvořili a realizovali edukační program *Zahrady a parky*. Je určen především žákům 4.–7. ročníku základní školy, ale po domluvě s pedagogem je možné ho upravit i pro mladší či starší žáky anebo ho nabídnout rodinám s dětmi (obr. 4). Program byl v upravené podobě pře-

nesen do Zahrad pod Pražským hradem a na zámek Libochovice, kde se ho dokonce rozhodli v roce 2015 zařadit do své stálé nabídky. Edukační program *Zahrady a parky* byl podpořen sponzorským darem Zahradnického centra Chládek – výtvarnými materiály ke tvoření zahrad a parků.

Rok 2015

Připravujeme vzdělávací programy nebo jejich ukázky ku příležitosti otevření vzdělávacího centra na zámku Veltrusy – ukončení realizační fáze projektu *Schola naturalis* a zahájení jeho udržitelnosti. Chystáme edukační programy pro různé cílové skupiny. Příkladem může být „povodňový“ program pro studenty středních škol, který však ještě zcela nenašel vhodné pedagogické zacílení, tematické vyme-

zení a formu. Jiným příkladem může být program, který bude nabízen v rámci návštěvy severozápadního křídla atd. V roce 2015 budou programy Edukačního centra Veltrusy prezentovány na internetových stránkách, v katalogu a odborných metodikách projektu *Památky nás baví* a na závěrečné mezinárodní konferenci projektu *Památky nás baví*, která se uskuteční v Telči ve dnech 23.–25. 9. 2015.

Identifikace vzorových prvků obnovy

Mgr. Jan Holeček
Ing. arch. Jiří Mrázek

» REKONSTRUKCE MOSTKŮ

Péče o dochované kulturní památky ve svém praktickém úsilí zahrnuje celou škálu nejrozličnějších činností. Poměrně neobvyklým zadáním je ale úplná rekonstrukce již po dlouhou dobu neexistujících staveb. V tomto případě se jednalo o drobné zaniklé stavební vybavení rozlehlého zámeckého parku – jeho klasicistní mostky.

Podkladů pro úspěšné zvládnutí úkolu bylo naštěstí poměrně dost, jinak by nebylo možné vůbec o takovém záměru uvažovat. U některých mostků byla

Stavební obnova stáje, kde se podařilo pečlivým a velmi pracným způsobem zajistit a podchytit veškeré poškozené konstrukce, včetně silně potrháných pilířů a částečně podkleslých nízkých plackových kleneb.

k dispozici původní dokumentace z počátku 19. století, u jiných dobové grafické či kreslené pohledy. Opřít se bylo možné též o dochovaný soubor grafik znázorňujících mostní objekty – uložen byl v chotkovském archivu na zámku Kačina a autoři mostků zřejmě z něho původně vycházeli. Přihlédnuto bylo samozřejmě též i k dalším existujícím analogiím u nás i v zahraničí. Problémem pak bylo spíše dokázat přesvědčivě zvládnout detail takových staveb, jeho zdobné provedení a současně se vyrovnat s materiálovými možnostmi, zejména pak s ohledem na současné technické předpisy.

» REKONSTRUKCE INTERIÉRU KONÍRNY

A OBNOVA JEJÍHO PŮVODNÍHO VYUŽITÍ

Citlivá a po památkové stránce důsledně vedená oprava historické budovy je sama o sobě významným činem, ale pokud se zároveň podaří obnovit na základě dochovaných zbytků i její původní vnitřní vybavení, je to skutečně mimořádný příklad v řadě obdobných realizací. Zde se navíc jedná o restituci původního způsobu využití. Historická zámecká stáj bude po dlouhé době opět sloužit k ustájení a chovu koní.

» PEC SE SPORÁKEM V CUKRÁRNĚ A SOUBOR KACHLOVÝCH KAMEN V SEVEROZÁPADNÍM KŘÍDLĚ

Levé boční zámecké křídlo obsahuje řadu zajímavých prostor, u kterých často velmi přesně známe původní účel využití, ale původní vybavení se dochovalo pouze z části. V případě zámecké cukrárny v jeho přízemí přečkala dlouhá léta postupného chátrání původní pec a kachlový sporák s troubou na podezdívce. Jedná se o tradiční vybavení domu, v této podobě odpovídající přibližně polovině devatenáctého století. Vzhledem ke svým rozměrům byly takové pece i se sporáky většinou již brzy vybourávány a nahrazovány modernějším zařízením. Zde se ale šťastnou souhrou náhod zachovalo zařízení v naprosto původním stavu a tak mohlo být opraveno do funkční podoby. To je mimořádná situace, nepříliš obvyklá a znamená pro objekt a pro jeho připravované výchovné programy jedinečnou ukázkovou možnost.

Další kachlová kamna, která byla nedílnou součástí původního vybavení všech obytných místností budovy, byla většinou odstraněna, na svém místě zde zůstala pouze některá. Bylo opět velkým štěstím, že jejich díly, kachle a také některé doplňky jako kamnová dvířka nebyly přitom zcela zničeny a velká část jich zůstala uložena na půdě. Bylo sice poměrně náročné je vyhledat a revidovat, ale výsledek umožnil rekonstrukci několika nejzajímavějších z nich. Tato kamna pak byla po náročném restaurování umístěna na původní pozici, ale z celkem pochopitelných

důvodů se už nemohlo jednat o funkční prvky. I jako dekorace budou mít v rehabilitovaných interiérech své významné místo.

» OBNOVA OVOCNÝCH SADŮ

» POUŽITÍ TRADIČNÍCH A NYNÍ JIŽ ZAPOMENUTÝCH STAVEBNÍCH TECHNOLOGIÍ – FASÁDY DOMŮ U BRÁNY

V případě kulturních památek je vždy hlavní snahou obnovit a prezentovat konkrétní objekt tak, aby jej výsledná oprava předvedla v dobově podmíněné podobě a v celistvosti jeho historického prostředí. Tento úkol sebou nese maximální zachování, obnovu a restaurování historických částí a prvků stavby. Pro dosažení daného cíle je pak zcela klíčové používání historických technologií a materiálů. Samozřejmě je i pietní oprava a obnova povrchů stavebních konstrukcí včetně řemeslných prvků. Právě na splnění tohoto požadavku totiž závisí věrohodná prezentace stavby jako autenticky zachované a šetrně udržované památky. Proto byl jako zásadní náležitý zvolen nátěr vápenný s přídavkem zelené skalice, která zde představuje jeho barevnou složku. Technologie je to historicky osvědčená, máme ji doloženu četnými nálezy v terénu i archivními doklady. Jedná se o tzv. barokní žluť, či žluť Marie Terezie. Byla hojně používána na celém území Rakouska Uherska od 18. století až hluboko do století 19. (viz např. Jiří Hošek, Ludvík Losos: Historické omítky, Grada, Praha 2007). Oblíbená byla především proto, že se jednalo o levný, technologicky jednoduchý a elegantní způsob barevného pojednání fasád s charakteristickou škálou okru jdoucí od světlých tonů až k tmavším železitým odstínům. Fasády se vyznačují velmi příjemnou, živou barevností, která v čase přirozeně stárne. Pro tyto vlastnosti byl vápenný nátěr se zelenou skalicí velmi často užíván u úřadů, škol, kasáren, nemocnic aj. V určitém období byl u všech státních objektů dokonce používán povinně. Ve Veltrusech byl nátěr se zelenou skalicí použit především proto, že se jedná o místně obvyklou technologii vyznačující se typickou sytou železitou barevností. Vyplyvá to jednoznačně z mnoha nálezů na různých objektech areálu. Důležitou předností užití zelené skalice je skutečnost, že požadovaná barva zde nevzniká přidáním pigmentu, ale jako výsledek chemické reakce v roztoku. Barvicí účinek vzniká rovnoměrným rozptýlením velmi jemných částic. Použití vápenného nátěru se zelenou skalicí navíc v žádném případě nepůsobuje zhoršení vlhkostních poměrů zdiva, jak tomu bývá ve viditelné, ale častěji i skryté formě při použití novodobých nátěrů náhradních. Pouze v případě již obsažené vlhkosti ve zdivu, u historických budov se jedná v podstatě o přirozený stav, se vyšší vlhkost podkladu projeví jinak neškodným zrychle-

Poustevníkův mostek se zábradlím z větvoví – silných prutů tvrdých dřevin z náletových porostů.

Mostek u Egyptského pavilonu má složitý tvar s vrcholovou plošinou, zde bylo nutno použít jako základ ocelovou konstrukci. Vpravo důsledně dodrženy předpokládaný původní detail u zábradlí.

Mostek na Vosouši – k věrohodnosti přispěla možnost přesné rekonstrukce piliřků zábradlí podle na místě nalezeného torza původního prvku.

Zdobný detail zábradlí tzv. Červeného mostku je poměrně věrným přepisem původního provedení.

Velmi zajímavým se stal Templový mostek, a to díky využití pohledově atraktivního základního tvaru i dodržení zdobného detailu.

Dokončené ukázkové stání, představující původní způsob využití konírny.

Složitý detail zpevnování paty piliře nosícího klenbu stáje znamenal nutnost opatrného přístupu, kdy byla vzájemně porovnávána stránka statická s památkovým hlediskem.

Původní kamenný žlab v konírně – jeden z nejvíce narušených, zde ve stavu po základní konzervaci dochovaného torza. Stejný žlab po doplnění chybějící části a celkovém tvarovém sjednocení.

Zděné otopné zařízení v konci chodby v přízemí budovy severozápadního křídla, opravené s přísným respektováním původního stavu.

Bývalá cukrárna s vestavěnou pecí a podestou zděného sporáku. Vpravo – kachlová kobka s troubami je v této chvíli již demontována. Uprostřed – opravená pec a zděný sporák s litinovou plotnou, připravený na zpětné sestavení původní kachlové kobky po restaurování a doplnění jednotlivých dílů; vpravo – dokončená oprava sporáku s pecí v opraveném interiéru zámecké cukrárny.

Lukoprenová forma v sádrovém lůžku, sejmутá z původních kachlů a využita pro výrobu náhrady chybějících kusů a nově vyrobený náhradní kachel.

Rekonstruovaná kamna v patře budovy severozápadního křídla.

ným naběhnutím tmavšího odstínu. Postupně a to dlouhodobým působením vzdušné vlhkosti se tato barevná odchylka upravuje a po plném vyzrání se plocha stává barevně jednotnější tak, jak ji známe u starých fasád.

Výsledky provedených tzv. rekonstrukcí je proto nezbytné poměřovat zejména odbornými památkovými kritérii. V žádném případě je nelze hodnotit z pozic moderního stavitelství, s nímž nemá památková obnova mnoho společného. Problémem ale může být například laické hodnocení, které by si snad nedovolilo kritiku například restaurování uměleckého díla, kde technologie příbuzná té původně použité nedokáže a ani nechce zcela beze stopy sjednotit opravovaný kus a dát mu tak čistý a nový vzhled. U srovnatelného přístupu při opravě stavebních památek pak považujeme z neznalosti takové přirozené projevy zrání a stárnutí tradičních technologií za neodpustitelnou chybu. Proto existuje zásadní předběžná obava použít tyto postupy při opravě veřejně sledovaných památek. Pokud je zde dokonce investorem stát, pak bývají většinou raději z opatrnosti voleny postupy náhradní, i když z památkového hlediska problematické nebo dokonce až nesprávné.

» HODINOVÁ VĚŽ

Silně poškozená původní stavba věže musela být demontována a nahrazena kopií. V případě rámové tesařské konstrukce s jednoduchým prkenným vnějším obkladem se jednalo o poměrně běžnou situaci na obdobných stavbách, která bývá obvykle řešena

ve dvou variantách přístupu. První z nich je náhrada novou konstrukcí v co nejekonomičtějším provedení, kdy je použito řezivo potřebných profilů a běžným tesařským způsobem je svázána konstrukce nová. Ta tvarem i celkovým řešením odpovídá původní, ale povrch jednotlivých prvků a také řada detailů se od tradičního provedení liší. Obvykle je pak ještě provedena výsledná úprava napuštěním dřeva tak, aby vzhled odpovídal staré patině.

Druhým používaným způsobem je tradiční tesařská práce, při které jsou dokonce na místě tesány z kulatiny potřebné profily. Ta je bezesporu tím nejdůslednějším postupem, zároveň ale bývá často finančně nedostupná.

Zde bylo zvoleno řešení další, které vytvořilo výsledné dílo odpovídající také vysokým nárokům, ale celkově dostupnější. Použity byly řezané profily trámů, jejich strojový povrch však nebyl odtesáván sekyrou, jak se někdy poněkud problematicky dělá, ale odhoblován. Pomocí tradičních ručních hoblíků, uběráků, zde bylo dosaženo řemeslně kvalitní úpravy, ale pracnost byla mnohem nižší než při tesání z kulatiny. Použito bylo staré ruční nářadí, celkově se jednalo o velmi pečlivou rukodělnou práci. Ručně byly připraveny i profily pro ukončující římsu věže. Využitím znalosti původních spojů byla pak přesně podle originálu provedena i vlastní vazba. Pro pobití konstrukce byla zpětně připevněna jako plášť na čelní stěně zachráněná původní prkna, doplněná na bocích o nový materiál. Hotová rekonstrukce Hodinové věže nebyla patinována, nové dřevo bude ponecháno přirozenému stárnutí.

Připravené vzorky vápenného nátěru, tónovaného zelenou skalicí, ukazující přirozenou barevnou škálu tohoto tradičního prostředku, 2012.

Detail nátěru omítky s přirozenou barevnou živostí, odpovídající nestejnorožnému složení historického zdiva, 2013.

Oprava šachty pro hodinová závaží.

Závěr

*Pohled na hlavní bránu a Dům lesního po obnově
(foto K. K. Brzák – Theresiae RTM, 2015).*

Rizika a jejich eliminace

Ve studii proveditelnosti byla specifikována řada možných rizik a popis jejich eliminace. Níže jsou tato opatření popsána. Uvádíme rizika, se kterými se realizátor skutečně setkal a návrh možných opatření pro jejich vyloučení.

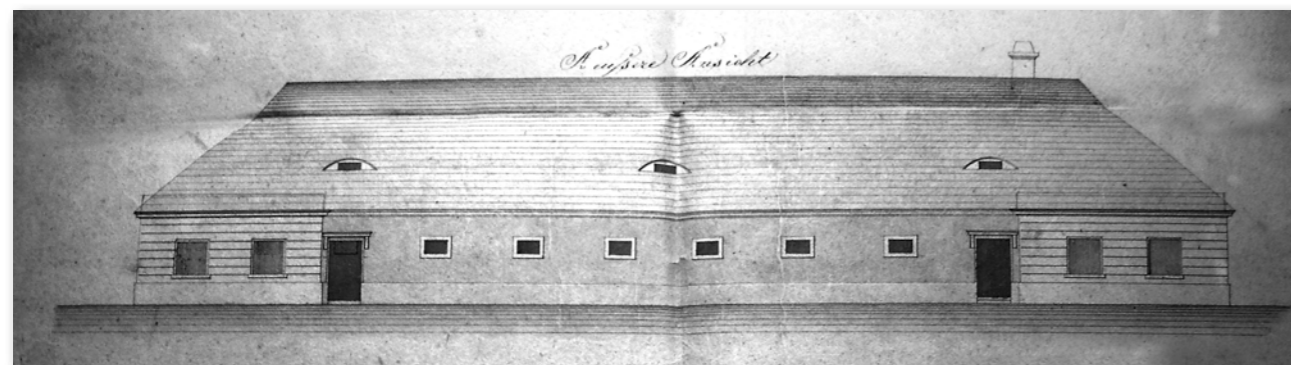
1) **Kvalitní zadávací dokumentace** – dobře zpracovaná zadávací dokumentace je základním předpokladem úspěšné a rychlé realizace výběrových řízení. Zejména je třeba precizně zpracovat návrh smluv a jasně definovat předmět zakázky, vzájemné povinnosti a návazné sankce. Velice vhodné je také pečlivě zvážit a definovat kvalifikační kritéria, obzvláště s ohledem na předmět plnění. Jak v případě smluv, tak v případě kvalifikačních předpokladů je významným prvkem jejich jasnost. Nadbytečná specifikace povinností a sankcí přináší spíše vyšší administrativní zátěž pro zadavatele, než skutečné zabezpečení bezproblémové realizace. Stejně tak nevhodné stanovení kvalifikačních kritérií vede ke vzniku velkého množství dodatečných dotazů uchazečů, a tedy k prodloužení výběrových řízení. Je více než vhodné, aby zadávací dokumentace byla připravována týmem odborníků složených z expertů na zadávací řízení, právo a specifické obory předmětu plnění. Jedná se o stěžejní opatření, které ovlivňuje nejen realizaci, ale i úspěch celého projektu.

2) **Kvalitní projektová příprava** – důkladná projektová příprava je klíčová pro realizaci jakékoliv stavební zakázky. Jako naprosto nezbytné se ukázalo, aby každá projektová dokumentace, před tím než se stane součástí zadávacího řízení, byla pečlivě revidována technickým zástupcem investora, jak po stránce technického řešení, tak i souladu jednotlivých částí projektové dokumentace přímo v závaz-

ném stanovisku. Je nutné mít přesně definované požadavky ze strany památkového dohledu, vážní formulace požadavků později vede k možnému prodloužení celé rekonstrukční fáze. Dále je nezbytné zajistit, aby bylo v rámci přípravy provedeno dostatečné množství zjišťovacích sond. Změny projektu vzniklé z důvodu provedení nedostatečného počtu těchto sond nemohou být v případě veřejných zakázek považovány za nepředvídatelné. Je rovněž maximálně vhodné v uzavíraných smlouvách výslovně nastavit postupy při zjištění pochybení ze strany projektantů a jasně určit jejich faktickou odpovědnost v případě pochybení.

3) **Vhodně zvolená struktura realizačního týmu** – pro bezproblémovou realizaci takto rozsáhlého projektu je nutné vhodně zvolit realizační tým. Složení by mělo být takové, aby jeho členové pokrývali svými znalostmi a zkušenostmi oblasti veřejných zakázek, administrace projektů financovaných z evropských zdrojů a oblast stavebně technickou. Jako velmi vhodné se ukazuje, když osoby přímo zodpovědné za realizaci projektu mají delegované dostatečné řídicí kompetence.

4) **Kvalitně připravené aktivity pro provozní fázi** – pro úspěšný stavebně rekonstrukční projekt je nezbytné znát velmi konkrétně všechny aktivity, které budou v jednotlivých obnovených objektech zajišťovány v době udržitelnosti. Tento fakt zásadně ovlivňuje samotnou projektovou přípravu a pozdější změny v aktivitách mohou vést k významně odlišným požadavkům na stavebně-konstrukční řešení. Maximální součinnost s projektovými partnery v době projektové přípravy a jejich přímá účast během rekonstrukce výrazně posiluje vzájemné vztahy.

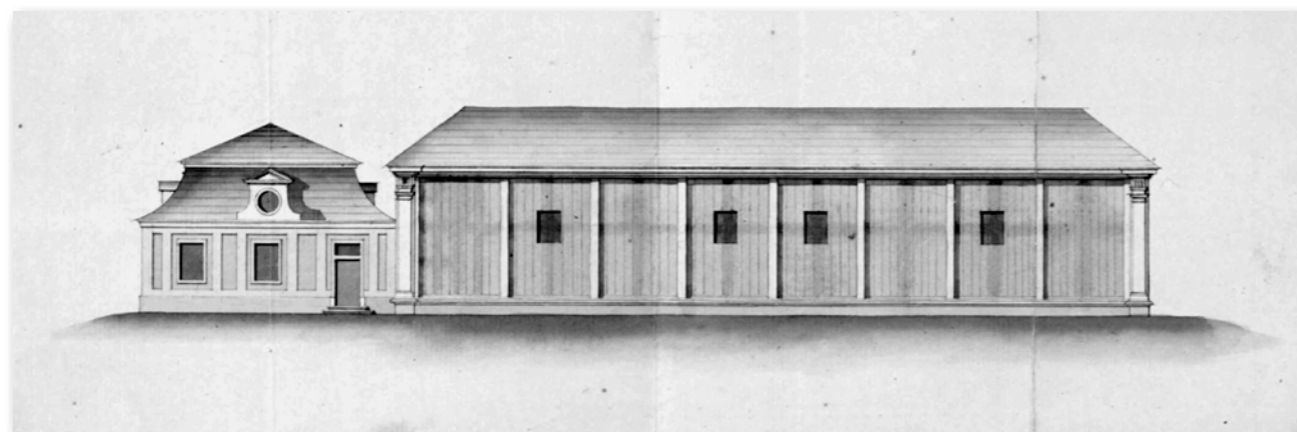

» PŘEHLED RIZIK V REALIZAČNÍ FÁZI

Riziko – popis krizové situace	Důsledky krizové situace	Opatření k prevenci
Problémy v koordinaci generálního dodavatele stavby a dodavatelů jiných prací (např. restaurátorů)	Zpoždění	Kvalitní harmonogram prací
Nedostatek způsobilých zájemců o konkrétní dodávky či práce	Zpoždění	Kvalitní tendr
Zpoždování stavby nebo jejich klíčových komponentů	Zpoždění	Kvalitní tender a stavební dohled
Spory mezi dodavatelem a architektem	Zpoždění	Kvalitní dozor investora
Věcný, časový a finanční dopad nových skutečností prokázaných po odкрыtí stávajících konstrukcí	Zpoždění, zdražení	Kvalitně zpracovaný projekt – průzkumy
Možnost významného zlepšení projektu zjištěná až v období realizace	Drobné úpravy	Kvalitně zpracovaný projekt
Dodatečné archeologické či stavebně-historické nálezy vyžadující zásadní modifikaci projektu	Zpoždění, úpravy projektu	Kvalitně zpracovaný projekt – průzkumy
Dodavatelem neoprávněně navrhované změny	Zpoždění	Kvalitní projekt a stavební dozor
Dodavatelem nekorektně oceňované a časově ohodnocované změny	Zpoždění	Kvalitní projekt a stavební dozor
Skrytý nesoulad díla s projektovou dokumentací, smlouvami a normami	Zpoždění	Kvalitní projekt, stavební dozor a autorský dohled
Snaha dodavatele odstoupit od smlouvy během realizace stavby (např. ze spekulativních důvodů)	Zpoždění, opakování tendru	Kvalitní smlouvy, sankce
Snaha dodavatele odstoupit od smlouvy po dokončení stavby (nedodržení záručních podmínek)	Zdražení, omezení provozu	Kvalitní smlouvy, sankce
Změny požadavků příjemce, uživatelů či partnerů na stavební program po uzavření smluv v realizační fázi	Rozchod s partnerem	Kvalitní záměr, dobrá komunikace s partnery, náhradní partneři
Zpoždování v administraci proplácení faktur na straně zprostředkujícího subjektu	Zpoždění, sankce od dodavatele	Nelze ovlivnit
Kolaps projektového manažera nebo administrace projektu	Zpoždování, výběr nového personálu	Zastupitelnost
Nepříznivé počasí	Zpoždění stavby	Kvalitní harmonogram realizace celého projektu
Změna legislativy	Zpoždění, prodražení stavby	Sledování návrhů změn
Zvýšení DPH	Prodražení stavby	Zajištění finanční rezervy.

» SHRNUTÍ RIZIK, SE KTERÝMI SE ZADAVATEL SETKAL NEBO SE S NIMI MOŽNÁ SETKÁ V PROVOZNÍ FÁZI PROJEKTU

Riziko – popis krizové situace	Důsledky krizové situace	Opatření k prevenci
Vybraní nájemci doplňkových činností nesplňují očekávání	Ohrožení udržitelnosti	Diverzifikace nájemců a partnerů
Partneři přecenili své možnosti a nedostatečně plní svoji roli v projektu	Ohrožení udržitelnosti	Diverzifikace nájemců a partnerů
Kolaps významného nájemce či partnera	Ohrožení udržitelnosti	Diverzifikace nájemců a partnerů
Příliš volný výklad smlouvy o spolupráci	Ohrožení udržitelnosti	Kvalitní smlouvy
Změna poptávky po nabízených službách v regionu	Ohrožení udržitelnosti	Diverzifikace nabízených služeb
Pozdní příprava programové náplně, která nebude připravena současně s dokončením rekonstrukce prostor	Ohrožení udržitelnosti, ohrožení splnění cíle	Kvalitní příprava
Růst výdajů v provozní fázi s větší dynamikou než růst příjmů	Ohrožení udržitelnosti, ohrožení splnění cíle	Kvalitní finanční analýza
Růst cen energií mimo inflační mantinely	Ohrožení udržitelnosti, ohrožení splnění cíle	Alternativní zdroje energie
Posunutí termínů dokončení navazujících projektů	Ohrožení udržitelnosti	Kvalitní koordinace a plánování
Nedostatečná spolupráce ze strany místních obyvatel a samosprávy	Nepředvídatelné	Popularizace projektu, zapojení občanů
Nepříznivé počasí	Omezení edukačních aktivit v areálu	Alternativní výuka v interiérech.
Povodně	Omezení aktivit.	Neexistuje.
Finanční krize – snížení počtu frekventantů	Snížení příjmů – ohrožení udržitelnosti	Multifunkčnost areálu umožní i alternativní využití.

Shrnutí, zhodnocení a doporučení

Projektovým týmem bylo na základě veškerých získaných informací vytvořeno toto desatero podstatných informací a obecně aplikovatelných zkušeností pro nositele obdobných projektů:

- 1) Je vhodné zpracovat projektovou koncepci tak, aby respektovala přednosti a limity dotčeného území i budoucí využití obnovovaných objektů.
- 2) Je nutné provést důkladný průzkum před započítáním projektových prací, což zabrání vzniku velkého množství „nečekaných“ překážek a víceprací v následné realizaci projektových prací.
- 3) Je třeba mít připravené rezervní prostředky na financování víceprací do doby, než o nich rozhodnou všechny zúčastněné strany.
- 4) Veřejné zakázky, které přesahují limit veřejných zakázek malého rozsahu, je z hlediska časové a odborné náročnosti lepší soutěžit s pomocí profesionálního administrátora.
- 5) Projektový tým musí být po odborné i lidské stránce schopen a ochoten spolupracovat až do konce realizace projektu, která se může prodloužit oproti původnímu plánu.
- 6) Předpokladem dobře odvedených stavebních prací je získání kvalitního technického dozoru stavebníka. Projektový tým nemůže tuto službu plnit sám.
- 7) Projektový tým musí průběžně komunikovat se všemi na projektu zúčastněnými subjekty. Pouhé jednání ad hoc vždy trvá déle.
- 8) Pokud je to možné, tak je vždy lepší se o problému domluvit, než o něj pak válčit.
- 9) Nezpůsobilé projektové výdaje jsou nepříjemné, nečekané a nechtěné, ale přesto se jim nelze vyhnout. Dobrou přípravou je lze pouze minimalizovat.
- 10) Je nutné být připraven na to, že skoro vše je nakonec složitější, než se původně zdálo.

Projekt revitalizace zámku Veltrusy
a centrum Evropské úmluvy o krajině

KRONIKA
Schola
naturalis

ZÁMEK VELTRUSY

Vydal Národní památkový ústav, územní památková správa v Praze, Sabinova 373/5, 130 11 Praha 3

Redakce Dušan Michelfeit, Alexander Kratochvíl, Jana Hessová
Grafická úprava a sazba Stanislava Babušková
Tisk Nová tiskárna Pelhřimov

Praha, červen 2015
Náklad 500 kusů
Neprodejné

ISBN: 978-80-7415-110-1